

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ВІСНИК
ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія «Публічне управління та адміністрування»

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Виходить два рази на рік.

Засновник – Полтавський державний аграрний університет.

Вісник Полтавського державного аграрного університету.

Серія «Публічне управління та адміністрування» засновано на підставі рішення Вченої ради Полтавського державного аграрного університету № 7 від 26 березня 2024 р.

Випуск 1, 2024 рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет (протокол від 26 березня 2024 р. No 7).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Бондарчук Н. В., доктор наук з державного управління, професор, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Гавкалова Н. Л., доктор економічних наук, професор, Варшавський Технологічний університет, Польща

Галич О. А. (заступник головного редактора), кандидат економічних наук, професор, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Дорофєєв О. В., доктор економічних наук, професор, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Євсюкова О. В., доктор наук з державного управління, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Зось-Кіор М. В. (технічний секретар), доктор економічних наук, професор, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Колесник Т. В., кандидат економічних наук, доцент, Вінницький національний аграрний університет, Україна

Кризина Н. П., доктор наук державного управління, професор, Навчально-науковий медичний інститут Київського міжнародного університету, Україна

Лозинська Т. М. (головний редактор), доктор наук з державного управління, професор, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Медвідь В. Ю., доктор економічних наук, професор, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Мирна О. В., кандидат економічних наук, доцент, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Парубчак І. О., доктор наук з державного управління, професор, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, Україна

Пронько Л. М., кандидат економічних наук, доцент, Вінницький національний аграрний університет, Україна

Сердюк О. І., кандидат економічних наук, доцент, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Харченко Т. О., доктор наук з державного управління, доцент, Сумський національний аграрний університет, Україна

У статтях висловлено позицію авторів, яку не завжди підтримує редакційна колегія. За достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу відповідають автори і рецензенти. Під час передруку матеріалів посилання на Вісник ПДАУ обов'язкове.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний сайт видання: <https://journals.pdau.poltava.ua/index.php/pma>

УДК 81'272:327(477):061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.1>

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Панасенко Євгеній Олександрович,

доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавського державного аграрного університету
ORCID ID: 0000-0002-7643-8194

Пропоновану наукову розвідку присвячено вивченню проблем формування державної мовної політики в Україні у контексті європейських інтеграційних процесів. Автор досліджує взаємозв'язок між мовною політикою та зусиллями країни на шляху до інтеграції в європейський простір, зважаючи на вплив імперського минулого. Оптику статті спрямовано на розкриття зазначеної проблематики та проаналізовано ключові аспекти кореляції завдань деколонізації України в умовах геополітичних зрушень та посилення європейської ідентичності. У дослідженні глибоко аналізується стан державної мовної політики України та вплив європейських стандартів на цей процес. Автор розглядає важливий аспект мовної деколонізації як рушійного елементу національного відродження, зосібна у контексті відмежування від російського мовно-культурного впливу. Особливу увагу зосереджено на тих змінах, які відбуваються у країні під час адаптації до стандартів Європейської Унії, зокрема у контексті захисту прав національних меншин. У статті йдеться також про роль мовної політики в контексті взаємодії з іншими аспектами суспільно-політичного життя, зокрема освітою, масовою комунікацією. Особливо зазначено і про зворотній зв'язок із громадськістю та її мовні пріоритети як частини національного самовизначення. Загалом наукове дослідження розширює розуміння і пропонує багатоаспектний погляд на проблеми творення державної мовної політики в Україні в реаліях сучасних суспільних трансформацій, європейської інтеграції та відновлення національної ідентичності в умовах деколонізації. У нашій роботі спробуємо висвітлити перспективи та можливі напрями подальших досліджень у царині державної мовної політики України в умовах євроінтеграційного руху на тлі деколонізації від російського впливу. Але стаття не вичерпує всієї глибини зазначеної проблеми, а лише ілюструє авторське бачення, зокрема, автор не бере до уваги взаємодію мовної політики із економічним розвитком, ринковою конкурентоспроможністю та залученням інвестицій. Зазначені питання ще потребують подальшого дослідження в інших працях.

Ключові слова: мова, державна мовна політика, європейська інтеграція, деколонізація, ідентичність, мовний вплив.

Panasenko Yevhenii. THE PROBLEMS OF THE STATE LANGUAGE POLICY FORMATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN INTEGRATION

The following research is devoted to the study of the problems of the state language policy formation in Ukraine in the context of the European integration processes. The author examines the relationship between the language policy and the country's efforts to integrate itself into the European space, taking into account the influence of the imperial past. The optics of the article is aimed at revealing the above mentioned problems and provides an analytical overview of the key aspects of the correlation of the tasks of decolonization of Ukraine in the conditions of geopolitical shifts and the strengthening of the European identity. The study deeply analyzes the state of the national language policy of Ukraine and the influence of the European standards on this process. The author considers an important aspect of linguistic decolonization as a driving element of national revival, particularly in the context of separation from the Russian linguistic and cultural influence. Special attention is paid to the challenges arising in the country's efforts during adaptation to the standards of the European Union, in particular in the context of the protection of the rights of national minorities. To some extent, the article highlights the role of the language policy in the context of interaction with other aspects of social and political life, in particular education, mass communication. A separate review concerns public feedback and its language priorities as a part of the national self-determination. In general, the scientific research expands understanding and offers a multifaceted view of the problems of the state language policy formation in Ukraine in the context of contemporary social transformations, the European integration and restoration of national identity in the conditions of decolonization. But the article does not cover the entire area of the issue mentioned, but only illustrates the author's vision, in particular, the author does not take into account the interaction of the language policy with the economic development, market competitiveness and investment attraction. These issues still require further research in other works.

Key words: language, state language policy, the European integration, decolonization, identity, language influence.

Вступ. Прагнення України до зближення із Європейською Унією і намір деколонізувати культурно-інформаційний простір від російських маркерів, ідеологем і наративів ставить перед українською владою і суспільством безліч викликів. Одна із найактуальніших проблем сьогодення, яка гостро постала на порядку денному в українському соціумі, це – формування державної мовної політики у контексті європейської інтеграції на тлі деколонізації. Вектор України у згаданому напрямі окреслює низку викликів у державній мовній політиці. Проблеми формування такої політики з огляду на євроінтеграційні процеси визначаються не лише потребою відповідати європейським стандартам, а й урахуванням внутрішніх суперечностей у середині країни. Питання регулювання статусу державної мови, захисту мовних прав корінних народів і національних меншин, а також розвитку мовної освіти є важливими аспектами, у яких акумулюється рівновага між збереженням національної мовної ідентичності та відкритістю до комунікації на міжнародній арені.

Матеріали та методи. Суттєвою частиною висвітлення зазначеного питання є аналіз того, як державна мовна політика України корелюється із європейськими стандартами та які переваги вона має, і які обмеження ставить на шляху до інтеграції в європейський соціокультурний простір. Водночас доцільно вивчати це питання в контексті геополітичних реалій, адже взаємодія із різними культурними впливами може стати викликом для збереження унікальності та самобутності мовної картини України. Зокрема, це питання тісно вплітається у канву тривалої російської асиміляційної мовно-культурної політики в Україні. Постає питання, чи має під собою опертя зазначена проблема у контексті англійської мови.

Питання державної мовної політики України перебуває у фокусі уваги низки науковців, зокрема Б. Ажнюк, М. Бігарі, Т. Ковальова. В умовах сьогодення науковці розглядають проблеми реформування державної мовної політики в Україні у річищі суспільних трансформацій, викликаних двома чинниками: російською агресією і євроінтеграційним розвитком. На наш погляд, зазначене питання потребує всеохопного висвітлення та пошуку різних механізмів розв'язання такого складного завдання у двох площинах: площині європейської інтеграції, і площині деколонізації українського мовно-культурного простору від російського впливу.

Мета дослідження – окреслити проблеми формування державної мовної політики в Україні у контексті європейської інтеграції.

Результати. З одного боку, в Конституції України йдеться про рух до Європейського Союзу і НАТО, і Україна, яка інтегрується до європейського простору,

де основна мова комунікації – англійська, має враховувати це в сучасному законодавстві. Тому у Преамбулі до Конституції України вказано на європейську ідентичність українського народу та підтверджено незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [5]. З іншого боку, Україна демонструє прагнення відділитися від російського мовно-культурного та інформаційного впливу, свідченням чого є Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», у якому перелічені системні дії, спрямовані на асиміляцію українців у російському мовно-культурному просторі [4].

Зокрема, Б. Ажнюк у своїй статті про мовну політику і перспективи європейської інтеграції зауважив на слушній тезі: «...прихильники української мови становлять переважну більшість серед тих, хто прагне входження країни до Європейського Союзу і НАТО, тоді як серед противників євроатлантичної інтеграції України переважають російськомовні» [2, с. 15]. Такий поділ громадян України за спостереженнями Б. Ажнюка не позбавлений сенсу, позаяк громадяни з українською мовою спілкування завжди тяжіли до націоцентризму і всіляко підкреслювали своє прагнення до вступу до європейських структур, а громадяни, що послуговувалися російською мовою, воліли залишатися в цивілізаційній орбіті російської держави. Про це зазначив і автор цієї розвідки у дослідженні: «Мультилінгвізм як євроінтеграційний і глобалізаційний чинник в умовах сучасної України» [6, с. 105]. Також автор підкреслив свою думку у дослідженні про мультилінгвізм у контексті євроінтеграційних і глобалізаційних процесів, у якому він вкотре вказує на строкатість лінгвістичного тла України і відсутність дієвих механізмів його врегулювання [7, с. 184–186].

Питання полягає у тому, що широкомасштабне вторгнення РФ лише інтенсифікувало суспільно-політичні трансформації українського соціуму і розставило пріоритети європейської і північноатлантичної інтеграції як єдиноможливої візії, принаймні у більшості громадян України.

М. Бігарі теж зауважила на комплексності проблеми формування державної мовної політики в Україні, оскільки, переборюючи виклики із утвердженням державної мови та врегулюванням мовних відносин у середині країни, на обрії українського суспільно-політичного життя окреслюються нові виклики, пов'язані із комунікацією на міжнародній ниві, насамперед, виклики зі зміцненням позицій англійської мови [3, с. 194].

Наразі Україна перебуває на шляху реформування свого законодавства, що засвідчують численні законопроекти, які вносяться на розгляд у

парламенті. Зокрема під фокусом уваги цієї статті перебуває два законопроекти: «Проект Закону про застосування англійської мови в Україні» [9], який було підтримано у парламенті, і «Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах» [8].

Проте зазначені законопроекти, маючи на меті оптимізувати українське законодавство і наблизити його до європейських стандартів, висвітлюють низку викликів, пов'язаних із формуванням державної мовної політики України. Ці виклики потрібно розглядати через призму різних теорій. Через теорію національної ідентичності: варто проаналізувати взаємозв'язок мовної політики та формування національної ідентичності, зважаючи на концепції національної самобутності в контексті європейської інтеграції. У контексті цієї теорії мова представлена ключовим елементом ідентичності. Її роль обумовлено не лише комунікативною функцією, а й символічним значенням для українського народу. Держава має здійснювати заходи для зміцнення статусу державної мови, а впровадження державної мовної політики застосовувати як інструментарій формування національної ідентичності. Через теорію політичного мовного впливу: вплив мови на політичні процеси з огляду на зв'язок мовної політики і соціальних змін в умовах деколонізації. Через призму теорії мовної динаміки в глобалізованому світі: себто, врахування впливу глобалізації на мовні процеси та пошук ефективних стратегій збереження національної мовної і культурної самобутності.

У контексті процесу глобалізації проект Закону «Про застосування англійської мови в Україні» ще раз підкреслює тезу про незворотність європейського та євроатлантичного вибору українців, а також прагнення до прискорення української інтеграції до європейського спільного простору [9].

Але обговорення цього законопроекту призвело до невдоволення у суспільстві, оскільки в ньому передбачено дещо звужене вживання державної мови в Україні. Зокрема, у проекті було прописано положення про показ фільмів мовою оригіналу із субтитруванням українською. Після суспільного невдоволення і перегляду законопроекту було ухвалено поправку щодо вилучення такої норми.

У світлі цієї ситуації засвідчуємо наближення України до європейського спільного цивілізаційного простору, до північноатлантичних структур та уніфікацію українських стандартів відповідно до європейських. Такий стан речей передбачає ґрунтовне опанування англійської мови не тільки представниками публічної влади, а і звичайними громадянами.

Однак, як засвідчують дані звіту «EF EPI EF English Proficiency Index», існує вкрай низька ймовірність, що громадяни України стануть об'єктом асиміляції англійськомовним світом. Згідно з даними цього звіту, станом на 2023 рік Україна за рівнем знання англійської посідає 45-те місце серед 113-ти країн, які беруть участь у цьому дослідженні, це місце перебуває між Уругваєм та Парагваєм. Навіть такі колишні радянські республіки, як Республіка Білорусь, рф, Молдова, Грузія, посідають вищі позиції. Після України серед колишніх радянських республік сходинки займають Вірменія, Азербайджан, Узбекистан, Казахстан, Таджикистан [1, с. 6]. Спираючись на дані звіту, можемо засвідчити, що рівень володіння англійською мовою українськими громадянами на недостатньо високому рівні, аби англійська мова загрожувала розмиттям української ідентичності та стала інструментарієм асиміляційної, колонізаційної (у мовно-культурному розумінні) політики замість російської мови. Цікавим є факт, що країни колишнього Варшавського договору посідають набагато вищі позиції у цьому рейтингу: Польща (13), Румунія (15), Болгарія (16), Угорщина (17), Словаччина (18), Чеська республіка (26). Цікаво, що країни Балтії теж значно вище у цьому переліку серед інших колишніх радянських республік: Литва (21), Естонія (23) [1, с. 6]. Відповідні цифри підсумовують, що збереження національних мов і культур у різних країнах не корелюється із рівнем знання англійської мови як глобальної мови міжнародної комунікації, яка гіпотетично може загрожувати мовною асиміляцією громадян із неанглійськомовних країн. А згадана норма про показ фільмів мовою оригіналу із субтитруванням не сприяла б опануванню англійської мови серед українців, а повертала би втрачені до цього позиції російської мови і спричинила би виток нового кола русифікації.

Отже, проблема англійської мови в Україні полягає в тому, що інституційне рішення, яке надає англійській мові якийсь статус у правовому полі України, може взагалі не мати жодного сенсу з таким невисоким рівнем володіння громадянами англійською. Експерти мають розробити збалансовану стратегію, яка повинна враховувати не тільки узагальнені глобалізаційні виклики, але й озброюватися новітніми методиками й передовими освітніми програмами викладання англійської мови.

Окрім проблем у євроінтеграційній і глобалізаційній площині формування державної мовної політики в Україні існують проблеми у площині деколонізації українського мовно-культурного простору від російського впливу. У цьому контексті увага підвищується до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо враху-

вання експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах», який звужує застосування та уповільнює процес утвердження державної мови у певних сферах суспільного життя. Зокрема це відображено у доповненнях до Закону України «Про видавничу справу», а саме – стаття 8, у якій зазначено, що для реалізації видавничої продукції і друківаних медіа із мовою відповідної національної меншини (спільноти) потрібна частка 50% [8]. Відповідні застереження стосуються і норм Закону України «Про вищу освіту», зокрема стаття 48 [8]. У Законі України «Про освіту» стаття 7 «Мова освіти» зазначає: «Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. У класах (групах) з навчанням мовами національних меншин, які є офіційними мовами Європейського Союзу, гарантується право на використання мови відповідної національної меншини в освітньому процесі поряд з державною мовою» [8]. У Законі України «Про медіа» теж є уточнення, зокрема, стаття 40 каже: «Забезпечувати не менше ніж 30 відсотків тижневого обсягу ведення програм розважальних програм державною мовою для радіомовників, які здійснюють мовлення мовами корінних народів та національних меншин (спільнот) України» [8].

Низка зазначених правок дещо звужує застосування української мови й уможлиблює розширення застосування мов національних меншин, зокрема й російської мови, що прописано у положеннях про видавничу справу і медіа. Варто зауважити, що проєкт на момент дослідження лише проходить процес розгляду, отже, до нього можуть вноситися правки.

На недопущенні звуження сфери вжитку української мови наголосив Конституційний Суд України у своєму Рішенні щодо конституційності Закону України «Про забезпечення функціонування укра-

їнської мови як державної», у якому сказано, що статус української мови інтегрує як ціннісні, так і правові фактори, виконує функцію об'єднання українців [10].

Висновки. Державна мовна політика України в сучасних умовах тісно вплетена у канву суспільно-політичних, культурно-історичних, економічних реалій. Це дослідження вкотре засвідчує місце України на перетині шляхів євроінтеграційного реформування і процесу деколонізації від російського впливу. Перебуваючи на такому роздоріжжі, перед Україною у контексті державної мовної політики постало кілька проблем: 1) загроза повернення до нової хвилі утвердження російської мови в українському просторі, чому може сприяти новий законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах»; 2) виклик глобалізації, але й не такий явний і загрозовий, як перша проблема.

Відсутність комплексної мовної політики до вторгнення РФ в Україну тримала в російській культурній і мовній орбіті переважну більшість українських громадян. Україна досі перебуває на роздоріжжі: з одного боку триває реформа деколонізації, хоч вона до певної міри й позірна і не доконечна, а радше її слід розглядати як імітацію процесу деколонізації, а з іншого боку – глобалізація, теж позірна й імітована, бо внесення закону «Про застосування англійської мови в Україні» також не спроможне утвердити позиції англійської мови в українських реаліях. При такій двобічній імітації у контексті державної мовної політики утвердження української мови в Україні досі потребує інтенсифікації і всеосяжної підтримки, а втім, загроза уповільнення українізації досі існує, навіть в умовах російської агресії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. EF EPI EF English Proficiency Index. A Ranking of 113 Countries and Regions by English Skills. 2023. URL: <https://www.ef.com/wwen/epi/> (Дата звернення: 2 грудня 2023 року).
2. Ажнюк Б. Мовна політика в Україні і перспективи європейської інтеграції. *Мовознавство*. 2022. № 6. С. 15–33.
3. Бігарі М. І. Механізми формування та реалізації державної мовної політики в Україні : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії з публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» / ХаріНАДУ при Президентові України, Харків, 2021. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/dis_bigari_i.pdf (Дата звернення: 30 листопада 2023 року).
4. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-IX#Text> (Дата звернення: 6 грудня 2023 року).
5. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 6 грудня 2023 року).
6. Панасенко Є. О. Мультилінгвізм як євроінтеграційний і глобалізаційний чинник в умовах сучасної України. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Київ: ТНУ імені В.І. Вернадського, 2019. Том 30 (69) № 4. С. 98–105.

7. Панасенко Є. Мультилінгвізм як сукупність ідеологічних дискурсів в умовах сучасної України. InterConf, вип. 54, Травень 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/12224> (Дата звернення: 5 грудня 2023 року).

8. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43294> (Дата звернення: 7 грудня 2023 року).

9. Проект Закону «Про застосування англійської мови в Україні». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201> (Дата звернення: 7 грудня 2023 року).

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> (Дата звернення: 10 грудня 2023 року).

REFERENCES:

1. EF EPI EF English Proficiency Index. (2023) A Ranking of 113 Countries and Regions by English Skills. URL: <https://www.ef.com/wwen/epi/> [in English]

2. Azhniuk, B. (2022) *Movna polityka v Ukraini i perspektyvy yevropeis'koi intehratsii* [Language policy in Ukraine and prospects of the European integration]. *Movoznavstvo*. № 6. P. 15-33. [in Ukrainian]

3. Bihari, M. (2021) *Mechanisms of state language policy formation and implementation in Ukraine*. The dissertation on competition of a scientific degree «doctor of philosophy on public management and administration» on a specialty 281 «Public Management and Administration». Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/dis_bigari_i.pdf [in Ukrainian]

4. Law of Ukraine on the condemnation and prohibition of propaganda of Russian imperial policy in Ukraine and the decolonization of toponymy (2023, March 21) Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-IX#Text> [in Ukrainian]

5. Constitution of Ukraine (2020, January 1). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]

6. Panasenko, Ye. (2019) *Mul'tylinhvizm yak yevrointehratsiinyi i hlobalizatsiinyi chynnyk v umovakh suchasnoi Ukrainy* [Multilingualism as Euro-integrational and globalizational factor under the circumstances of contemporary Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. Vernads'koho. Derzhavne upravlinnia*. Kyiv: Issue 30 (69) № 4. P. 98–105. [in Ukrainian]

7. Panasenko, Ye. (2021) *Mul'tylinhvizm yak sukupnist' ideolohichnykh dyskursiv v umovakh suchasnoi Ukrainy* [Multilingualism as a combination of ideological discourses in the conditions of contemporary Ukraine]. InterConf. Issue 54. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/12224> [in Ukrainian]

8. Draft Law on amendments to some laws of Ukraine regarding taking into account the expert assessment of the Council of Europe and its bodies regarding the rights of national minorities (communities) in certain areas. (2023, December 8) Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43294> [in Ukrainian]

9. Draft Law on the use of the English language in Ukraine. (2024, January 16) Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201> [in Ukrainian]

10. The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 51 people's deputies of Ukraine regarding the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine «On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language» (2021, July 14) Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> [in Ukrainian]

УДК 342.728

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.2>

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В БОЛГАРІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Банкова Іванка,

доктор по ПН 3.7. «Адміністрація та управління», доцент,

доцент кафедри «Адміністрація та управління»

Варненського вільного університету «Чорноризець Храбр» (м. Варна, Болгарія)

ORCID ID: 0009-0007-3302-2117

Лахижа Микола Іванович,

доктор наук з державного управління, професор,

професор кафедри публічного управління, адміністрування та права

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID ID: 0000-0001-8676-4578

Стаття є результатом спільної наукової діяльності українських та болгарських учених у рамках вивчення проблематики модернізації публічної адміністрації посткомуністичних країн в умовах європейської інтеграції. Документальною базою дослідження стали Конституція та інші нормативно-правові акти Республіки Болгарії, статистичні дані та нормативні документи професійних спілок у Болгарії, матеріали, розміщені на їх сайтах та наукові праці болгарських і українських учених. Аргументовано актуальність теми та недостатній рівень її наукового вивчення. Професійні спілки розглядаються як важливий елемент системи публічного управління та обов'язковий складник регулювання ринку праці. Під час дослідження автори використали характерні для науки державного управління методи: спостереження, порівняння, опис, аналогія. Застосовано системний та функціональний підходи, що дозволить розглядати розвиток профспілкового руху в єдності із завданнями економічного, соціального, політичного, культурного розвитку Болгарії. Важливим був також аналіз документальної бази із проблематики профспілкового руху. Простежено історію створення та становлення профспілкових організацій у Болгарії та поглиблено розглянуто їх розвиток у період посткомуністичних реформ. Проаналізовано норми Конституції Республіки Болгарії, Кодексу праці, Кримінального кодексу та інших нормативно-правових актів у частині, яка регламентує права працівників та їхній захист у профспілках. Особливу увагу автори звертають на аналіз діяльності Конфедерації незалежних синдикатів Болгарії (КНСБ) та Конфедерації праці «Підтримка». Відмічено зміни у напрямках діяльності і профспілок, пов'язані зі змінами на ринку праці. З'ясовано новачії на ринку праці, пов'язані з індивідуалізацією та інформатизацією праці, що вимагає гнучкості ринку праці та посилення уваги до працівників. Охарактеризовано також зміни, пов'язані із процесом європеїзації. Відзначено зростання ініціатив профспілок у сфері охорони природи, зростання активності із захисту прав мігрантів, появу нових сфер діяльності (державна служба) та інші.

Ключові слова: Болгарія, професійні спілки, європейська інтеграція, ринок праці, інновації, права працівників, захист.

Bankova Ivanka, Lakhizha Mykola. THE ROLE OF TRADE UNIONS IN PUBLIC ADMINISTRATION IN BULGARIA UNDER THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

The article is the result of the joint scientific activity of Ukrainian and Bulgarian scientists in the framework of studying the problems of modernization of public administration of post-communist countries in the conditions of European integration. The documentary basis of the study was the Constitution and other legal acts of the Republic of Bulgaria, statistical data and normative documents of professional unions of Bulgaria, materials posted on their websites and scientific works of Bulgarian and Ukrainian scientists. The relevance of the topic and the low level of its scientific study are argued. Trade unions are considered an important element of the public administration system and a mandatory component of labor market regulation. In the course of the study, the authors used the methods characteristic of the science of public administration: observation, comparison, description, analogy. A systemic and functional approach was applied, which allowed considering the development of the trade union movement in unity with the tasks of economic, social, political, and cultural development of Bulgaria. The analysis of the documentary base on the problems of the trade union movement was also important. The history of the creation and

formation of trade union organizations in Bulgaria is traced and their evolution in the period of post-communist reforms is examined in depth. The norms of the Constitution of the Republic of Bulgaria, the Labor Code, the Criminal Code and other normative legal acts were analyzed in the part that regulates the rights of workers and their protection by trade unions. The authors pay special attention to the analysis of the activities of the Confederation of Independent Trade Unions of Bulgaria (KNSB) and the Confederation of Labor «Support». Changes in the areas of activity and trade unions related to changes in the labor market were noted. Innovations in the labor market related to the individualization and informatization of labor are highlighted, which requires flexibility of the labor market and increased attention to employees. The changes associated with the process of Europeanization are also characterized. The growth of the initiatives of trade unions in the field of nature protection, the growth of activity to protect the rights of migrants, the emergence of new spheres of activity (civil service) and others were noted

Key words: Bulgaria, trade unions, European integration, labor market, innovation, workers' rights, protection.

Вступ. Серед закономірностей посткомуністичної трансформації у країнах Європи помітними є демократизація та перехід від планової до ринкової економіки. З погляду науки державного управління суттєвий інтерес представляють питання державного регулювання ринку праці та механізми врахування нею інтересів як працівників, так і роботодавців. Одним із таких механізмів є професійні спілки, роль яких у процесах посткомуністичної трансформації була різною в різних країнах, про що йдеться у колективній монографії українських та зарубіжних учених [1, с. 265].

Цікавим і маловідомим в Україні є досвід профспілкового руху в Республіці Болгарії, який має давні традиції та певні напрацювання ефективної діяльності в наш час. Водночас важливим для осмислення є і проблеми профспілкового руху в Болгарії.

Матеріали та методи. Правове та організаційне забезпечення діяльності профспілок у Республіці Болгарії відображено у нормативно-правових актах та на сайтах державних органів та профспілкових організацій, але недостатньо висвітлено як у болгарській, так і в українській науковій літературі.

Окремі аспекти діяльності болгарських профспілок фрагментарно розкрито у монографії та окремих статтях О. Піфко у порівняльно-правовому дослідженні конституційно-правових засад організації та діяльності професійних спілок в Україні та країнах ЄС [2].

Роль профспілкових організацій у поліційних службах Республіки Болгарії розкриває професор Нового Болгарського університету Н. Арабаджийський у параграфі 3.2. вищезазначеної колективної монографії [1, с. 274–289].

Для підготовки цієї статті ми скористалися Конституцією [3] та законами Республіки Болгарії, які стосуються гарантії та регламентації діяльності професійних спілок, матеріали сайтів органів державної влади та найбільших профспілкових об'єднань, публікації лідерів профспілок та окремі дослідження болгарських учених.

Під час дослідження автори використали характерні для науки державного управління методи:

спостереження, порівняння, опис, аналогія. Застосовано системний та функціональний підходи, що дозволило розглядати розвиток профспілкового руху в єдності із завданнями економічного, соціального, політичного, культурного розвитку Болгарії. Важливим був також аналіз документальної бази із проблематики профспілкового руху.

Гіпотеза дослідження, яка полягає у виявленні спільних рис та особливостей у профспілковому русі посткомуністичних країн та використанні їхнього досвіду в Україні, вироблена в результаті комплексного вивчення процесу модернізації публічної адміністрації посткомуністичних країн, зокрема Республіки Болгарії, узагальненого в монографії [4] та низці статей.

Результати. У Болгарії перші профспілки було створено в кінці XIX століття. Ці профспілкові організації перебували під значним впливом різних течій соціал-демократії. Після Другої світової війни Вітчизняний фронт, який прийшов до влади в Болгарії, сприяв створенню нових, соціалістичних профспілок, об'єднаних у Загальний робітничий професійний Союз (ЗРПС), членами якого 1948 року були вже 90% працівників. Профспілки поступово перетворилися у сателітів правлячої партії, а їх місце було визначено як «школа комунізму».

Відновлення профспілок на новій основі почалося з 1987 року, а 8 лютого 1989 року зареєстровано першу опозиційну профспілку «Подкрепа» (Підтримка), керівництво якої було заарештовано [5]. 12 лютого 1990 року працюючі болгарські профспілки були реорганізовані у Конфедерацію незалежних синдикатів Болгарії (КНСБ) [6], а вже 6 березня 1990 року КП «Подкрепа» і КНСБ підписали угоду про співпрацю. 1995 року ці профспілкові об'єднання стали членами Європейської конфедерації профспілок.

Важливою подією стало підписання у лютому 1995 року Пакту про соціальний мир між КНСБ і КТ «Подкрепа» та урядом. Проте інші працюючі на той час 6 профспілок залишилися за межами угоди.

2010 року створено Автономну Робітничу Профспілку (АРП), засновану на принципах анархо-

синдикалізму (відсутність центрального керівництва, пряма участь у протестних заходах, відмова від співпраці із владою та державних субсидій). 2019 року секції АРП об'єдналися в Автономну Робітничу Конфедерацію (АРК) [7].

2013 року в м. Пловдиві було проголошено відновлення класової організації Загальний робітничий синдикальний союз

Важливо зазначити про паралельний розвиток організацій роботодавців, хоча і вони були розпрошені, як і профспілки. Спільною рисою є також участь членів (відповідно – підприємств та громадян) у кількох організаціях (національних та галузевих). Найпомітнішими змінами в напрямі централізації можна вважати перетворення Союзу роботодавців Болгарії у Конфедерацію роботодавців та промисловців у Болгарії та її злиття з Болгарською міжнародною бізнесасоціацією. Тристороння співпраця (влада, бізнес, профспілки) була урегульована законодавством [8] і координувалася Національною радою тристоронньої співпраці.

Профспілковий рух у сучасній Болгарії спирається на низку міжнародних документів: Загальна декларація прав людини, Конвенції №№87 та 98 Міжнародної організації праці, Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основні свободи тощо.

Права профспілок та їх членів гарантовані Конституцією Республіки Болгарії [3] та захищені низкою законів, серед яких необхідно зазначити такі: Кодекс про працю [9], Кримінальний кодекс [10], Закон про захист від дискримінації.

Наприклад, у Конституції (ст. 44) громадянам гарантовано право на об'єднання. Відзначено (ст.12), що об'єднання громадян служать задоволенню і захисту їх інтересів. Об'єднання громадян, зокрема профспілки, не можуть ставити політичні цілі та здійснювати політичну діяльність, притаманну лише політичним партіям [3].

Болгарським профспілкам під час внесення змін до законодавства доводиться вести активну роботу із захисту інтересів своїх членів, що має приносити свої результати. У серпні 2023 року Національні збори Болгарії внесли низку поправок до Кримінального кодексу. Внесені поправки включають кримінальне покарання за будь-які правопорушення, вчинені проти права працівників на вступ до профспілки, будь-яким іншим незаконним способом, який перешкоджає будь-кому здійснити своє право на вступ до профспілки, змушуючи його відмовитися від членства у профспілковій організації, чи перешкоджаючи її створенню. У разі повторного вчинення таких дій передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років або штрафу до 10000 левів (Ст. 174 б, п. 1, 2, 3) [9].

Кодекс про працю спрямований на залагодження відносин між робітниками і службовцями та працевластувачем (ст.1) [8]. Кодекс набув чинності з 1 січня 1987 року і постійно змінювався. Причому зміни не завжди прихильно сприймали профспілки. Прикладом можуть слугувати організовані профспілками акції протесту у жовтні 2020 року. Активісти Національного синдикату «Захист» протестували проти ухвалення у другому читанні поправок до Кодексу про працю, які стосувалися збільшення норм додаткового часу праці. Такі зміни оцінювали як абсолютну експлуатацію [11].

Значну увагу приділено в законі питанням організації тристоронньої співпраці. У Кодексі про працю відзначено, що держава організовує соціальний діалог і двосторонню співпрацю між профспілковими організаціями та організаціями працевластувачів (Ст. 2а). Передбачено докласти зусилля для:

- зміцнення взаємної довіри;
- взаємного погодження інтересів;
- затвердження колективного трудового договору;
- підвищення інформованості робітників і службовців;
- мотивації працівників до активної участі у трудовому процесі;
- розвитку та утвердження корпоративної соціальної відповідальності [Ст. 2а, ч. 2].

Положення болгарського Кодексу про працю вже досліджували українські вчені, зокрема з погляду визначення критеріїв репрезентативності профспілок. О. Піфко наголошує, що у Кодексі про працю не лише запропоновано критерії репрезентативності профспілок, а і визначено принципи їх упродовження: рівність для всіх у оцінці критеріїв репрезентативності; прозорість процедури встановлення наявності критеріїв репрезентативності; забезпечення достовірності інформації, що стосується репрезентативності; взаємний контроль під час визначення наявності репрезентативних критеріїв [12, с. 112–117].

Вивчення конкретної діяльності окремих болгарських профспілок ми здійснювали насамперед на основі аналізу матеріалів, розміщених на їх сайтах (нормативні документи, статuti, історія, організація, навчання тощо). Варто відзначити й наявність сайтів окремих галузевих профспілок, що входять до федерацій.

Найбільшою профспілкою в Болгарії є Конфедерація незалежних синдикатів Болгарії (КНСБ). Вона охоплює до 70% індивідуальних членів профспілок Болгарії, складається з 35-ти національних і галузевих профспілок, спілки та федерації і діє у всіх 28-ми областях Болгарії.

Найбільш інформативним на початок 2024 року є сайт Конфедерації праці «Підтримка» [5]. З часу створення (1989 р.) КП провела 10 Конгресів, набула статусу федерації: її члени (25% від членів профспілок Болгарії) об'єднані у 36 регіональних профспілок, 30 федерацій та 4 асоційовані члени. Вона визнана міжнародним профспілковим рухом, що входить до Міжнародної конфедерації вільних профспілок (1991) та Європейської конфедерації профспілок (1995). З 2010 року КП «Подкрепа» є членом EZA – християнського центру навчання. Активною є також двостороння співпраця, де КП «Подкрепа» виступає як партнер при організації освітніх, наукових та інших заходів.

Останніми роками посилилася увага профспілок до зміни ситуації на ринку праці та його перспектив, пов'язаних із процесами глобалізації, діджиталізації та сталого розвитку. Нові форми праці були предметом ретельного вивчення в рамках ЄС.

Виділено такі новації на ринку праці: дольові працівники (найняті двома чи кількома роботодавцями); стратегічно (регулярно) спільно найняті працівники; Ad hoc (тимчасово) найняті працівники; дольове робоче місце (зайняті неповний робочий день працівники використовують гнучкий графік роботи; тимчасове управління (залучення експертів); випадкова робота (нерегулярна робота за потребою роботодавця); мобільна (дистанційна) робота; робота через ваучери (покупець ваучера використовує вже найнятого працівника); робота за портфоліо (надання послуг самостійно зайнятими особами); робота через онлайн платформу; спільна зайнятість (об'єднання зусиль працівників різних професій); робота через «ПІГ економіка» (через онлайн платформи та електронні заявки); самозайнятість через організації-шапки (організація бере на себе оргтруктури самозайнятих працівників) [13, с. 190–191].

Нові форми організації праці є закономірним результатом процесів глобалізації та діджиталізації і вимагають від профспілок гнучкості в організації своєї діяльності та у відносинах із працівниками. Необхідно долучати різні зацікавлені сторони та організувати «широкий» діалог для нейтралізації негативних та використання позитивних ефек-

тів від нових форм праці. Глобальний характер змін вимагає використання норм міжнародного права та узгодження з ним національного. Зростання відкритості ринку праці має супроводжуватися зростанням відкритості профспілкових організацій, які мають пам'ятати, що поява нових компетенцій у працівників (робота за комп'ютером, знання іноземних мов, комунікативні навички тощо) [13, с. 190–191] не забезпечують правового та організаційного їх захисту, що передбачає зростання ролі профспілок за умови опанування нових методів роботи.

Висновки. Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що профспілковий рух у Болгарії пройшов етапи, характерні й для сусідніх країн. Зародження профспілок активно підтримували ліві політичні сили, а політична боротьба призвела до розколу профспілкового руху. У період 1944–1989 років болгарські профспілки були несамостійними, їм відводили функції «школи комунізму». Проте в перехідний період профспілки активно включилися у процес боротьби з тоталітаризмом. Відбулася децентралізація профспілкового руху, виникли нові незалежні від політичних партій профспілки. Розкол профспілкового руху не можна однозначно позитивно чи негативно оцінювати, оскільки таким чином з'явилися можливості повніше відображати інтереси працівників різних галузей. Вступ Болгарії до Європейського Союзу сприяло виникненню нових викликів для профспілок Болгарії, зокрема необхідність захисту інтересів болгар, що працювали за кордоном.

Особливу увагу варто звернути на нові завдання та відповідно нові форми діяльності профспілок, пов'язані з інноваціями на ринку праці, необхідністю забезпечувати його гнучкість та брати до уваги інтереси працівників. Окрім прагнення охопити працівників ІТ-галузі реагувати на нові виклики у сфері відносин на ринку праці профспілки розширюють свій вплив і у інших сферах суспільного життя. Наприклад, посилюються ініціативи профспілок у сфері охорони природи, зросла активність із захисту прав мігрантів, з'явилися нові сфери діяльності (державна служба) та інше.

Саме ці нові напрями та форми роботи й потребують поглибленого вивчення та впровадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Трансформація трудових відносин та профспілкового руху у посткомуністичних країнах / за наук. редакції докт. н. держ. упр., проф. М. І. Лахижі; к. н. держ. упр., доц. Я. В. Качан та; к. н. держ. упр., доц. В. Б. Сухомлина. Київ, 2023. 310 с.
2. Піфко О. О. Конституційно-правові засади організації та діяльності професійних спілок в Україні та країнах ЄС: Порівняльно-правове дослідження : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 464 с.
3. Конституція на Република България. URL: <https://www.parliament.bg/bg/const>
4. Лахижа М.І. Модернізація публічної адміністрації: досвід Республіки Болгарія. Полтава : ПолтНТУ, 2014. 208 с.

5. Конфедерация на труда «Подкрепа». URL: <https://podkrepa.org>
6. КНСБ. URL: <https://knsb-bg.org/index.php/tvoite-sindikalni-prava/>
7. Автономна Работническа Конфедерация. URL: <https://avtonomna.com>
8. Правилник за организацията и дейността на съветите за тристранно сътрудничество. URL: https://www.bia-bg.com/uploads/files/NSTS/NSTS_Pravilnik.pdf
9. Кодекс на труда. URL: https://nra.bg/wps/portal/nra/zakonodatelstvo/zakonodatelstvo_priority/d329aa3f-ae76-4507-a721-9d68ac354e14
10. Наказателен Кодекс. URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/1589654529>
11. Стоянова Ц. Синдикат зове на протест да не бъдат приемани поправки в Кодекса на труда. Болгарско национално радио. 27.10.2020. URL: <https://bnr.bg/horizont/post/101363465/sindikat-zashtita-zove-na-protest-da-ne-badat-priemani-popravki-v-koдекsa-na-truda>
12. Піфко О.О. Особливості законодавчого регулювання критеріїв репрезентативності професійних спілок в Україні та окремих країнах Європейського Союзу. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 2 (42). 2019. С. 112–117
13. Доклад. Анализ на очакваните промени в организацията на труда и заетостта в България, породени от нововъзникващите «нови форми на труд» София. 2019. 216 с.

REFERENCES:

1. Transformatsiia trudovykh vidnosyn ta profspilkovoho rukhu u postkomunistychnykh krainakh (2023) / za nauk. redaktsii dokt. n. derzh. upr., prof. M. I. Lakhzyzhi; k. n. derzh. upr., dots. Ya. V. Kachan ta; k. n. derzh. upr., dots. V. B. Sukhomlyna. [In Ukrainian].
2. Pifko O. O. (2019) Konstyuttsiino-pravovi zasady orhanizatsii ta diialnosti profesiinykh spilok v Ukraini ta krainakh YeS: Porivnialno-pravove doslidzhennia: monohrafiia Kherson: Vydavnychiy dim «Helvetyka» [In Ukrainian]
3. Konstyuttsiia na Republyka Vьlharyia. URL: <https://www.parliament.bg/bg/const> [in Bulgarian]
4. Lakhzyzha M.I. (2014) Modernizatsiia publicnoi administratsii: dosvid Respubliky Bolharia. Poltava: PolNTU [In Ukrainian]
5. Konfederatsiia na truda «Podkrepa». URL: <https://podkrepa.org> [in Bulgarian]
6. KNSB. URL: <https://knsb-bg.org/index.php/tvoite-sindikalni-prava/> [in Bulgarian]
7. Avtonomna Rabotnycheska Konfederatsiia. URL: <https://avtonomna.com> [in Bulgarian]
8. Pravylnyk za orhanyzatsiata y deinostta na svetyte za trystranno svtrudnychestvo. URL: https://www.bia-bg.com/uploads/files/NSTS/NSTS_Pravilnik.pdf [in Bulgarian]
9. Kodeks na truda. URL: https://nra.bg/wps/portal/nra/zakonodatelstvo/zakonodatelstvo_priority/d329aa3f-ae76-4507-a721-9d68ac354e14 [in Bulgarian]
10. Nakazatelen Kodeks. URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/1589654529> [in Bulgarian]
11. Stoianova Ts. Syndykat zove na protest da ne bьdat pryemany popravky v Kodeksa na truda. Bolharsko natsyonalno radyo. 27.10.2020. URL: <https://bnr.bg/horizont/post/101363465/sindikat-zashtita-zove-na-protest-da-ne-badat-priemani-popravki-v-koдекsa-na-truda> [in Bulgarian]
12. Pifko O.O. Osoblyvosti zakonodavchoho rehuliuвання kryteriiv reprezentatyvnosti profesiinykh spilok v Ukraini ta okremykh krainakh Yevropeiskoho Soiuzu. Visnyk NTUU «KPI» Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. Vypusk 2 (42).2019. S. 112–117 [In Ukrainian]
13. Doklad. (2019) Analyz na ochakvanyte promeny v orhanyzatsiata na truda y zaetostta v Bulharyia, porodeny ot novovъznukvashchyte „novy formy na trud» Sofyia. [in Bulgarian]

УДК 35:001.8

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.3>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ

Лозинська Тамара Миколаївна,

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавського державного аграрного університету
ORCID ID: 0000-0003-2858-9374

У статті здійснено короткий огляд становлення теорії та методології публічного управління в сучасній Україні. Стаття має теоретичний характер і спирається на використання дедуктивного та аналітичних методів дослідження. Зважаючи на те, що наукові пошуки спочатку в галузі науки державного управління, а згодом – публічного управління та адміністрування здійснювалися паралельно зі становленням системи освіти за цією галуззю, значну увагу приділено трансформації відповідного освітнього середовища. Оскільки підготовку фахівців з державного управління розпочинали в Національній академії державного управління, створеній при Президентові України 1992 року, на підставі аналізу статистичних даних прослідковано трансформацію системи освіти за відповідною спеціальністю, зміну переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців з державного управління за відповідними рівнями вищої освіти та виявлено динаміку кількості закладів вищої освіти, які здійснювали підготовку фахівців для інститутів публічної сфери. Наголошено, що усі трансформації системи підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» різною мірою стосувалися і науковців, які досліджували можливості поліпшення роботи інститутів державного управління та підвищення її результативності. Зміни в освіті і науковій діяльності, хоча і були не завжди послідовними, задавалися суспільними трендами, що одночасно вимагало й перегляду теоретичних положень. Багатоаспектність публічного управління і незначний період становлення її теорії та методології сприяли тому, що енциклопедичні чи словникові визначення термінів, притаманних цій галузі знань, доповнювалися суб'єктивними тлумаченнями, вихідною основою яких були індивідуальні відчуття, асоціації та розуміння, а отже, ми маємо справу з безліччю конотацій того самого поняття. Пропонуємо трактувати предмет дослідження публічного управління як сукупність суспільних відносин, процесів та явищ, що виникають внаслідок усвідомленого впливу суб'єктів держави на суспільство. Окреслено перспективи подальших досліджень теорії та методології публічного управління.

Ключові слова: публічне управління, об'єкт, предмет, система освіти, галузь знань, дослідження, методологія.

Lozynska Tamara. PUBLIC ADMINISTRATION RESEARCH IN UKRAINE: TRANSFORMATION OF THEORY AND METHODOLOGY

The article provides a brief overview of the formation of the theory and methodology of public administration in modern Ukraine. The article is theoretical in nature and asks for the use of deductive and analytical research methods. Taking into account the fact that scientific research, first in the field of public administration, and later in public management and administration, was carried out in parallel with the formation of the education system in this field, considerable attention was paid to the transformation of the relevant educational environment. Since the training of public administration specialists began at the National Academy of Public Administration, established under the President of Ukraine in 1992, based on the analysis of statistical data, the transformation of the education system in the relevant specialty was monitored, as well as a change in the list of directions and specialties for which public administration specialists were trained in corresponding levels of higher education and revealed the dynamics of the number of higher education institutions that trained specialists for public sector institutes. It was emphasized that all the transformations of the system of training students of higher education in the specialty «Public management and administration» affected scientists to varying degrees, who studied the possibilities of improving the work of public administration institutes and increasing its effectiveness. Changes in education and scientific activity, although they did not always seem consistent, were determined by social trends, which simultaneously required a revision of theoretical provisions. The multifaceted nature of public administration and the short period of formation of its theory and methodology contributed to the fact that encyclopedic or dictionary definitions of the

terms inherent in this field of knowledge were supplemented by subjective interpretations, the basis of which were individual feelings, associations and understanding, and therefore we are dealing with many connotations of the same concept. It is proposed to interpret the subject of public administration research as a set of social relations, processes and phenomena that arise as a result of the perceived influence of state subjects on society. Prospects for further research into the theory and methodology of public administration are outlined.

Key words: public administration, object, subject, education system, field of knowledge, research, methodology.

Вступ. Дослідження публічного управління в Україні як окремого напрямку науки (галузі знань), насамперед державного управління, має дуже коротку історію порівняно з практикою європейських країн і США. Власне, державне управління введено Державним стандартом України до Класифікації видів економічної діяльності лише 1997 року [1], тоді як у США В. Вільсон ще в XIX ст. писав про необхідність відокремлення політики від управління державними справами [2]. Збір статистичної інформації та складання статистичної звітності щодо такого виду діяльності, як державне управління розпочалося ще пізніше – з 2001 р. Тому теоретичні та методологічні розробки в галузі науки «Державне управління» здійснювали дослідники, які не були ознайомлені з відповідною освітньою спеціальністю і не отримали спеціальні знання під час університетського навчання за освітніми програмами, пов'язаними з державним управлінням. Однак перша плеяда дослідників державного управління, які мали різну базову освіту: економічну, юридичну, історичну, соціологічну, філософську, технічну тощо розуміли, що сучасна теорія державного управління має відношення до усіх галузей знань, які формують порядок денний чинної політики, а тому відразу предметна сфера науки «Державне управління» набуває яскраво вираженого міждисциплінарного характеру. Згодом державне управління трансформується в публічне управління та адміністрування, синтезуючи всі інституційні, організаційно-функціональні, правові, філософсько-засадничі аспекти теорії та методології науки, яка перебуває у стадії становлення, а отже, потребує більш глибокого вивчення.

Матеріали та методи. Зважаючи на те, що стаття має науково-теоретичний характер і спирається на дослідження зарубіжних і вітчизняних учених, тобто описує відомі концепції, зазначимо, що при здійсненні контекстуального аналізу основна увага була зосереджена на виявленні схожого і відмінного у визначенні об'єкта і предмета публічного управління. Зважаючи на це, значну увагу приділено роботі М. Вебера «Господарство і суспільство» [3], у якій автор викладає нові наративи щодо адміністративно-політичного управління, розглядаючи предметом такого управління реалізацію виконавчою владою в межах правової держави, побудованої за принципом розподілу влади, основних політичних рішень, ухвалених законодавчою владою.

Використання дедуктивного методу дозволило виокремити із теорії прагматології теорію організацій, а в межах останньої зосередити увагу на вивченні лише тих інститутів, які виконують функції регулювання суспільного життя, тобто публічно-адміністративних. Застосування елементарно-теоретичного аналізу сприяло виявленню причинно-наслідкових зв'язків у системі дослідження публічного управління, зокрема таких, як конструкт «децентралізація – місцеве самоврядування». Метод компаративного аналізу дав змогу відслідкувати зміни теоретичних концепцій публічного управління.

Дослідження виконували в такій послідовності: 1) вивчено становлення та трансформація системи освіти в галузі «Публічне управління та адміністрування»; 2) здійснено теоретичне конструювання предметної сфери дослідження; 3) обґрунтовано можливість практичного застосування отриманих результатів.

Результати. Організація та розроблення методології наукових досліджень публічного управління нерозривно пов'язане з виділенням окремої галузі знань та формуванням системи освіти за цією галуззю. Початковим етапом цього процесу було створення 1995 року Української академії державного управління при Президентові України як всеукраїнського освітнього, наукового і методологічного центру підготовки управлінських кадрів вищого рівня на базі Інституту державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України. Основні віхи становлення та трансформації підготовки фахівців з державного управління в системі Національної академії державного управління (НАДУ) при Президентові України наведено в табл. 1.

З певними видозмінами, спрямованими на удосконалення освітнього процесу, унормування підготовки фахівців вищої кваліфікації з державного управління, упровадження європейських принципів державної служби, створення системи перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців тощо, НАДУ при Президентові України функціонувала майже 30 років. Проте вже з 1995 р. підготовку магістрів в освітній галузі «Державне управління» здійснювали й інші заклади вищої освіти (за тодішньою термінологією – «вищі навчальні заклади»), перелік яких було затверджено Постановою Кабінету Міністрів [4]. У ґрунтовній

Таблиця 1

**Ретроспекція становлення та трансформації підготовки фахівців
державного управління в системі Національної академії державного управління
при Президентіві України**

Роки	Події	Нормативно-правові акти
1992	Створення Інституту державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України	Про створення Інституту державного управління і самоврядування: Указ Президента України від 04.03.1992 № 126 (утратив чинність)
1995	Утворення Української академії державного управління при Президентіві України	Про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців: Указ Президента України від 30.05.1995 (утратив чинність)
2001	Регіональні підрозділи Української академії державного управління при Президентіві України у отримали статус регіональних інститутів.	Питання Національної академії державного управління при Президентіві України: Указ Президента України від 21.09.2001 № 850/2001(утратив чинність)
2003	Надання Українській Академії державного управління при Президентіві України статусу національної	Про надання Українській Академії державного управління при Президентіві України статусу національної: Указ Президента України від 21.08.2003 № 869/2003 (утратив чинність)
2011	Затверджена концепція реформування Національної академії державного управління при Президентіві України	Питання реформування Національної академії державного управління при Президентіві України: Указ Президента України від 09.12.2011 № 1110/2011
2021	Реорганізація Національної академії державного управління при Президентіві України	Деякі питання реорганізації закладів освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 147-р.

Джерело: систематизовано автором

доповіді щодо стану системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад зазначається, що з 1996 р. підготовка магістрів державного управління розпочалася «...у 9 вищих навчальних закладах України: Дніпропетровському національному університеті імені О. Гончара, Донецькому національному технічному університеті, Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу, Київському національному економічному університеті імені В. Гетьмана, Одеській національній юридичній академії, Східноукраїнському національному університеті імені В. Даля, Тернопільському національному економічному університеті, Харківському національному економічному університеті, Донецькому державному університеті управління» [5, с. 22].

Протягом 1997–2016 рр. перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснювали підготовку фахівців для сфери державного управління, видозмінювався, доповнювався і розширювався (табл. 2).

З 2016 р. мережа закладів вищої освіти, що здійснювали освітню діяльність за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» суттєво розширилася (рис. 1).

Отже, підготовка фахівців для такої важливої сфери діяльності як публічне управління та адміністрування була розпорошена між великою кількістю закладів вищої освіти та освітньо-наукових програм,

що з одного боку, не сприяло підвищенню якості навчання за спеціальністю та проведенню наукових досліджень, а з другого, – обумовило залучення до освітнього процесу науково-педагогічних кадрів, які були добре обізнані з особливостями державної політики в різних галузях (освітній, медичній, військовій, аграрній, промисловій тощо). 2019 року з метою посилення уваги до організації та здійснення освітнього процесу за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» її було віднесено до спеціальностей, здобуття освіти за якими необхідне для доступу до професій, що мають додаткове регулювання, а для здобувачів вищої світи ступеня «магістр» передбачено проведення підсумкової атестації у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту [6]. Відповідно, були внесені й зміни до Порядку прийому на навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Публічне управління та адміністрування», у якому зазначалося, що «атестація за результатами навчання здійснюється у формі публічного захисту кваліфікаційної роботи та єдиного державного кваліфікаційного іспиту» [7].

Нині обговорюється питання чергової зміни Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Передбачається змінити шифр спеціальності «Публічне управління та адміністрування» з 281 на D4; об'єднати в межах спеціальності D4 спеціаль-

Таблиця 2

Зміна переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців з державного управління в Україні за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями*

Роки	Зміни в переліку напрямів і спеціальностей	Нормативно-правовий документ
1997	Відповідно до Класифікатора видів економічної діяльності до переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, введено розділ «Державне управління»	Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.1997 № 507 (втратила чинність)
2005	До розділу «Державне управління» введено напрям підготовки 1501 «Державне управління» зі спеціальностями: «державна служба» 8.150101 та «управління суспільним розвитком» 8.150102.	Про затвердження змін до Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Наказ МОН України від 16.06.2005 № 363
2016	Перелік галузей знань і спеціальностей доповнено галуззю знань 28 «Публічне управління та адміністрування», до якої включено спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»	Деякі питання реформування системи професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2016 № 674

* – натепер термін «освітньо-кваліфікаційний ступінь» замінено терміном «ступінь вищої освіти».

Джерело: систематизовано автором

ності 281 та 229 («Громадське здоров'я»); віднести спеціальність D4 до галузі знань D – «Бізнес, управління та право» [8] з метою приведення Переліку галузей знань і спеціальностей до Міжнародної стандартної класифікації освіти ЮНЕСКО [9, с. 20-24].

Усі розглянуті трансформації системи підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» різною мірою стосуються і науковців, перед якими постає завдання пошуку способів поліпшення роботи адміністративного апарату держави та підвищення її результативності. Зміни в освіті і науковій діяльності, хоча і були не завжди послідовними, задавалися суспільними трендами, що одночасно вимагало й перегляду теоретичних положень. Насамперед це стосується

уточнення дефініції об'єкта теорії публічного управління та адміністрування, який донедавна в межах більш вузької теоретичної конструкції державного управління ідентифікувався як функціонування політико-адміністративної системи, спрямоване на збереження, впорядкування, стабілізацію та розвиток суспільства у визначеному напрямі [10]. Це цілком відповідало баченню ООН, яка визначала адміністративно-державну діяльність як процес досягнення національних цілей і задач через державні організації [11].

Однак достатньо швидко в середовищі українських науковців, які цікавилися проблемами підвищення ефективності державного управління, сформувалася єдність поглядів на те, що досягнення національних цілей можливе не лише через інститути державної влади, а й через інші суспільні інститути та їхню взаємодію, що вплинуло на розширення категоріального апарату науки про управління в державі та зміну уявлення щодо об'єкта дослідження. Процеси демократизації українського суспільства, лібералізація та децентралізація управління, зростання громадянської активності детермінували несприйняття Веберівської моделі ідеальної держави [12], у якій централізований орган влади ухвалює рішення, доводить його по каналах ієрархічної підпорядкованості до підлеглих і контролює виконання. Домінування релятивізму в теоретичному моделюванні і визначенні субстанціальних властивостей об'єкта та

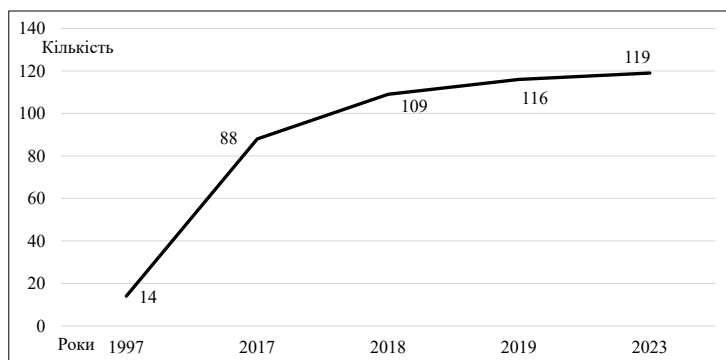

Рис. 1. Мережа закладів вищої освіти, що здійснювали освітню діяльність за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» в Україні, 1997–2023 рр.

Джерело: побудовано на основі даних ЄДБО

предмета публічного управління в дослідженнях українських учених, як це не парадоксально, також ґрунтується на більш пізніх положеннях теорії бюрократії М. Вебера: «Бюрократія – це не єдино можливий тип легального панування. <... у добу виникнення сучасних держав колегіальні органи зробили дуже вагомий внесок у розвиток легальних форм панування...>, <... чиновництво, яке обирається, також відіграло значну роль у постанні сучасного адміністративного управління (а сьогодні також і демократії)>» [12, с. 158].

Тож не дивно, що в методології публічного управління енциклопедичні чи словникові визначення окремих понять доповнюються суб'єктивними тлумаченнями, вихідною основою яких є індивідуальні відчуття, асоціації та розуміння, тобто виникає безліч конотацій того самого поняття, на що зокрема вказують В. Куйбіда [10], І. Білько [13] або А. Помаза-Пономаренко [14]. Проте всі наявні конотації визначення об'єкта публічного управління (такі як «процес колективного прийняття та реалізації стратегічних рішень на основі узгодження і координування мети і дій усіх ключових учасників» у І. Білько або «система, яка підпорядковується владній волі суб'єкта управління і виконує його рішення, тобто система, якою управляють» у колектива авторів НУЦЗУ [15]) зводяться до загального уявлення, що об'єктом теорії публічного управління є адміністративно-управлінський вплив інститутів держави на суспільство з метою упорядкування та розвитку останнього [16]. У цьому контексті публічне управління до певної міри можна ототожнити із суспільним управлінням, об'єкт якого визначено в енциклопедичному словнику з державного управління [17] як «процеси, структури, закономірності, принципи, концепції, підходи, моделі, методи, технології, інші чинники суспільного управління, сутність і механізми самоорганізації в ньому», що не суперечить авторській позиції щодо визначення об'єкта теорії публічного управління, хоча і не збігається з нею повністю.

Як відмічають Дж. Рабін, В. Гідрет і Дж. Міллер: «Парадигматичні уявлення змінюються залежно від припущень, які роблять дослідники, створюючи різноманітність наукових методологій. Особливо важливим для початку інтелектуальних дискурсів є наявність бачення зміни людської поведінки та соціальної системи, що виникає в результаті» [18, с. 34] (пер. з англ. – Т. Лозинська). Тому предметом теорії публічного управління можна визначити всю сукупність суспільних відносин, процесів та явищ, що виникають внаслідок усвідомленого впливу суб'єктів держави на суспільство [16, с. 8]. Це загальне визначення включає і «...процес досягнення національних інтересів та цілей за рахунок організації діяльності суб'єктів публічної сфери, зокрема органів законодавчої, виконавчої і судової влади, а також органів місцевого самоврядування» [19, с. 6], і «...закономірності, форми та принципи функціонування управлінської діяльності органів влади, які, з одного боку, є загальносвітовими й універсальними, а з другого – національними, самобутніми для тієї чи тієї країни...» [17].

Отже, виходячи з теорії ергології (організації людської діяльності), теорія публічного управління узагальнює знання, які стосуються діяльності організацій, пов'язаних лише зі специфікою управління державними справами (рис. 2).

Якщо, уточнюючи зміст предмету теорії публічного управління, не брати до уваги всю сукупність суспільних відносин, а зосереджуватися лише на «закономірностях, формах та принципах функціонування управлінської діяльності органів влади» [17], ми залишаємо поза увагою соціальні аспекти публічно-управлінської діяльності. Такий підхід повертає нас до класичної школи управління, представники якої розглядають управління взагалі і публічне управління зокрема як процес комбінування певних факторів з метою досягнення максимальної ефективності [20], тобто ґрунтується на механістичних уявленнях про адміністративно-розпорядницькі відносини, які згодом піддавалися кри-

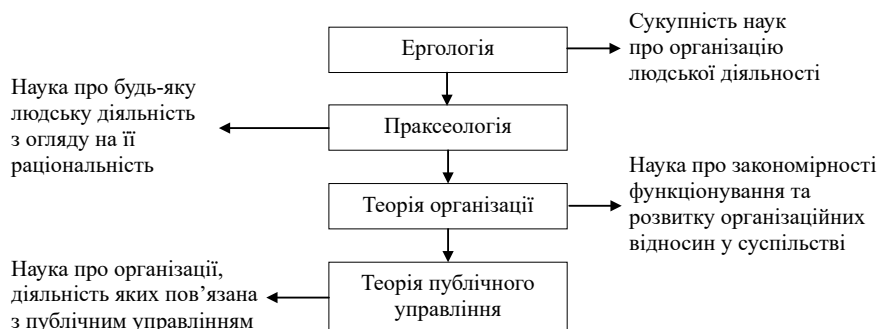

Рис. 2. Декомпозиція сукупності ергологічних наук

Джерело: побудовано автором

тиці з боку представників школи людських стосунків та їх послідовників. Однак наукові основи побудови структури організацій, принципи взаємодії в ієрархічних структурах (які нікуди не поділися), а також вимірювання результативності та ефективності діяльності організацій публічної сфери, розроблені представниками класичної школи, залишаються актуальними і сьогодні.

Сучасна модель публічного управління, що формується в Україні, є більш складною, оскільки її характеристики детерміновані процесами децентралізації влади і переміщенням, здебільшого, центрів прийняття рішень на рівень місцевого самоврядування; розвитком інформаційних технологій і цифровізацією процедур публічного управління; формуванням управлінських мереж і активізацією громадської участі у процесах управління та політизацією державного апарату. Політична нейтральність чиновників, які обіймають вищі посади в органах державної влади, як один із основоположних принципів теорії бюрократії М. Вебера з кінця 80-х років минулого століття замінюється зростанням їх політичної ролі в апараті управління. У практичній площині це призвело до надання політичного характеру певним посадам у вищих і центральних органах влади (з'явилося поняття «політична посада») та до прискорення перестановки кадрів у органах державної влади.

Розгортання Росією повномасштабної війни проти України суттєво вплинуло на функціонування усєї системи публічного управління та окремих її складників, а також призвело до необхідності перегляду та доповнення теоретико-методологічних положень щодо організаційно-функціональної основи публічної влади у кризових умовах, тривалих за часом. Війна, яка за висловлюванням К. фон Клаузевіца [21], є «...не тільки політичний акт, а й справжнє знаряддя політики, продовження політичних відносин, ведення їх іншими засобами», не могла не вплинути на практичні, теоретичні та методологічні основи публічного управління. Уведення режиму воєнного стану вимагає нової якості публічного управління, необхідного для підвищення обороноздатності країни. Але, як відмічає низка авторів (і є підстави підтримати їх висновки), спостерігаємо «...незавершеність адміністративно-територіальної реформи, що загрожує наростанням в Україні інституційних диспропорцій у взаємовідносинах між органами державної влади та органами місцевого самоврядування різних рівнів» [22]. На наш погляд, загрозу для зміцнення принципів правової держави, подальшої демократизації публічного управління становлять процеси централізації влади та посилення державного впливу на діяльність органів місцевого само-

врядування, які не можуть бути автоматично призупинені за фактом закінчення війни, а вимагатимуть значних зусиль щодо відновлення демократичних основ місцевого самоврядування. Та все ж війна не позбавила цілком українську систему публічного управління відкритості та гнучкості, що особливо характерно для місцевого самоврядування.

Перегляд сучасної методології публічного управління, імовірно, буде здійснюватися зі збереженням концептуальних основ ліберальної теорії нового менеджменту, теорії мережевого управління, зорієнтованого «...на розвиток договірних структурних взаємин між політичними інститутами держави і суспільства...» [10], та теорії належного урядування, яка передбачає участь громадян в управлінні, орієнтацію на консенсус, відповідальність і прозорість влади, ефективність і результативність та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін. У цьому контексті основними рекомендаціями для інститутів публічного управління є такі:

- будь-які зміни структурно-функціональної основи інститутів публічного управління мають ґрунтуватися на результатах вивчення соціально-економічних і політичних процесів для пошуку оптимальних рішень;

- аналіз даних доцільно здійснювати не лише із залученням сучасних цифрових технологій обробки і систематизації інформації, а й зважаючи на стратифікації суспільства та поведінкові відмінності в різних спільнотах;

- прогнозування розвитку соціально-економічної системи необхідно виконувати на підставі використання методу форсайту, що дозволить отримати варіативність прогнозу залежно від трендів суспільної трансформації;

- в основу сучасних методів соціально-економічної та політичної діагностики мають бути покладені інформаційні технології, які стають ключовим елементом розробки управлінських рішень на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Висновки. Становлення теорії та методології публічного управління в Україні відбувалося разом із розвитком її державності в новітній період на основі яскраво вираженого міждисциплінарного підходу. Започаткована в середині 90-х років освітня і наукова діяльність у галузі державного управління швидко трансформувалася в більш широку наукову галузь – публічне управління та адміністрування, – синтезуючи всі інституційні, організаційно-функціональні, правові, філософсько-засадничі аспекти теорії та методології науки, яка перебуває у стадії становлення.

Предметне поле теорії публічного управління все ще залишається недостатньо чітко визначеним,

тому, пропонуючи розглядати предмет публічного управління як сукупність суспільних відносин, процесів та явищ, що виникають внаслідок усвідомленого впливу суб'єктів держави на суспільство, у автора залишається усвідомлення недостатньої глибини проникнення в сутність цього багатогранного явища. Водночас запропоноване трактування предмета публічного управління відображає набагато складнішу сукупність взаємозв'язків, ніж просто ідентифікація його як адміністративно-управлінського впливу інститутів держави на суспільство.

Є підстави розглядати теорію публічного управління як частину теорії ергології (організації людської діяльності), яка узагальнює знання, що стосуються діяльності організацій, пов'язаних лише зі специфікою управління державними справами. Подальший розвиток методології публічного управління, ймовірно, зберігатиме ліберальні основи теорії нового менеджменту, теорії мережевого управління та теорії належного урядування. Дослідження публічного управління є найбільш перспективними саме у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: Національний класифікатор України : Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення 05.02.2024).
2. Wilson W. The Study of Administration. Political Science Quarterly 2. 1887, June. P. 197–222.
3. Вебер М. Государство і суспільство. Київ: Видавничий дім Всесвіт, 2012. 112 с.
4. Про заходи щодо підвищення кваліфікації державних службовців органів державної влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.1995 № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/560-95-%D0%BF> (дата звернення 03.03.2024) – втратила чинність.
5. Стан системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад: доповідь; К. Ващенко (кер. авт. колективу), В. Купрій, В. Чмига, Т. Токарчук, Л. Рикова, Ю. Вернигор та ін.; за заг. ред. К. Ващенко. К.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2019. 140 с.
6. Деякі питання атестації осіб, які здобувають ступінь магістра, у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.03.2024) – втратила чинність.
7. Про внесення змін до Порядку прийому на навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Публічне управління та адміністрування» : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.06.2022 № 679. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.03.2024).
8. Таблиця відповідності Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від Х.Х.2023 № Х (Перелік 2023), Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 06.11.2015 № 266 (Перелік 2015). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/08/08/HO-proyekt.post.KMU-perelik.haluz.znan.i.spetsial.TVO-Tablytsya.vidpovidnosti.08.08.2023.pdf> (дата звернення 05.03.2024).
9. International Standard Classification of Education. Fields of education and training 2013 (ISCED-F 2013) – Detailed field descriptions. URL: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-fields-of-education-and-training-2013-detailed-field-descriptions-2015-en> (дата звернення 05.03.2024).
10. Енциклопедія державного управління: у 8 т.; наук.-ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.; Національна академія державного управління при Президенті України. Т. 8 : Публічне врядування; наук.-ред. кол.: В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) та ін.; Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 630 с.
11. State administrative activities in the second decade of UN development. New York, 1971. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/215381?ln=en#record-files-collapse-header> (дата звернення 05.03.2024).
12. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика; пер. з нім. О. Погорілий. К: Основи, 1998. 534 с.
13. Бінько І. Публічне управління і публічне адміністрування: співвідношення понять. *Вісник АПСВТ*. 2020. № 3-4. С. 41–47.
14. Організаційно-правові засади публічного управління та адміністрування : конспект лекцій; укладач А. Л. Помаза-Пономаренко. Х. : НУЦЗУ, 2020. 54 с.
15. Організаційно-правові засади публічного управління та адміністрування : навч. посіб.; укладачі: О. В. Надьон, І. М. Хмиров, Т. О. Луценко. Х. : НУЦЗУ, 2020. 175 с.
16. Лозинська Т. М., Іваніна О. В, Щетініна Т. О. Публічне управління : навч. посіб. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2023. 186 с.

17. Енциклопедичний словник з державного управління; уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
18. Rabin J., Hildreth W. B., Miller G. J. Handbook of Public Administration. 1266 p. URL: [http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/PUBLIC%20POLICY%20\(Public%20Administration%20and%20public%20policy%20124\)%20Handbook%20of%20public%20administration.pdf](http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/PUBLIC%20POLICY%20(Public%20Administration%20and%20public%20policy%20124)%20Handbook%20of%20public%20administration.pdf) (дата звернення 06.03.2024).
19. Дегтяр А.О., Дегтяр О.А., Калашнікова Х.І., Гнатенко М.К. Публічне управління та адміністрування : навчальний посібник. Харків : НАУ «ХАІ», 2021. 128 с.
20. Anderson D. R., Sweeney D. J., Williams T. A., Wisniewski M. An Introduction to Management Science: Quantitative Approaches to Decision. Hampshire, Canada: Cengage Learning, 2014. 708 p.
21. Клаузевіц фон К. Природа війни. Харків : ТОВ «Видавництво «Віват», 2018. 416 с.
22. Боршевський В. В., Василиця О. Б., Матвеев Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони*. 2022 р. № 2 (76). С. 30-35.

REFERENCES:

1. Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti DK 009:2010: Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy: Nakaz Derzhspozhyvstandartu Ukrainy № 457 (2010) [Classification of types of economic activity DK 009:2010: National Classifier of Ukraine: Order of the State Consumer Standard of Ukraine dated 11.10.2010 No. 457]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (data zvernennia 05.02.2024). [in Ukrainian].
2. Wilson W. (1887). The Study of Administration [The Study of Administration]. Political Science Quarterly 2. P. 197-222. [in English].
3. Veber M. (2012). Hospodarstvo i suspilstvo [Economy and society]. Kyiv: Vydavnychi dim Vsesvit. 112 s. [in Ukrainian].
4. Pro zakhody shchodo pidvyshchennia kvalifikatsii derzhavnykh sluzhbovtziv orhaniv derzhavnoi vlady: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 560 (1995) [On measures to improve the qualifications of civil servants of state authorities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 560]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/560-95-%D0%BF> (data zvernennia 03.03.2024) – vtratyla chynnist. [in Ukrainian].
5. Stan systemy profesiinoho navchannia derzhavnykh sluzhbovtziv, holiv mistsevykh derzhavnykh administratsii, yikh pershykh zastupnykiv ta zastupnykiv, posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia, deputativ mistsevykh rad: dopovid; K. Vashchenko (ker. avt. kolektyvu), V. Kuprii, V. Chmyha, T. Tokarchuk, L. Rykova, Yu. Vernyhor ta in.; za zah. red. K. Vashchenka (2019) [The state of the system of professional training of civil servants, heads of local state administrations, their first deputies and deputies, officials of local self-government, deputies of local councils: report; K. Vashchenko (director of the author team), V. Kupriy, V. Chmyga, T. Tokarchuk, L. Rykova, Yu. Vernyhor and others; in general ed. K. Vashchenko]. K.: Tsentri adaptatsii derzhavnoi sluzhby do standartiv Yevropeiskoho Soiuzu. 140 s. [in Ukrainian].
6. Deiaki pytannia atestatsii osib, yaki zdoBUvaiut stupin mahistra, u formi yedynoho derzhavnoho kvalifikatsiinoho ispytu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 684 (2019) [Some issues of attestation of persons obtaining a master's degree in the form of a single state qualification exam: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 684]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia 05.03.2024) – vtratyla chynnist. [in Ukrainian].
7. Pro vnesennia zmin do Poriadku pryiomu na navchannia za osvithno-profesiinoiu prohramoiu pidhotovky mahistriv za spetsialnistiu «Publichne upravlinnia ta administruvannia» haluzi znan «Publichne upravlinnia ta administruvannia»: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 679 (2022) [On making changes to the Procedure for admission to study under the educational and professional program of master's training in the specialty «Public administration and administration» in the field of knowledge «Public administration and administration»: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 679]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia 05.03.2024). [in Ukrainian].
8. Tablytsia vidpovidnosti Pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisnuetsia pidhotovka zdoBUvachiv vyshchoi osvity, zatverdzenomu postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid Kh.Kh.2023 № Kh (Perelik 2023), Perehlik haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisnuetsia pidhotovka zdoBUvachiv vyshchoi osvity, zatverdzenomu postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy № 266 (Perelik 2015) (2015) [Table of compliance with the List of fields of knowledge and specialties for which higher education candidates are trained, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of HH 2023 No. X (List 2023), List of fields of knowledge and specialties for which higher education candidates are trained, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 266 (List 2015)]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennia/2023/08/08/HO-projekt.post.KMU-perelik.haluz.znan.i.spetsial.TVO-Tablytsya.vidpovidnosti.08.08.2023.pdf> (data zvernennia 05.03.2024). [in Ukrainian].

9. International Standard Classification of Education. Fields of education and training (ISCED-F 2013) – Detailed field descriptions (2013) [International Standard Classification of Education. Fields of education and training (ISCED-F 2013) – Detailed field descriptions]. URL: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-fields-of-education-and-training-2013-detailed-field-descriptions-2015-en> (data zvernennia 05.03.2024). [in English].
10. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 t.; nauk.-red. kol.: Yu. V. Kovbasiuk (holova) ta in.; Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. T. 8: Publichne vriaduvannia; nauk.-red. kol.: V. S. Zahorskyi (holova), S. O. Teleshun (spivholova) ta in.; Lvivskiy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy (2011) [Encyclopedia of public administration: in 8 volumes; scientific-ed. coll.: Yu. V. Kovbasiuk (head) and others; National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. T. 8: Public administration; scientific-ed. coll.: V. S. Zahorskyi (chairman), S. O. Teleshun (co-chairman), etc.; Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine]. Lviv: LRIDU NADU. 630 s. [in Ukrainian].
11. State administrative activities in the second decade of UN development (1971) [State administrative activities in the second decade of UN development]. New York. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/215381?ln=en#record-files-collapse-header> (data zvernennia 05.03.2024). [in English].
12. Veber M. (1998). Sotsiologiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka; per. z nim. O. Pohorilyi [Sociology. General historical analyses. Policy; trans. with him O. Burned]. K.: Osnovy. 534 s. [in Ukrainian].
13. Binko I. (2020). Publichne upravlinnia i publichne administruvannia: spivvidnoshennia poniat [Public management and public administration: relationship of concepts]. Visnyk APSVT. № 3-4. S. 41-47. [in Ukrainian].
14. Orhanizatsiino-pravovi zasady publichnoho upravlinnia ta administruvannia: konspekt lektsii; ukladach A. L. Pomaza-Ponomarenko (2020) [Organizational and legal principles of public management and administration: lecture notes; compiled by A. L. Pomaza-Ponomarenko]. Kh.: NUTsZU. 54 s. [in Ukrainian].
15. Orhanizatsiino-pravovi zasady publichnoho upravlinnia ta administruvannia: navch. posib.; ukladachi: O. V. Nadon, I. M. Khmyrov, T. O. Lutsenko (2020) [Organizational and legal principles of public management and administration: teaching. guide.; editors: O. V. Nadon, I. M. Khmyrov, T. O. Lutsenko]. Kh.: NUTsZU. 175 s. [in Ukrainian].
16. Lozynska T. M., Ivanina O. V., Shchetinina T. O. (2023). Publichne upravlinnia: navch. posib. [Public administration: education. manual]. Poltava: TOV «ASMI». 186 s. [in Ukrainian].
17. Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia; uklad.: Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko ta in.; za red. Yu. V. Kovbasiuka, V. P. Troshchynskoho, Yu. P. Surmina (2010) [Encyclopedic dictionary of public administration; editor: Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko, etc.; under the editorship Yu. V. Kovbasyuk, V. P. Troshchinsky, Yu. P. Surmin]. K.: NADU. 820 s. [in Ukrainian].
18. Rabin J., Hildreth W. B., Miller G. J. Handbook of Public Administration [Handbook of Public Administration]. 1266 r. URL: [http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/PUBLIC%20POLICY%20\(Public%20Administration%20and%20public%20policy%20124\)%20Handbook%20of%20public%20administration.pdf](http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/PUBLIC%20POLICY%20(Public%20Administration%20and%20public%20policy%20124)%20Handbook%20of%20public%20administration.pdf) (data zvernennia 06.03.2024). [in English].
19. Diehtiar A. O., Diehtiar O. A., Kalashnikova Kh. I., Hnatenko M. K. (2021). Publichne upravlinnia ta administruvannia: navchalnyi posibnyk [Public management and administration: a study guide]. Kharkiv: NAU «KhAI». 128 s. [in Ukrainian].
20. Anderson D. R., Sweeney D. J., Williams T. A., Wisniewski M. (2014). An Introduction to Management Science: Quantitative Approaches to Decision [An Introduction to Management Science: Quantitative Approaches to Decision]. Hampshire, Canada: Cengage Learning. 708 p. [in English].
21. Klauzevits fon K. (2018). Pryroda viiny [The nature of war]. Kharkiv: TOV «Vydavnytstvo «Vivat». 416 s. [in English].
22. Borshchevskiy V. V., Vasylutsia O. B., Matvieiev Ye. E. (2022). Publichne upravlinnia v umovakh voiennoho stanu: instytutsiini transformatsii, stratehichne planuvannia ta mekhanizmy rozvytku [Public administration under martial law: institutional transformations, strategic planning and development mechanisms]. Derzhava ta rehiony. № 2 (76). S. 30-35. [in Ukrainian].

УДК 351.85:304

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.4>

ВИКЛИКИ ВІДНОВЛЕННЯ ВЛАДИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Галич Олександр Анатолійович,
кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавського державного аграрного університету
ORCID ID: 0000-0001-6478-8309

Романов Дмитро Володимирович,
аспірант
Полтавського державного аграрного університету
ORCID ID: 0009-0006-7111-8227

Стаття висвітлює результати дослідження щодо виявлення основних викликів відновлення влади на територіях України, звільнених від військових дій. Дослідження спиралося на вивчення досвіду переведення мобілізаційного управління в мирне русло. У пригоді став досвід постконфліктного управління в Південній Кореї, Ірані, Хорватії та Іраку. Дослідження проводили з використанням переважно емпіричних методів: спостереження, виміру, аналізу документів. До сукупності документів, на підставі вивчення змісту яких досліджували процеси відновлення влади в постконфліктних суспільствах, були включені аналітичні звіти щодо ревіталізації зруйнованих війною територій. Результатом наукового аналізу стало виявлення основних проблем відновлення влади на тимчасово захоплених територіях у процесі їх соціально-економічної інтеграції, а саме: а) необхідність введення особливого режиму управління на деокупованих територіях, що не передбачено Законом України «Про правовий режим воєнного стану»; б) необхідність здійснювати управління на деокупованих територіях із залученням міжнародних організацій, а отже, і законодавче забезпечення відповідної діяльності; в) необхідність спрощення порядку легалізації актів реєстрації цивільного стану, складених на тимчасово окупованих територіях. Важливим завданням влади з точки зору забезпечення соціальної стабільності та справедливості є запобігання конфліктам на деокупованих територіях, оскільки тривалий період війни призводить до мілітаризації суспільства і фрагментації держави, а також виникнення ризику повернення до конфлікту. До основних викликів, що стоять перед державою в контексті відновлення влади на деокупованих територіях також варто віднести: відновлення місцевого самоврядування і проведення виборів; питання безпеки; відбудови інфраструктури; збереження життя населення і розвиток людського потенціалу; забезпечення підприємницької свободи використання можливостей міжнародних організацій для забезпечення миру на звільнених територіях. Ревіталізація звільнених територій вимагатиме застосування диференційованого підходу до політики територіального розміщення продуктивних сил і встановлення пріоритетності відновлення галузей економіки, що впливатиме також на інституціональну структуру влади.

Ключові слова: публічна влада, відновлення, деокупація, миротворчі сили, війна, місцеве самоврядування.

Halych Oleksandr, Romanov Dmytro. CHALLENGES OF RESTORATION OF POWER IN THE DE-OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE

The article highlights the results of a study on the identification of the main challenges to the restoration of power in the territories of Ukraine freed from military operations. The study was based on the study of the experience of transferring mobilization management to a peaceful channel. The experience of post-conflict management in South Korea, Iran, Croatia and Iraq came in handy. The research was conducted using mainly empirical methods: observation, measurement, document analysis. Analytical reports on the revitalization of territories destroyed by the war were included in the set of documents, based on the study of the content of which the processes of restoration of power in post-conflict societies were studied. The result of the scientific analysis was the identification of the main problems of the restoration of power in the temporarily occupied territories in the process of their socio-economic integration, namely: a) the need to introduce a special management regime in the de-occupied territories, which is not provided for by the Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law»; b) the need to manage the de-occupied territories with the involvement of international organizations, and therefore the legislative provision of the

relevant activity; c) the need to simplify the procedure for legalization of acts of registration of civil status drawn up in the temporarily occupied territories. An important task of the authorities from the point of view of ensuring social stability and justice is the prevention of conflicts in the de-occupied territories, since a long period of war leads to the militarization of society and the fragmentation of the state, as well as the risk of a return to conflict. The main challenges facing the state in the context of restoration of power in the de-occupied territories should also include: restoration of local self-government and holding of elections; security issues; reconstruction of infrastructure; preserving the life of the population and developing human potential; ensuring entrepreneurial freedom to use the capabilities of international organizations to ensure peace in the liberated territories. The revitalization of the liberated territories will require the application of a differentiated approach to the policy of territorial allocation of productive forces and the establishment of priorities for the restoration of economic sectors, which will also affect the institutional structure of power.

Key words: public authority, reconstruction, de-occupation, peacekeeping forces, war, local self-government.

Вступ. Воєнні конфлікти мають вкрай негативні наслідки для тих країн, на території яких вони відбуваються. Тривалі війни в Афганістані, В'єтнамі, Іраку, Сирії та в інших країнах свідчать про виникнення не лише таких негативних процесів, як руйнування соціальної інфраструктури та економічний занепад, а й про розвиток довгострокових тенденцій соціального спустошення: переміщення значної частини населення територією країни та за її межі; стрімке зростання кількості тяжко травмованих людей, які потребуватимуть постійної соціальної допомоги; зниження народжуваності, зміна вікової та порушення статевої структури населення, що дуже сповільнює формування соціального капіталу. Кумулятивний тягар цих наслідків постконфліктні суспільства відчуватимуть тривалий час, що може позначитися на швидкості переходу від війни до мирного життя [1]. Тривалість і зростання інтенсивності воєнного конфлікту з Росією обумовлюють формування великих очікувань від органів влади щодо ревіталізації населених пунктів, а для деокупованих місцевостей – щодо відновлення місцевого самоврядування та забезпечення інституційної спроможності місцевої влади.

Матеріали та методи. Написання статті ґрунтувалося на використанні переважно методів емпіричного дослідження: *спостереження, виміру, аналізу документів*. Метод *спостереження* дозволив відслідкувати процеси трансформації повноважень місцевої влади в адміністративно-територіальних утвореннях, підконтрольних Україні, а також отримати дані про ліквідацію окупаційною владою державних інститутів на територіях, захоплених Росією. Отримані шляхом спостереження дані є придатними для визначення співвідношень між ними (наприклад, відношення чисельності населення, що виїхало з окупованих територій по відношенню до передвоєнної чисельності населення), що дозволило застосувати методи прямого і опосередкованого *вимірювання*. Основним прийомом, який було використано при аналізі документів, насамперед нормативно-правового характеру, став *контент-аналіз*, використання

якого сприяло не лише виявленню сутності такого процесу як відновлення влади, а й отриманню кількісних показників щодо досліджуваного предмету на основі інформації, зафіксованої в документах.

Оскільки до сукупності документів, на підставі вивчення змісту яких досліджували процеси відновлення влади в постконфліктних суспільствах, були включені аналітичні звіти щодо ревіталізації зруйнованих війною територій різних країн, доцільним стало використання методу *компаративного аналізу*.

Результати. За даними Світового Банку у період з 1980 р. у понад, ніж у п'ятдесяти країнах світу спостерігали воєнні конфлікти, більшість із яких мала внутрішньодержавний характер [1, с. 15]. Громадянське протистояння і громадянські війни у таких країнах, як Ірак, Сирія чи Югославія частіше за все призводили до втягування в конфлікт інших країн. В Ірані власне війна розпочалася 2003 року із вторгнення збройних сил міжнародної коаліції на чолі із США з метою повалення режиму Саддама Хусейна, хоча причиною вторгнення послужило протистояння внутрішньої проамериканської опозиції режиму С. Хусейна. Війни, породжені як внутрішньо громадянськими, так і міждержавними конфліктами, спонукають до переміщення значної частини населення, що є окремою проблемою дослідження, але в контексті відновлення влади після окупації саме населення буде відігравати вирішальну роль у погодженні або відхиленні тієї чи тієї моделі відновлення. Якщо розглядати рішення, що ухвалювалися в постконфліктних країнах у період після Другої світової війни, то вони безумовно, стосувалися не лише відновлення влади, а й ревіталізації економіки та підтримки населення – його активізації, мотивації та соціального захисту (табл. 1).

Очевидно, що перелічені питання стануть складниками політики розселення населення з окупованих територій, обумовлюватимуть застосування диференційованого підходу до політики територіального розташування продуктивних сил і встановлення пріоритетності відновлення галузей промисловості, визначатимуть оптимальне співвідношення

Таблиця 1

Досвід політики відновлення окремих постконфліктних країн у період після Другої світової війни

Країна	Період конфлікту	Зарубіжна підтримка	Пріоритети політики відновлення
Південна Корея	Корейська війна 1950-1953 рр.	Двосторонній союз із США (фінансова безповоротна допомога США на рівні 9% ВВП)	<ul style="list-style-type: none"> – Створення військового уряду; – Відмова від аграрного спрямування економіки; – Індустріалізація економіки; – Відмова від кредитів і іноземних інвестицій (допомога США); – Першочерговою допомогою США була витрачена на освіту, дороги, зв'язок; – Збереження авторитарного управління до 80-х років минулого століття
Іран	Ірано-Іракська війна 1980-1988 рр.	Іноземні інвестиції від країн Західної Європи, США, Японії та Росії	<ul style="list-style-type: none"> – Інвестиції в інфраструктуру (іноземних інвесторів насамперед цікавили нафтові свердловини); – Забезпечення технічним і управлінським персоналом; – Відшкодування населенню втрат, заподіяних війною; – Використання підтримки місцевих громад для розроблення стратегій відновлення
Хорватія	Югославська війна 1991-1995 рр.	Проект The Croatia Social and Economic Recovery Project (CSERP), що фінансувався Світовим банком	<ul style="list-style-type: none"> – Створення уряду національного порятунку; – Приватизація; – Стабілізація валюти; – Скасування державного регулювання цін і тарифів; – Соціальна інтеграція біженців; – Реституція майна та відновлення житлового фонду
Ірак	Окупація США у 2003-2011 рр.	Фінансування життєзабезпечення окупаційною владою США; створення трастового фонду ООН	<ul style="list-style-type: none"> – Списання боргів Паризькому клубу; – Гарантії США щодо реконструкції економіки і державних інститутів; – Децентралізація влади і протидія корупції; – Подолання залежності від нафтовидобування; – Створення Фонду реформ, відновлення та реконструкції Іраку (I3RF) (співфінансують Ірак, Канада, Німеччина, Швеція та Великобританія); – Політика громадянського примирення.

Джерело: систематизовано авторами за [3; 4; 5; 6; 7]

приватної та державної власності, оскільки війна в Україні продемонструвала складність забезпечення незалежності та суверенітету держави без наявності державної власності на об'єкти критичної інфраструктури (наприклад, підприємства електрогенерації чи системи розподілу електроенергії), землі, необхідні для розміщення фортифікаційних споруд, житловий фонд тощо. Зазначимо, що Т. Джадт, який написав історію післявоєнної Європи, так само зосереджує увагу на тому, що історія повоєнної Європейського Союзу – це історія суспільств після війни, у якому політична, економічна, соціальна та культурна сфери пов'язані між собою [2].

Усі аналізовані країни мали різні причини виникнення воєнних конфліктів і, попри схожість окремих завдань постконфліктного відновлення, як скажімо, повернення населення на довоєнні

місця проживання, відновлення інфраструктури чи інститутів влади, мали також різноманітні, відмінні один від одного, виклики повоєнного облаштування соціально-економічного життя. В аналітичній доповіді «Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року» автори звернули увагу на основні проблеми відновлення влади, які були виявлені у процесі соціально-економічної інтеграції тимчасово захоплених територій і які можуть виявитися ще більш гострими для інших деокупованих частин України, оскільки фактор часу значно ускладнює формування інститутів влади [8, с. 19–22]. Скориставшись висновками науковців Інституту стратегічних досліджень, наведемо найбільш суттєві виклики для поновлення влади на територіях, звільнених від окупації:

– на територіях, які перебувають під окупацією з 2014 р. або навіть з лютого 2022 р., де населення вимушено або добровільно виконувало розпорядження окупаційної влади, працювало в установах з публічним характером діяльності, здійснювало економічні транзакції за правилами держави-окупанта тощо швидке відновлення місцевого самоврядування є неможливим. Отже, виникає необхідність введення особливого режиму управління на цих територіях після скасування воєнного стану, що не передбачено Законом України «Про правовий режим воєнного стану»;

– у разі встановлення контролю з боку України над територіями, які перебували в окупації з 2014 р. і по відношенню до яких велися тривалі і складні міжнародні переговори, є висока ймовірність виникнення необхідності здійснювати управління на цих територіях із залученням міжнародних організацій, а отже, і законодавчого забезпечення відповідної діяльності;

– оскільки Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в разі окупації або оточення адміністративного центру, виконання обласними і районними військовими адміністраціями повноважень відповідних рад можливе без ухвалення спеціальної постанови Верховної Ради України, постає питання повернення цих повноважень обласним та районним радам після деокупації, але чинний закон не визначає спосіб такого повернення;

– зрозуміло, що життя триває і під час окупації: люди помирали, народжувалися, укладали шлюби, продавали власність тощо, а отже, акти громадян-

ського стану укладали представники окупаційної влади. Необхідність надання чинності таким актам обумовлює колосальне зростання навантаження на судову систему і органи реєстрації цивільного стану після відновлення їхньої діяльності, що вимагатиме спрощення порядку легалізації актів реєстрації цивільного стану, складених на тимчасово окупованих територіях.

Окремим викликом для влади – складним, витратним і тривалим за часом є завдання повернення населення на деокуповані території. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) на території Європи в березні 2024 р. налічували 5 982 900 українських біженців (табл. 2).

Статистика, наведена в таблиці, не повністю відображає об'єктивну ситуацію, що визнають і самі представники УВКБ ООН, заявляючи, що вони оперують приблизними цифрами переміщень українських біженців між кордонами країн. Проте є дві обставини, які мають брати до уваги при пошуку варіантів розв'язання проблеми біженців:

– кількість переміщених громадян України на територію європейських країн складає понад 10% від загальної кількості населення, а якщо врахувати біженців до азійських країн і Росії, то їх частка у загальній чисельності населення буде наблизитися до 20%. Тобто лише через міграцію Україна втрачає п'яту частину населення. Це непоправні демографічні втрати, оскільки у структурі українських біженців переважають економічно активні жінки з вищою освітою та діти дошкільного та шкільного віку;

Таблиця 2

Кількість переселенців з України в державах Європи за даними УВКБ ООН, червень 2023 р., осіб [9]

Країна	Кількість переселенців	Кількість переселенців, зареєстрованих у національних програмах захисту
Німеччина	1 072 705	958 590
Польща	994 775	1 618 785
Чехія	345 880	528 045
Велика Британія	205 700	590
Іспанія	183 980	183 980
Італія	183 685	183 685
Болгарія	162 935	162 935
Румунія	136 075	136 075
Молдова	110 855	7 980
Словаччина	103 490	119 505
Австрія	99 590	99 590
Нідерланди	94 415	94 380
Ірландія	86 575	86 575
Литва	77 545	77 490
Інші країни	819 445	729 445
Усього	4 677 650	4 987 650

– за даними УВКБ ООН кількість українських біженців з 2023 по березень 2024 р. збільшилася на 27,9 % і продовжує зростати. Зростання в 2024 р. інтенсивності обстрілів таких великих міст, як Харків, Одеса, Дніпро, Запоріжжя, Миколаїв і Київ ставить під загрозу життя самих людей, а також суттєво погіршує умови виживання: електро-, тепло- і водопостачання, пасажирські перевезення, торгівлю, освітній процес тощо.

Отже, відновлення деокупованих територій стосуватиметься не лише формування інститутів влади, відбудови об'єктів інфраструктури чи структурної трансформації місцевої економіки, а й зачіпатиме зміни суспільних відносин. У дослідженні Світового Банку зазначено, що «...тривалий конфлікт трансформує суспільства, і може зробити неможливим або не бажаним повернення до минулого» [1, с. 14]. Соціальна несправедливість, олігархічний характер економіки, слабкість інститутів управління, які існували до війни, були причиною внутрішніх конфліктів, а тому повоєнне відновлення влади з самого початку має ґрунтуватися на принципах верховенства права, щоб забезпечити функціонування суспільства мирного часу. Завдання влади щодо запобігання конфліктів на деокупованих територіях є вкрай важливим з погляду забезпечення соціальної стабільності та справедливості, оскільки тривалий період війни призводить до мілітаризації суспільства і фрагментації держави, а також виникнення ризику повернення до конфлікту, ліквідація якого може виявитися дуже затратним і тривалим процесом, про що застерігають експерти Світового Банку [1, с. 18]. Зважаючи на це, доречним буде налагодити тісну взаємодію між місцевою владою та громадянським суспільством і демонструвати розуміння владою значення соціальних спільнот у створенні самоорганізованих інститутів і управліннь місцевими справами.

Тривалість окупації окремих територій України негативно впливатиме на становлення порозуміння між владою та місцевим населенням, соціальна структура якого за період окупації була змінена, що може сприяти організації соціальних груп деструктивного, мілітаристського характеру. У разі такого розвитку подій підтримувати авторитет і ефективність роботи органів публічної влади (створення яких у цій статті не розглядається), опираючись лише на внутрішній управлінський потенціал, буде складно. Існує світовий досвід демілітаризації, країн, які воюють, і примирення населення за допомогою міжнародних альянсів чи форумів, таких як ООН, НАТО, ОБСЄ або організацій, спеціально створених для забезпечення миру в конкретній країні. Наприклад, за резолюцією Ради Безпеки ООН була створена KFOR (збройні сили в Косово) – орга-

нізація міжнародних військових сил (до якої, до речі, входять і українські військові), відповідальна за забезпечення та збереження стабільності в частково визнаній державі.

Миротворці, як правило, беруть на себе завдання з демілітаризації населення, яке треба роззброїти, провести фільтрацію та передати до трибуналу осіб, причетних до воєнних злочинів. А також забезпечують відновлення інфраструктури, надання найнеобхідніших послуг населенню, яке постраждало від окупації [10; 11]. Особливо важливою присутність миротворців може бути під час проведення виборів на деокупованих територіях, оскільки невелика відстань до кордонів Росії створює постійну загрозу тиску на результати голосування, про що застерігав фахівець американського аналітичного центру Hudson Institute Річард Гован ще 2018 року, коли розглядали можливість запровадження миротворчої місії ООН в Україні на Донбасі [12].

Узагальнюючи отримані результати щодо можливих викликів відновлення влади на звільнених територіях, варто відмітити, що вже зараз представники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які функціонують на підконтрольних уряду територіях, мають змінювати пріоритети комунікації з представниками громадськості та бізнесу, демонструючи розуміння проблем та прагнення знайти способи їх розв'язання. Ці зміни мають стосуватися:

- переміщення уваги на підтримку тих галузей економіки, які є важливими для національної безпеки та оборони, виконання завдань гуманітарної політики;
- надання пріоритетності питанням безпеки та оборони, які мають бути в усіх політиках та усіх програмах;
- розроблення регіональних стратегій з огляду на визначені функціональні типи територій, а також звільнені території як окремі об'єкти планування;
- підтримання достатнього рівня бюджетного фінансування актуальних завдань гуманітарної допомоги, медичного обслуговування, соціальної підтримки населення тощо.

Висновки. На жаль, натепер ми не можемо стверджувати щодо закінчення війни, але водночас не можемо не планувати ревіталізацію звільнених територій і повоєнне відновлення влади на цих територіях. Основні виклики, що постають перед державою в контексті відновлення влади на деокупованих територіях, стосуються: відновлення місцевого самоврядування і проведення виборів; питань безпеки (розмінування, роззброєння, захоплення тощо); відбудови інфраструктури (житла, мостів, електрогенерувальних об'єктів, шкіл, ліка-

рень тощо); збереження життя населення і розвиток людського потенціалу (окрема проблема – повернення людей у країну); забезпечення підприємницької свободи з одночасною підтримкою напрямів діяльності, пов'язаних з безпекою та обороною; використання можливостей міжнародних організацій для забезпечення миру та стабільності на звільнених територіях. При ухваленні рішень, спрямованих на мінімізацію вказаних викликів, доцільно спиратися на досвід політики відновлення окремих постконфліктних країн у період після Другої світової війни, який свідчить, що в центрі уваги уряду перебувало широке коло питань – від безпеки та

врегулювання внутрішніх відносин до структурної перебудови економіки та гуманітарних питань. Практично усі країни використовували для повоєнної відбудови фінансову і організаційну допомогу міжнародних інститутів. Вирішення перелічених та інших завдань повоєнної відбудови України обумовлюватиме застосування диференційованого підходу до політики територіального розміщення продуктивних сил і встановлення пріоритетності відновлення галузей промисловості, визначатиме співвідношення приватної та державної власності, а отже, і структуру інституційного забезпечення публічного управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kreimer A., Eriksson J., Muscat R., Arnold M., Scott C. Post-Conflict Reconstruction. Washington: The World Bank, 1998. 112 p.
2. Джадт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року. Пер. К. Зарембо. Київ: Наш Формат, 2020. 928 с.
3. Мугал М. Моделі відновлення після руйнації: світові кейси для України. URL: <https://iaa.org.ua/articles/modeli-vidnovlennya-pislya-rujnacziyi-svitovi-kejsy-dlya-ukrayiny/>
4. Корея. Відновлення повоєнної економіки. URL: <https://uifuture.org/publications/koreya-vidnovlennya-povoyennoyi-ekonomiky/>
5. Іран. Дослідження практик відбудови країн після руйнації. URL: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/iran-4.pdf>
6. Хорватія. Дослідження практик відбудови країн після руйнації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislya-rujnacziyi-horvatiya/>
7. Ірак. Дослідження практик відбудови країн після руйнації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislya-rujnacziyi-irak/>
8. Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року: аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж.; ред. В. Г. Потапенко. К.: НІСД, 2023. 48 с.
9. Офіційний сайт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
10. Як миротворці можуть поліпшити ситуацію в Україні та наблизити перемогу: досвід контингентів. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20220329-yak-myrotvorczy-mozhut-polipshyty-sytuacziyu-v-ukrayini-ta-nablyztyty-peremogu-dosvid-kontyngentiv/>
11. Миротворчі сили KFOR у Косові: що про них відомо. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/01/myrotvorchi-sily-kfor-u-kosovi-shho-pro-nih-vidomo/>
12. Чи допоможуть Україні миротворці ООН? (Міжнародне дослідження). URL: https://texty.org.ua/fragments/82676/Chy_dopomozhut_Ukrajini_myrotvorci_OON_Mizhnarodne_doslidzhenna-82676/

REFERENCES:

1. Kreimer A., Eriksson J., Muscat R., Arnold M., Scott C. (1998) Post-Conflict Reconstruction [Post-Conflict Reconstruction]. Washington: The World Bank, 112 p. [in English].
2. Dzhadt T. (2020) Pislia viiny. Istoriiia Yevropy vid 1945 roku [After the war. History of Europe since 1945]. per. K. Zarembo. Kyiv: Nash Format, 928 p. [in Ukrainian].
3. Muhal M. (2023) Modeli vidnovlennia pislia ruinatsii: svitovi keisy dlia Ukrainy [Models of recovery after destruction: world cases for Ukraine]. URL: <https://iaa.org.ua/articles/modeli-vidnovlennya-pislya-rujnacziyi-svitovi-kejsy-dlya-ukrayiny/> [in Ukrainian].
4. Koreia. (2022) Vidnovlennia povoiennoi ekonomiky [Korea. Restoration of the post-war economy]. URL: <https://uifuture.org/publications/koreya-vidnovlennya-povoyennoyi-ekonomiky/> [in Ukrainian].
5. Iran. (2022) Doslidzhennia praktyk vidbudovy krain pislia ruinatsii [Iran. Study of the practices of reconstruction of countries after destruction]. URL: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/iran-4.pdf>. [in Ukrainian].
6. Khorvatiia. (2022) Doslidzhennia praktyk vidbudovy krain pislia ruinatsii [Croatia. Study of the practices of reconstruction of countries after destruction]. URL: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislya-rujnacziyi-horvatiya/> [in Ukrainian].

7. Irak. (2022) Doslidzhennia praktyk vidbudovy krain pislia ruinatsii [Iraq. Study of the practices of reconstruction of countries after destruction]. URL: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislyarujnacziyi-irak/> [in Ukrainian].

8. Upravlinnia deokupovanymy terytoriiamy Kharkivskoi ta Khersonskoi oblasti (2023) [Management of the de-occupied territories of Kharkiv and Kherson regions]: dosvid pershoho roku: analit. dop. / Nats. in-t strateh. doslidzh.; red. V. H. Potapenko. K.: NISD, 48 s. [in Ukrainian].

9. Ofitsiinyi sait Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON u spravakh bizhentsiv (UVKB OON) (2024) [Official website of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)]. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [in Ukrainian].

10. Yak myrotvortsy mozhut polipshyty sytuatsiiu v Ukraini ta nablyzty peremohu: dosvid kontynhentiv (2022) [How peacekeepers can improve the situation in Ukraine and bring victory closer: experience of contingents]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20220329-yak-myrotvorczy-mozhut-polipshyty-sytuacziyu-v-ukrayini-ta-nablyzty-peremogu-dosvid-kontyngentiv/> [in Ukrainian].

11. Myrotvorchi syly KFOR u Kosovi: shcho pro nykh vidomo (2022) [KFOR peacekeeping forces in Kosovo: what is known about them]. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/01/myrotvorchi-syly-kfor-u-kosovi-shho-pro-nyh-vidomo/> [in Ukrainian].

12. Chy dopomozhut Ukraini myrotvortsy OON? (2018) [Will UN peacekeepers help Ukraine?] (Mizhnarodne doslidzhennia). URL: https://texty.org.ua/fragments/82676/Chy_dopomozhut_Ukrajini_myrotvorci_OON_Mizhnarodne_doslidzhenna-82676/ [in Ukrainian].

УДК 352:316.776:007:005

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.5>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ КОНТЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Сердюк Ольга Іванівна,

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри публічного управління та адміністрування

Полтавського державного аграрного університету

ORCID ID: 0000-0003-0926-9623

У статті досліджено складники організаційного забезпечення діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів місцевих органів виконавчої влади. Окреслено законодавчі основи діяльності, підходи до побудови, принципи роботи та типологію функцій інформаційно-комунікаційних підрозділів органів влади. За результатами досліджень низки положень про департаменти інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю обласних військових адміністрацій в Україні зроблено висновок, що спектр їхніх завдань суттєво різниться залежно від регіону. Зміст завдань засвідчує як спільне розуміння цими підрозділами актуальності низки задач, так і особливості бачення окремих ділянок роботи. Основні завдання інформаційно-комунікаційних підрозділів можуть відображати особливості регіону, зокрема, прикордонне розміщення області. Підсумовано, що конфігурація внутрішньої структури інформаційно-комунікаційних підрозділів обласних військових адміністрацій обумовлена законодавчим визначенням функцій інформаційних підрозділів як інформаційно-аналітичних та забезпечення зв'язків із медіа, громадськістю. З'ясовано, що в більшості з досліджених обласних військових адміністрацій департаменти складаються з двох управлінь, одне з яких відповідає за інформаційну діяльність, видавничу справу, моніторинг медіа та аналітику, інше – забезпечує функції комунікацій із громадськістю, суспільно-політичного моніторингу, аналізу та прогнозування. Зазначено, що в окремих обласних військових адміністраціях структура департаментів відтворює також особливості їх управлінських завдань та потреб, в інших – форматується вже за новими підходами до спорідненості окремих управлінських завдань. Встановлено, що створення та функціонування інформаційних технологій, потреби цифрового розвитку та ефективне використання цифрових інновацій в інформаційній діяльності зумовлюють розширення спектру функцій та структурну трансформацію інформаційно-комунікаційних підрозділів обласних військових адміністрацій.

Ключові слова: місцеві органи виконавчої влади, інформаційно-комунікаційні підрозділи, принципи діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів, завдання інформаційно-комунікаційних підрозділів, структура інформаційно-комунікаційних підрозділів.

Serdiuk Olha. ORGANIZATIONAL AND MANAGERIAL CONTENT OF THE ACTIVITIES OF INFORMATION AND COMMUNICATION UNITS OF LOCAL EXECUTIVE AUTHORITIES

The article examines the components of organizational support for the activities of information and communication units of local executive authorities. The author outlines the legislative framework, approaches to the construction, principles of operation and typology of functions of information and communication units of government bodies. Based on the results of the study of a number of provisions on information and public relations departments of regional military administrations in Ukraine, the author concludes that the range of their tasks varies significantly depending on the region. The content of the tasks demonstrates both a common understanding of the relevance of a number of tasks by these units and the specifics of their vision of certain areas of work. The main tasks of information and communication units may reflect the peculiarities of the region, in particular, the border location of the region. It is summarized that the configuration of the internal structure of information and communication units of regional military administrations is conditioned by the legislative definition of the functions of information units as information and analytical and public relations. It is found that in most of the studied regional military administrations, the departments consist of two departments, one of which is responsible for information activities, publishing, media monitoring and analytics, and the other provides the functions of public relations, socio-political monitoring, analysis and forecasting. It is noted that in some regional military administrations, the structure of departments also reflects the peculiarities of their managerial tasks and needs, while in others it is formatted according to new approaches to the affinity of certain managerial tasks. It is established that the creation and

functioning of information technologies, the needs of digital development and the effective use of digital innovations in information activities lead to an expansion of the range of functions and structural transformation of information and communication units of regional military administrations.

Key words: *local executive authorities, information and communication units, principles of activity of information and communication units, tasks of information and communication units, structure of information and communication units.*

Вступ. За умов розвитку інформаційного суспільства інформаційно-комунікаційний складник процесу державного управління набуває особливої актуальності. Інформаційну діяльність органів державної влади розуміють як сукупність дій, спрямованих на задоволення їх інформаційних потреб для ухвалення необхідних рішень та забезпечення процесу інформаційного обміну між ними, громадськістю та медіа. А ефективність інформаційної діяльності органів державної влади визначається якістю регламентування та актуалізацією завдань їх інформаційно-комунікаційних підрозділів. Ці проблеми досліджували Н. П. Голота [1] (окреслено завдання та засади функціонування інформаційно-комунікаційних підрозділів), Н. Н. Коцан [2] (охарактеризовано завдання, структуру та технології прес-служби Кабінету Міністрів України), Є. О. Нікулін [3] (охарактеризовано засади побудови інформаційного простору Національної поліції України) та ін. Проте поза увагою вітчизняних науковців залишаються питання організаційно-управлінського забезпечення діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів місцевих органів виконавчої влади регіонального рівня.

Матеріали та методи. Мета статті – окреслення таких теоретичних та практичних аспектів організаційно-управлінського забезпечення діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів органів державної влади як принципи, завдання, функції, структура. Для досягнення поставленої мети опрацьовано положення про департаменти інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю низки обласних військових адміністрацій (ОВА) в Україні [8–17], узагальнено структуру департаментів інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю досліджуваних ОВА [18–26], використано загальнонаукові та специфічні методи пізнання. У процесі розгляду застосовано: аналіз літератури та наукових джерел з теми дослідження; абстрактно-аналітичний метод для визначення конфігурації основних завдань департаментів інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА, метод формалізації – для дослідження та подання сукупності ланок у структурі департаментів інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА. Для характеристики завдань та структури департаментів інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА використано табличний метод.

Результати. Питання діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів органів державної влади та органів місцевого самоврядування регулює Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [4] та Постанова Кабінету Міністрів «Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» [5]. Наведений вище Закон України регламентує діяльність інформаційних служб при органах влади, визначаючи зміст поняття «інформаційні служби органів державної влади та органів місцевого самоврядування», форми підготовки та оприлюднення інформації, форми і порядок висвітлення діяльності органів влади аудіовізуальними та друкованими медіа [4]. Зміст функціональних обов'язків описано дуже лаконічно: інформаційно-аналітичні функції та забезпечення зв'язків із медіа, громадськістю. Органи державної влади, реалізуючи свою компетенцію, здійснюють організаційне забезпечення виконання цих завдань, зокрема формують конкретний дизайн своїх інформаційно-комунікаційних структур.

При формуванні інформаційно-комунікаційних підрозділів керуються одним із трьох підходів, який обирають залежно від очікуваного їх місця у структурі органу влади та ступеню самостійності у здійсненні їхньої діяльності. Насамперед, інформаційно-комунікаційний підрозділ може мати широкі повноваження з використання ресурсів, підпорядковуватися безпосередньо керівництву і бути ключовим складником механізму управління діяльністю та розвитку органу влади. З використанням другого підходу інформаційно-комунікаційний підрозділ виконує роль «проміжної ланки» між органом влади та зовнішніми суб'єктами інформаційно-комунікаційної діяльності, а його завдання обмежуються моніторингом засобів масової інформації, організацією заходів та взаємодією із медіа. Третій підхід – вибір моделі аутсорсингу, тобто звернення до інших виконавців для забезпечення виконання низки функцій, при цьому основна мета діяльності інформаційно-комунікаційного підрозділу, якщо він все ж створюється, – координація робіт підрядчиків [6, с. 28].

Незалежно від конфігурації та сукупності завдань інформаційно-комунікаційних підрозділів принципи їх роботи є загальними. Загальноприйнятими міжна-

родними принципами роботи інформаційно-комунікаційних підрозділів органів як державної влади, так і місцевого самоврядування, згідно з тлумаченням Всесвітньої організації «Артикль 19» (міжнародна компанія за свободу висловлювання думки) є: 1) максимальна відвертість; 2) обов'язок публікації; 3) пропаганда прозорості діяльності уряду; 4) вичерпний перелік винятків з принципу відвертості інформації; 5) процедури, які сприяють доступу до інформації [6, с. 30–32]. Згідно з першим принципом уся наявна в органах влади інформація має бути відкритою, відступити від цього переконання можна лише в дуже обмежених випадках. Свобода інформації закріплена в Конституції України (ст. 34), це – один з основоположних принципів правової держави, а реалізація відвертості інформації на практиці є найвищою метою законодавства. Обов'язок публікації встановлює загальний обов'язок обнародувати відомості шляхом публікації, а також оприлюднювати основні категорії інформації, яка підлягає опублікуванню. Це стосується насамперед інформації особливої важливості, оприлюднення документів, що становлять особливий суспільний інтерес, з власної ініціативи. Принцип пропаганди прозорості діяльності уряду означає діяльність із пропаганди відвертості, яка є необхідною складовою частиною свободи інформації. Принцип вичерпного переліку винятків з принципу відвертості інформації означає, що винятки мають бути суворо перевірені з точки зору «шкоди» та «суспільного інтересу» та мають бути чітко і недвозначно зазначені. Принцип забезпечення процедур, які сприяють доступу до інформації, – це на практиці швидкість і сумлінність розгляду запитів на інформацію, можливість оскарження відмов у отриманні інформації.

Вивчення діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів органів державної влади дозволяє науковцям виокремити також інші принципи виконання їх завдань. Н. П. Голота відмічає такі загальні, як прозорість, підзвітність та відкритість [1, с. 31]. На рівні практичних пропозицій, що можуть використовувати працівники інформаційно-комунікаційних підрозділів, інші науковці формулюють принципи відвертості влади перед суспільством, рівності, соціальної орієнтації, законності, системності [6, с. 30]. У виданні «Практичний посібник для працівників комунікаційних структур в органах влади» (Інститут масової інформації за підтримки Уряду Великої Британії) чітко визначено такі принципи організації діяльності комунікаційних структур: прозорість, відкритість, підзвітність, стратегічна орієнтованість, партнерство, толерантність, об'єктивність, результативність, орієнтація та реальність, адресність, оперативність та своє-

часність, правдивість, актуальність та доречність, доступність та зрозумілість, творчість та креативність [7, с. 5–7].

Вивченню будови та напрямів діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів органів влади має передувати розуміння типології їх функцій. В. С. Куйбіда та О. В. Карпенко вбачають функціональне призначення інформаційно-комунікаційних підрозділів органів влади у здійсненні інформаційної, аналітичної (або інформаційно-аналітичної) та комунікативної (райтерської) діяльності [8, с. 220–221]. Н. П. Голота окреслює такі функції: зовнішню (інформування населення), охоронну (захист інформації) та внутрішню (збір та аналіз інформації для органу влади) [1, с. 31]. Довідник «Основні засади діяльності прес-служб органів державної влади та місцевого самоврядування: світовий та український досвід» поширює думку вчених про дві функціональні сторони діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів: масово-інформаційну (комунікативні, ідеологічні, культурно-освітні, рекламно-довідкові, безпосередньо-організаторські функції) та моніторингу і аналізу громадської думки [6, с. 33–37]. Слід окреслити вагомість моніторингу та аналізу громадської думки, які дозволяють: визначити рівень інформованості громадськості про діяльність органів влади; виявити оцінки, судження, стереотипи й установки щодо реальної соціально-політичної та економічної ситуації; розробити та запровадити оптимальну інформаційну стратегію підтримки владних рішень щодо соціально-політичних та економічних проблем. Виконання тієї чи тієї функції може мати як реагувальний, так і упереджувальний характер.

Об'єктом вивчення змісту функціональних сторін діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів органів державної влади в Україні обрано департаменти інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА. За результатами досліджень низки положень про департаменти інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА в Україні (є у відкритому доступі [9–18]) зроблено висновок, що кількість завдань діяльності цих інформаційно-комунікаційних підрозділів суттєво різниться залежно від регіону. Зміст завдань засвідчує як спільне розуміння департаментами інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА актуальності низки задач, так і особливості бачення окремих ділянок роботи. Однозначно визнаним завданням є сприяння реалізації конституційного права громадян на свободу слова та безперешкодну діяльність засобів масової інформації [9–18]. Більшість положень визначають такі задачі інформаційно-комунікаційних підрозділів: участь

у формуванні та реалізації політики держави у сфері інформації, комунікації з громадськістю та видавничої справи [9, 10, 12–16, 18]; розвиток інформаційного простору та інформаційної інфраструктури регіону [9–12, 14, 18]; проведення консультацій з громадськістю щодо формування та реалізації державної політики; моніторинг, аналіз та прогнозування суспільно-політичних процесів у регіоні [9, 13–17]; протегування місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення взаємодії з політичними партіями та громадськими організаціями [9, 12, 14–18]. Кожне друге положення містить норму щодо реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства [9, 11, 14, 17, 18]. Лише два-три з десяти містять норми про: гарантування утілення права громадян на участь в управлінні справами держави та забезпечення їх інформацією [9, 17]; впровадження ефективних механізмів комунікацій з інститутами громадянського суспільства [12, 14, 17]; розбудову інститутів громадянського суспільства, сприяння участі громади у творенні та втіленні політики як держави, так і регіону [12, 13]. Останнє стримує розвиток громадської участі на регіональному рівні.

Окремі положення про департаменти інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА конкретизують завдання щодо забезпечення аналізу, формування, реалізації державної політики, включаючи питання: аналізу політики держави у сфері інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю на рівні регіону та підготовки пропозицій стосовно її формування (Житомирська ОВА) [10]; визначення пріоритетів політики держави у сфері інформації (Закарпатська ОВА) [11]; інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації внутрішньої політики держави (Чернігівська ОВА) [18]; участі у формуванні та втіленні політики держави щодо відновлення та збереження національної пам'яті (Львівська ОВА) [14]; втілення політики держави у сфері політичних зв'язків і відносини між державами, європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва (Чернівецька ОВА) [17]; реалізації політики держави щодо залучення міжнародної технічної допомоги (Чернівецька ОВА) [17].

Завдання департаментів інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА можуть відображати особливості регіону, зокрема, прикордонне розміщення області. Зокрема, в Чернівецькій ОВА виокремлюють потребу в: координації та розвитку транскордонного співробітництва з питань, які належать до компетенції ОВА; протокольному забезпеченні міжнародних контактів керівництва ОВА; розвитку зв'язків із українцями, що проживають за кордоном; координації діяльності органів виконавчої

влади з метою розвитку таких відносин; підтримці міжнародних партнерських зв'язків ОВА [17].

Різноманітність завдань можна пояснити і потребами певних ОВА активізувати конкретні дії. Наприклад: популяризація інформації щодо соціально-економічного розвитку області, функціонування ОВА та її підрозділів через медіа та мережу Інтернет (Івано-Франківська ОВА) [13]; створення умов для розвитку місцевого книговидання та книгорозповсюдження, популяризації україномовної видавничої продукції (Івано-Франківська ОВА) [13]; здійснення інформаційного забезпечення діяльності місцевих органів виконавчої влади (Запорізька ОВА) [12]; надання пропозицій з удосконалення законодавства щодо діяльності суб'єктів господарювання у сфері інформації та видавничої справи (Закарпатська ОВА) [11]; виконання загальнодержавних, галузевих та регіональних програм, законів та нормативних актів, що стосуються інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю (Житомирська ОВА) [10]; організація та контроль за виконанням законодавства України на території області щодо підготовки та проведення виборів і референдумів (Черкаська ОВА) [16]; підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів для брифінгів, прес-конференцій, круглих столів в ОВА (Закарпатська ОВА) [11]; моніторинг стану носіїв зовнішньої реклами на території області (Черкаська ОВА) [16]; організацію доступу до публічної інформації в обласній військовій адміністрації (Черкаська ОВА) [16].

Структурна побудова департаментів інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА є похідною від композиції їх завдань. Внаслідок єдиного розуміння актуальності низки задач у більшості з досліджених ОВА департаменти складаються з двох управлінь, одне з яких відповідає за інформаційну діяльність, видавничу справу, моніторинг медіа та аналітику, інше – забезпечує функції комунікацій з громадськістю, суспільно-політичного моніторингу, аналізу та прогнозування (табл. 1).

Діяльність кожного з згаданих управлінь забезпечується роботою двох-трьох відповідних відділів. У назвах управлінь та їх структурних ланок відображено інформаційно-аналітичні функції та функції забезпечення зв'язків із засобами масової інформації, громадськістю, що згідно зі статтею 1 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» є змістом терміну «інформаційні служби органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [5]. Управлінські завдання і потреби окремих ОВА урізноманітнюють конфігурацію внутрішньої побудови їх департаментів інформаційної діяльності

Таблиця 1

Структура департаментів інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА

Назва управління, відділу	Області України					
	Вінницька	Дніпропетровська	Львівська	Полтавська	Чернігівська	Харківська
Управління інформаційної політики (інформаційної діяльності / інформаційної діяльності та видавничої справи / інформаційної діяльності та аналітики)						
Відділ взаємодії із засобами масової інформації (зв'язків з медіа / співпраці зі ЗМІ / інформації та взаємодії зі ЗМІ / взаємодії із засобами масової інформації та книговидавництва / прес-служби)	+	+	+	+	+	+
Відділ інформаційно-видавничої діяльності (преси, видавничої справи та моніторингу засобів масової інформації / інформації та поліграфії)	+	+	+	+	+	
Відділ аналітики та комунікацій (інформаційно-аналітичний відділ / аналізу та моніторингу / аналітичної роботи)		+	+			+
Відділ забезпечення доступу до публічної інформації						+
Відділ інформаційно-медійного забезпечення				+		
Відділ соціальних комунікацій			+			
Управління з питань внутрішньої політики (внутрішньої політики / з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю / комунікацій з громадськістю)						
Відділ комунікацій (взаємодії) з громадськими об'єднаннями (взаємодії з громадськими організаціями / по зв'язках з громадськістю / комунікацій з громадськістю)	+	+	+	+	+	+
Відділ політичного аналізу та прогнозування (суспільно-політичного моніторингу / стратегічного аналізу суспільно-політичної ситуації / аналізу та моніторингу / інформаційно-аналітичний відділ / аналітичної діяльності)	+	+		+	+	+
Відділ розвитку громадянського суспільства		+				
Сектор взаємодії з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування						+
Відділ організації заходів та проєктів			+			

Джерело: узагальнено з використанням [19–24]

та комунікацій з громадськістю. В управліннях департаментів створюються й інші спеціалізовані відділи: забезпечення доступу до публічної інформації [24]; інформаційно-медійного забезпечення [22]; соціальних комунікацій [21]; розвитку громадянського суспільства [20]; взаємодії з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування [24]; організації заходів та проєктів [21]. Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Івано-Франківської ОВА складається лише з двох відділів: зв'язків із громадськістю, взаємодії із засобами масової інформації та книговидавництва; аналітичної діяльності [25]. У окремих ОВА департаменти розбудовані вже згідно з новим баченням спорідненості їх операційних завдань. Зокрема, в Одеській ОВА 2023 року створено департамент цифрового розвитку, інформаційної політики та кіберзахисту, метою діяльності якого є забезпечення на території області реалізації державної стратегії, формування та спри-

яння реалізації регіональної політики у сфері цифровізації, цифрового розвитку, цифрових інновацій, інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю, створення умов розвитку громадянського суспільства для забезпечення прав членів територіальних громад на користування мережами телекомунікацій та зв'язку [26]. У Хмельницькій ОВА працює департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій [27]. Розширення спектру функцій та структурна трансформація інформаційно-комунікаційних підрозділів ОВА відбувається під впливом як потреб цифрового розвитку, так і актуальності певних проблем регіону.

Висновки. Відправною точкою при визначенні основних завдань діяльності та структурної побудови інформаційно-комунікаційних підрозділів ОВА в Україні є Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засо-

бами масової інформації». Дослідження змісту завдань діяльності інформаційно-комунікаційних підрозділів ОВА засвідчує як спільне розуміння цими службами актуальності низки задач, так і особливості бачення ними окремих ділянок роботи. Конфігурацію внутрішньої структури інформаційно-комунікаційних підрозділів ОВА окреслює законодавче визначення їх функцій як інформаційно-аналітичних та забезпечення зв'язків із

засобами масової інформації, громадськістю. В окремих ОВА вона відтворює також особливості їх управлінських завдань та потреб. Створення та функціонування інформаційних технологій, потреби цифрового розвитку та ефективного використання цифрових інновацій в інформаційній діяльності зумовлюють розширення спектру функцій та структурну трансформацію інформаційно-комунікаційних підрозділів ОВА.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голота Н. П. Особливості роботи прес-служби в державних органах: історія та сучасність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право*. 2018. Т. 2. Вип. 49. С. 29–31.
2. Коцан Н. Н., Адамук О. С. Застосування комунікацій із громадськістю виконавчих органів державної влади України. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Міжнародні відносини*. 2010. № 10. С. 73–77.
3. Нікулін Є. О. Зміст інформаційного забезпечення органів Національної поліції України. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). С. 222–230.
4. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації: Закон України від 23.09.1997 р. № 539/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : Постанова Кабінету міністрів від 04 січня 2002 р. № 3. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF>.
6. Основні засади діяльності прес-служб органів державної влади та місцевого самоврядування: світовий та український досвід: довідник. Донецьк: ДонДУУ, 2011. 96 с.
7. Практичний посібник для працівників комунікаційних структур в органах влади. К., 2016. 112 с.
8. Інформаційно-комунікативна діяльність органів публічної влади : монографія / В. С. Куйбіда, О. В. Карпенко, П. С. Шпига [та ін.]; за заг. ред. В. С. Куйбіди, О. В. Карпенка. 3-тє вид. допов. та перероб. Київ: НАДУ, 2019. 358 с.
9. Про затвердження Положення про управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Донецької обласної державної адміністрації : Розпорядження голови обласної державної адміністрації керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 28.05.2020 р. № 242/5-20. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/publicinfo/LegalAct/542-20.pdf>
10. Положення про управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю. *Житомирська обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://oda.zht.gov.ua/administration/aparat-ta-strukturny-pidrozdily-oda/strukturny-pidrozdily/upravlinnya-informatsijnoyi-diyalnosti/polozhennya-pro-upravlinnya-informatsij/>
11. Про Положення про департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Закарпатської обласної державної адміністрації : Розпорядження голови Закарпатської обласної державної адміністрації від 24.04.2018 р. № 238. URL: <https://oda.carpathia.gov.ua/dokument/pro-polozhennya-pro-departament-informacijnoyi-diyalnosti-ta-komunikacij-z-gromadskisty>
12. Положення про департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Запорізької обласної державної адміністрації. *Запорізька обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/16238/polozhennya-pro-departament->
13. Положення про управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: <https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2021/polozhennya-uid-2020-new.pdf>
14. Функціональні обов'язки. Департамент комунікацій та внутрішньої політики. *Львівська обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: https://old.loda.gov.ua/inf_funktsionalni_obovyazky
15. Положення про Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації. *Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації* : офіційний сайт. URL: <https://polinfo.gov.ua/pro-departament/polozhennia-pro-departament>
16. Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю. *Черкаська обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://ck-oda.gov.ua/departament-informatsijnoji-diyalnosti-ta-komunikacij-z-hromadskisty/>
17. Положення про департамент комунікацій. *Чернівецька обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://bukoda.gov.ua/chernivecka-oda/structure/communication-department/polozhennya-pro-departament-komunikacij>

18. Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної державної адміністрації. *Чернігівська обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://cg.gov.ua/index.php?id=43797&tp=0>
19. Структура департаменту. *Вінницька обласна військова адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://www.vin.gov.ua/departament-informatsiinoi-diialnosti-ta-komunikatsii-z-hromadskistiu/struktura-departamentu>
20. Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю. *Дніпропетровська обласна військова адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://adm.dp.gov.ua/dniprooda/pro-oda/vakantni-posadi-oda/ogolosheno-konkurs/departament-informacijnoyi-diialnosti-ta-komunikacij-z-gromadskistyuu>
21. Структура та контакти. Департамент комунікацій та внутрішньої політики. *Львівська обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: https://old.loda.gov.ua/inf_kontakty
22. Структура Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації. *Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації* : офіційний сайт. URL: <https://polinfo.gov.ua/pro-departament/struktura-departamentu>
23. Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної державної адміністрації. *Чернігівська обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: https://cg.gov.ua/web_docs/1/2013/02/docs/Telefonniy_dovidnik_DIDtaKzH_Chernihiv_ODA_2023_12_26.pdf
24. Структура та контакти. Департамент масових комунікацій та забезпечення доступу до публічної інформації Харківської обласної військової адміністрації. *Харківська обласна військова адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/3175/105040>
25. Структура управління. *Управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю. Івано-Франківська обласна державна адміністрація* : офіційний сайт. URL: <https://www.if.gov.ua/struktura/upravlinnya-informacijnoyi-diialnosti-ta-komunikacij-z-gromadskistyuu/struktura-upravlinnya-uid>
26. Департамент. *Департамент цифрового розвитку, інформаційної політики та кіберзахисту Одеської обласної державної адміністрації* : офіційний сайт. URL: <https://digital.od.gov.ua/golovna/departament/>
27. Структура Департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій. *Хмельницька обласна військова адміністрація* : офіційний сайт. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=800

REFERENCES:

1. Holota, N. P. (2018). Osoblyvosti roboty pres-sluzhby v derzhavnykh orhanakh: istoriia ta suchasnist [Peculiarities of the work of the press service in state bodies: history and modernity]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. seriia: Pravo / hol.* red. Yu. M. Bysaha. Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka», T. 2. Vyr. 49, P. 29–31. [in Ukrainian].
2. Kotsan, N. N., & Adamuk, O. S. (2010). Zastosuvannia komunikatsii iz hromadskistiu vykonavchyykh orhaniv derzhavnoi vlyady Ukrainy [Application of public relations by executive bodies of state power of Ukraine]. *Nauk. visn. Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky, Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky*; [redkol.: N. N. Kotsan ta in.]. Lutsk, No. 10: Mizhnarodni vidnosyny, P. 73–77. [in Ukrainian].
3. Nikulin Ye. O. (2020). Zmist informatsiinoho zabezpechennia orhaniv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Content of information support of the National Police of Ukraine.]. *Yurydychna nauka.* No 3(105), P. 222–230. [in Ukrainian].
4. Pro poriadok vysvitlennia diialnosti orhaniv derzhavnoi vlyady ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia zasobamy masovoi informatsii [On the Procedure for Coverage of Activities of State Authorities and Local Self-Government Bodies by Mass Media] (1997) : Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
5. Poriadok opryliudnennia u merezhi Internet informatsii pro diialnist orhaniv vykonavchoi vlyady [The Procedure for Publication of Information on the Activities of Executive Authorities on the Internet] (2002) : Postanova Kabinetu ministriv. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF>. [in Ukrainian].
6. Osnovni zasady diialnosti pres-sluzhb orhaniv derzhavnoi vlyady ta mistsevoho samovriaduvannia [Basic Principles of Press Services of Public Authorities and Local Self-Government Bodies: International and Ukrainian Experience] (2011):svitovyi ta ukrainskyi dosvid : dovidnyk. Donetsk: DonDUU., 96 p. [in Ukrainian].
7. Praktychnyi posibnyk dlia pratsivnykiv komunikatsiinykh struktur v orhanakh vlyady [A practical guide for employees of communication structures in government]. (2016). K. 112 p. [in Ukrainian].
8. Informatsiino-komunikativna diialnist orhaniv publichnoi vlyady [Information and communication activities of public authorities] (2019) : monohrafiia / V. S. Kuibida, O. V. Karpenko, & P. S. Shpyha [ta in.]; za zah. red. V. S. Kuibidy, & O. V. Karpenka. 3-tie vyd. dopov. ta pererob. Kyiv: NADU. 358 p. [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro upravlinnia informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Donetskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [On approval of the Regulation on the Department of Information and Public

Relations of Donetsk Regional State Administration] (2020): Rozporiadzhennia holovy oblasnoi derzhavnoi administratsii kerivnyka oblasnoi viiskovo-tsyvilnoi administratsii. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/publicinfo/LegalAct/542-20.pdf>. [in Ukrainian].

10. Polozhennia pro upravlinnia informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu [Regulation on the Department of Information and Public Relations]. *Zhytomyrska oblasna derzhavna administratsiia* : ofitsiinyi sait. URL: <https://oda.zht.gov.ua/administration/aparat-ta-strukturny-pidrozdily-oda/strukturny-pidrozdily/upravlinnya-informatsiynoyi-diyalnosti/polozhennya-pro-upravlinnya-informatsij/>. [in Ukrainian].

11. Pro Polozhennia pro departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Zakarpatskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [On the Regulation on the Department of Information and Public Relations] (2018). Rozporiadzhennia holovy Zakarpatskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii. URL: <https://oda.carpathia.gov.ua/dokument/pro-polozhennya-pro-departament-informaciynoyi-diyalnosti-ta-komunikacij-z-gromadskistyuu>. [in Ukrainian].

12. Polozhennia pro departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Zaporizkoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Regulation on the Department of Information and Public Relations of Zaporizhzhia Regional State Administration]. *Zaporizhska oblasna derzhavna administratsiia* : ofitsiinyi sait. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/16238/polozhennya-pro-departament->. [in Ukrainian].

13. Polozhennia pro upravlinnia informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Ivano-Frankivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Regulation on the Department of Information and Public Relations of Ivano-Frankivsk Regional State Administration]. URL: <https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2021/polozhennya-uid-2020-new.pdf>. [in Ukrainian].

14. Funktsionalni obov'язky. Departament komunikatsii ta vnutrishnoi polityky [Functional responsibilities. Department of Communications and Internal Policy]. *Lvivska oblasna derzhavna administratsiia* : ofitsiinyi sait. URL: https://old.loda.gov.ua/inf_funktsionalni_obovyazky. [in Ukrainian].

15. Polozhennia pro Departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Poltavskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Regulations on the Department of Information and Public Relations of Poltava Regional State Administration]. *Departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Poltavskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii* : ofitsiinyi sait. URL: <https://polinfo.gov.ua/pro-departament/polozhennia-pro-departament>. [in Ukrainian].

16. Departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu. [Department of Information and Public Relations]. *Cherkaska oblasna derzhavna administratsiia* : ofitsiinyi sait. URL: <https://ck-oda.gov.ua/departament-informatsiynoyi-diyalnosti-ta-komunikatsij-z-hromadskistyuu/>. [in Ukrainian].

17. Polozhennia pro departament komunikatsii [Regulations on the Department of Communications]. *Chernivetska oblasna derzhavna administratsiia* : ofitsiinyi sait. URL: <https://bukoda.gov.ua/chernivecka-oda/structure/communication-department/polozhennya-pro-departament-komunikacij/>. [in Ukrainian].

18. Departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Chernihivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Department of Information and Public Relations of the Chernihiv Regional State Administration]. *Chernihivska oblasna derzhavna administratsiia* : ofitsiinyi sait. URL: <https://cg.gov.ua/index.php?id=43797&tp=0>. [in Ukrainian].

19. Struktura departamentu. Vinnytska oblasna viiskova administratsiia [Structure of the department. *Vinnytsia Regional Military Administration*] : ofitsiinyi sait. URL: <https://www.vin.gov.ua/departament-informatsiinoi-diialnosti-ta-komunikatsii-z-hromadskistiu/struktura-departamentu>. [in Ukrainian].

20. Departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu. [Department of Information and Public Relations]. *Dnipropetrovska oblasna viiskova administratsiia* : ofitsiinyi sait. URL: <https://adm.dp.gov.ua/dniprooda/pro-oda/vakantni-posadi-oda/ogolosheno-konkurs/departament-informacijnoyi-diyalnosti-ta-komunikacij-z-gromadskistyuu/>. [in Ukrainian].

21. Struktura ta kontakty. Departament komunikatsii ta vnutrishnoi polityky. *Lvivska oblasna derzhavna administratsiia* [Structure and contacts. Department of Communications and Internal Policy] : ofitsiinyi sait. URL: https://old.loda.gov.ua/inf_kontakty. [in Ukrainian].

22. Struktura Departamentu informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Poltavskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Structure of the Department of Information and Public Relations of Poltava Regional State Administration]. *Departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Poltavskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii* : ofitsiinyi sait. URL: <https://polinfo.gov.ua/pro-departament/struktura-departamentu>. [in Ukrainian].

23. Departament informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu Chernihivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Department of Information and Public Relations of Chernihiv Regional State Administration]. *Chernihivska oblasna derzhavna administratsii* : ofitsiinyi sait. URL: https://cg.gov.ua/web_docs/1/2013/02/docs/Telefonniy_dovidnik_DIDtaKzH_Chernihiv_ODA_2023_12_26.pdf. [in Ukrainian].

24. Struktura ta kontakty. Departament masovykh komunikatsii ta zabezpechennia dostupu do publichnoi informatsii Kharkivskoi oblasnoi viiskovoi administratsii [Structure and contacts. Department of Mass Communications and Access to Public Information of Kharkiv Regional Military Administration]. *Kharkivska oblasna viiskova administratsiia* :

ofitsiyni sait. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/3175/105040>. [in Ukrainian].

25. Struktura upravlinnia. Upravlinnia informatsiinoi diialnosti ta komunikatsii z hromadskistiu [Management structure. Department of Information and Public Relations]. *Ivano-frankivska oblasna derzhavna administratsiia* : ofitsiyni sait. URL: <https://www.if.gov.ua/struktura/upravlinnya-informacijnoyi-diyalnosti-ta-komunikacij-z-gromadskisty/struktura-upravlinnya-uid>. [in Ukrainian]

26. Departament. Departament tsyfrovoho rozvytku, informatsiinoi polityky ta kiberzakhystu Odeskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Department. Department of Digital Development, Information Policy and Cybersecurity of Odesa Regional State Administration] : ofitsiyni sait. URL: <https://digital.od.gov.ua/golovna/departament/>. [in Ukrainian].

27. Struktura Departamentu informatsiinoi diialnosti, kultury, natsionalnostei ta relihii [Structure of the Department of Information, Culture, Nationalities and Religions]. *Khmelnytska oblasna viiskova administratsiia* : ofitsiyni sait. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=800. [in Ukrainian].

УДК 351.851

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.6>

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЛАЙФХАКІНГУ В САМОМЕНЕДЖМЕНТІ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Шупта Ірина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Полтавського державного аграрного університету

ORCID ID: 0000-0002-8770-5198

У статті увагу автора зосереджено на відносно новій проблемі у сфері менеджменту, а саме: застосування лайфхакінгу в самоменеджменті публічного службовця. Лайфхакінг як комплекс заходів, спрямованих на полегшення життя, та таких, що дозволяють переосмислити складні повсякденні закони для отримання бажаного результату, можна інтегрувати в самоменеджменті публічного службовця. Виникнення Лайфхакінгу зумовлено науково-технічним прогресом, розвитком інформаційних технологій, зростанням інтелектуальної активності. Самі терміни «лайфхак», «лайфхакінг» у науковий обіг увів британський журналіст Денні О'Брайен, потім вони поширилися серед товариства блогерів з різних куточків світу, насамперед, серед молоді, зокрема покоління міленіалів, для якого характерні нові форми інформаційної поведінки – трансмедійна, мультимедійна та потокова. Представники міленіалів є багатозадачними, «такими, які споглядають», вуайєристськими, інтерактивними, такими, які грають та проєктними. Різні уявлення про основні характеристики міленіалів сприяють виникненню різних теорій, зокрема теорії Нейла Хоу та Вільяма Штрауса. Лайфхаки розповсюдилися завдяки мережі Інтернету, в якій вони представлені як тексти, інфографіка, зображення чи відео. Серед їх основних характеристик, зокрема такі, як економія ресурсів, оригінальне бачення проблеми, спрощення різноманітних сфер життя, легкість у застосуванні та користь для інших. Самоменеджмент, як і лайфхакінг, можна використовувати також як актуальний і перспективний напрям у публічному управлінні та адмініструванні, що може допомогти підвищити ефективність діяльності публічного службовця з огляду на досягнення його особистих і професійних цілей.

Ключові слова: лайфхак, лайфхакінг, інформаційні технології, самоменеджмент, публічний службовець.

Shupta Iryna. THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LIFEHACKING IN PUBLIC SERVANT SELF-MANAGEMENT

In the article, the author's attention is focused on a relatively new problem in the field of management, namely: the use of life hacking in the self-management of a public servant. Lifehacking as a set of measures aimed at making life easier, and those that allow rethinking complex everyday laws to obtain the desired result, can be integrated into the self-management of a public servant. The emergence of lifehacking is due to scientific and technical progress, the development of information technologies, and the growth of intellectual activity. The very terms «life hack», «life hacking» were introduced into scientific circulation by the British journalist Danny O'Brien, then they spread among the community of bloggers from different parts of the world, primarily among young people, in particular the millennial generation, which is characterized by new forms of information behavior – transmedia, multi-channel and streaming. Millennials are multitaskers, «watchers,» voyeurs, interactive, gamers, and projecters. Different ideas about the main characteristics of millennials contribute to the emergence of different theories, including the theories of Neil Howe and William Strauss. Life hacks have spread thanks to the Internet, where they are presented as texts, infographics, images or videos. Among their main characteristics, in particular, such as saving resources, original vision of the problem, simplification of various spheres of life, ease of application and benefit to others. Self-management, like life hacking, can also be used as a relevant and promising direction in public management and administration, which can help increase the effectiveness of a public servant's activities in view of achieving his personal and professional goals.

Key words: life hack, life hacking, Information Technology, self-management, public servant.

Вступ. В умовах переходу суспільства до отримання щоразу більшої кількості інформації, особливої актуальність набуває інтелектуальний розвиток людини. В інформаційному суспільстві, на відміну

від індустріального, переважно виробляються інтелект і знання. На сьогодні інтелектуальна активність особистості проявляється в різних сферах діяльності та за різних обставин. Стрімкий розвиток

інформаційних технологій та інформаційних засобів доставки контенту завдяки використанню новітніх моделей смартфонів, планшетів та інших електронних пристроїв стимулює користувачів до опанування інформаційних інновацій. Одним із наслідків цього є розвиток інтелектуальної активності. Паралельно з розвитком технічних та програмних засобів у звичайний обіг стрімко потрапляють нові слова та поняття. Наприклад, «блог», «лайк», «кікдайджест», «лайфхак», «лонгрід», «інфографіка» та інші. Широкої популярності набуває і «лайфхакінг».

Матеріали та методи. Дослідження проводили впродовж 2023–2024 рр. Під час дослідження використовували матеріали різних науковців, які займаються вивченням питання розвитку лайфхакінгу – нового напрямку використання креативного мислення людини для отримання конкурентної переваги в різних галузях життєдіяльності. Насамперед, інтерес становить питання ролі та значення лайфхакінгу в самоменеджменті публічного службовця.

Результати. Витоки світового співтовариства лайфхакерів – США та Європа. Приблизно в цей же час на Заході виникла новомодна течія, натхненниками якої стали комп'ютерні хакери (саме так і пояснюється друга частина цього терміну – «hack» – зламати). Щодо терміну «lifehack», то його запропонував британський журналіст Денні О'Брайен ще 2004 року. Саме тоді він виступив на конференції O'Really Emerging Technology в Сан-Дієго (Каліфорнія, США) з доповіддю «Life Hacks – Tech Secrets of Overprolific Alpha Geeks». Запропонований термін миттєво підхопила блогосфера – термін, побудований аналогічно до терміну «ноосфера» і т. і., що позначає сукупність усіх блогів як спільнота чи соціальна мережа. 2005 року слово «лайфхак» стало другим за популярністю в Мережі після слова «подкаст», а 2011 року цей термін з'явився на онлайн-сторінках «Оксфордського словника» [5].

Лайфхак як жанр масової комунікації представляє сукупність декількох частин, зокрема: заголовок, головне тіло лайфхаку та завершення. Крім того, можуть бути зображення, що дозволяє говорити про креолізованість лайфхаку (текст, фактура тексту складається з двох різнорідних частин: вербальної (мовленнєвої) та невербальної, як інколи буває в рекламних текстах, коміксах, афішах, плакатах). Зауважимо, що науково-технічний прогрес призвів і до реформування норм слововжитку. Лексичний запас збагачується завдяки різним запозиченням, переважно з англійської мови. Змінилися й канали запозичень: якщо раніше це була художня література, та нині – це сучасні засоби масової інформації і глобальна павутина інтернету. Причинами такої популярності є те, що сучасні ЗМІ є зрозумілими

широкому колу читачів, вони допомагають уникнути мовленнєвих кліше, вони є більш інформативними, роблять тексти більш сучасними. Проте є й недоліки таких запозичень, адже надмірне вживання нових слів може призвести до ускладнення їх розуміння. Крім того, вживання неологізмів є не завжди доцільним та логічним, вони можуть засмічувати мову.

На думку Денні О'Брайена, лайфхакінг – це комплекс заходів, спрямованих на полегшення життя, що дають змогу переосмислити складні повсякденні закони для отримання бажаного результату. Лайфхакерів часто порівнюють з комп'ютерними зломщиками, які використовують спеціально створений алгоритм для простого та ефективного розв'язання складної, на перший погляд, задачі. Своєю чергою, лайфхак – це конкретний прийом для спрощення та оптимізації побуту та життя людини загалом. Водночас Дж. Рігл пояснює у своїй книзі «Злам життя: систематизоване життя та його незадоволення», «лайфхакінг» – це використання творчого мислення для отримання конкурентної переваги, чи то в самоменеджменті, збереженні здоров'я чи навіть в романтичних стосунках [9].

Лайфхакінг – це використання творчого мислення людини для отримання конкурентної переваги чи то в тайм-менеджменті, чи то для збереження особистого здоров'я, чи-то для налагоджування зв'язків. Під лайфхаком ми розуміємо успішний спосіб розв'язання якої-небудь проблеми з акцентом на простоту, легкість та швидкість; це поради чи рекомендації, отримані зокрема із застосуванням традиційних і нетрадиційних методів. У процесі створення лайфхакінгу прослідковується такий тип поведінки, коли споживач стає одночасно й виробником певного продукту, що є характерним для споживацької культури на основі принципу «Do it Yourself», яка своїм корінням сягає стихійного демократизму та психології саморозвитку і життєстійкості контркультури, є анархічним протестом проти формальних жорстких культур. Інакше кажучи, деякі неофіційні знання та практики, що відрізняються від культури мейнстріму, є такими ж популярними в суспільстві, як і загальноприйняті чи усталені. Дійсно, творці лайфхакінгу – покоління міленіалів зі своїми новими споживацькими звичками – зосереджені навколо своєї зовнішності, звикли шукати інформацію про це в Інтернеті, проте більшість все ж таки довіряє думкам друзів із соціальних мереж, блогерам, обговоренням на форумах, а не офіційним думкам. Професіоналів вони сприймають як людей, які нав'язують офіційну історію, що приховує правду. Лайфхаки можна класифікувати таким чином: побутові, медичні, кулінарні, дитячі, ділові/ зі сфери бізнесу, психологічні, освітні / зі сфери навчання.

Структура лайфхаку включає комунікативну мету, образ адресанта, образ адресата (рис. 1).

Лайфхаки набули статусу рекламного інструменту тоді, коли свого розвитку набув рух «лайфхака» спочатку серед молоді. В Україні лайфхакінг розповсюдився саме останніми роками. Його затребуваність є особливо великою серед покоління міленіалів. Зрозуміло, що поява нових типів електронних медіа – спочатку мереживих, а потім конвергентних – породила й нові форми інформаційної поведінки – трансмедійної, мультимедійної, потокової.

Саме покоління міленіалів, яке на сьогодні є практично основним споживачем медіа та потенційним творцем майбутнього, має нові поведінкові характеристики у сфері медіаспоживання. На нашу думку, це покоління можна назвати:

– багатозадачним (звичка до одночасного використання 3–4 комунікативних пристроїв та можливість бути приєднаним одночасно до декількох медіасередовищ);

– «таким, яке споглядає» (світ дедалі більше сприймається через візуалізацію інформації за допомогою «картинок»);

– вуайєристським (сучасна комунікація узаконила «підглядання», трансляцію життя онлайн і масову самопрезентацію; не випадково «селфі» – головне слово з англійського словника 2013 р.);

– інтерактивним (включеним в життя людей і співтовариств за допомогою мобільних пристроїв і соціальних мереж);

– таким, яке грає (починаючи геймерством і тестів/ігр у медіа до гіф-анімації в репортажах про передвиборчі політичні дебати);

– проєктним (комунікація – часта, доступна, віддалена, віртуальна – стає основою креативного проєктного бізнесу, для якого обов'язково ходити на службу, а можна мати ідею, односторонній, ноутбук і підключення до Мережі).

На сьогодні у покоління міленіалів сформувалися нові споживчі вподобання та звички, де вагоме місце посідають турбота про свою зовнішність, правило шукати інформацію про це в Інтер-

неті, проте набагато більше (на 60%) – довіряти думкам друзів із соціальних мереж, блогерам, обговоренням на форумах, а не офіційним маркетинговим стратегіям великих компаній. Саме професіоналів вони сприймають як людей, які нав'язують маркетингову історію, і таких, які приховують. Відмінності між представниками різних поколінь можна пояснити тим фактом, що кожні 20–25 років з'являється покоління, цінності і погляди якого відрізняються з поглядами попередніх поколінь, на що звернули увагу Н. Хоу та В. Штраус у теорії поколінь 1991 року. В основу теорії поколінь дослідники заклали думку про те, що поведінка людини залежить від того, в яких умовах вона жила та виховувалася до 12–14 років. Саме до цього віку у людини формується власна система цінностей, яку вона потім і проносить через все життя: збірка правил, що не підлягають сумніву аксіом [4].

На думку дослідників, на кожному етапі буде змінюватися співвідношення сили суспільних інститутів та індивідуальних стратегій поведінки:

– криза («мовчазне покоління» та «зумери») формує людей, орієнтованих на добробут суспільства та зацікавлених у створенні нових інститутів;

– підйом («бебі-бумери») супроводжується розвитком соціальних інститутів;

– пробудження («покоління Х») – посилюється роль індивідуальності та виникає невдоволення соціумом;

– розпад («покоління Y» або «міленіали») – суспільство йде шляхом індивідуалізму.

Н. Штраус і В. Хоув дослідили двадцять п'ять поколінь англо-американської історії та відстежили такі закономірності:

1. Кожному поколінню властиві базові відносини до сім'ї, ризику, цінностей, громадянської відповідальності.

2. Ці цінності формуються за допомогою історичного досвіду на початку життя, іншими словами – соціально-економічними умовами на момент дорослішання.

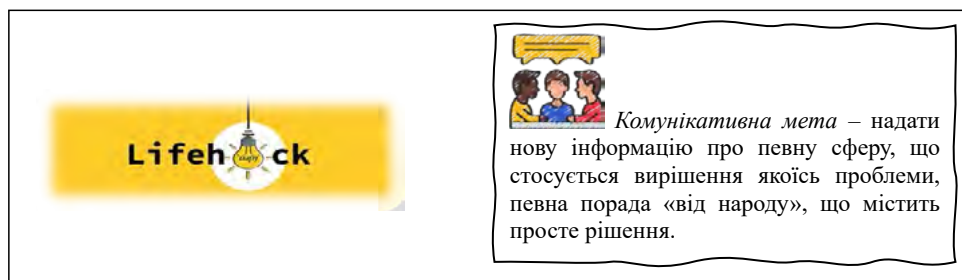

Рис. 1. Структура лайфхаку

3. Покоління формує певний колективний портрет і певний життєвий сценарій.

4. Типова поведінка кожного покоління залежить від економічного циклу на момент життєвого циклу дорослішання (перші 20 років життя).

Автори склали чотири основні архетипи покоління, що чергуються в ритмі циклу «Криз» і «Пробуджень».

У книзі «Покоління» автори називають ці архетипи: 1) Ідеаліст. 2) Реагуючий. 3) Громадянський. 4) Пристосуванець. В «Четвертому перетворенні» вони змінюють термінологію: з'являються Пророк, Мандрівник, Герой і Художник (дані табл. 1) [4].

Саме індивідуалізм підштовхує до нестандартного розв'язання завдань, прояву кмітливості.

За допомогою даних табл. 2 наведено основні характеристики чотирьох архетипів.

Нині лайфхак став не просто способом вирішення технологічних проблем, а і проявом кмітливості на побутовому і соціальному рівнях, оптимізації життя у всіх його проявах.

Сьогодні кожен ставить питання, відповіді на які дають лайфхаки: «Як вивчити іноземну мову?», «Як навести порядок в шафі?», «Як зробити сайт?», «Як виступати на публіці?», «Як встигати все зробити?», «Як стати щасливим?» тощо.

При цьому лайфхак – це не створення чогось нового (не потрібно винаходити колесо), а оригінальне застосування вже наявного (наприклад, як з колеса зробити садовий столик?).

Таблиця 1

Архетипи поколінь за Н. Штраусом і В. Хоувом [4]

	ПРОРОК	МАНДРІВНИК	ГЕРОЙ	ХУДОЖНИК
0–20 років	<i>Підйом</i>	<i>Пробудження</i>	<i>Спад</i>	<i>Криза</i>
20–40 років	<i>Пробудження</i>	<i>Спад</i>	<i>Криза</i>	<i>Підйом</i>
40–60 років	<i>Спад</i>	<i>Криза</i>	<i>Підйом</i>	<i>Пробудження</i>
60–80 років	<i>Криза</i>	<i>Підйом</i>	<i>Пробудження</i>	<i>Спад</i>

Таблиця 2

Основні характеристики чотирьох архетипів [4]

Історичні події (на прикладі США), характерні для фази	Архетип	Характеристика
Підйом спостерігався в США перед початком Другої світової війни і завершився вбивством Джона Кенеді 22 листопада 1963 року	ПРОРОК	Покоління пророків народжується до кінця епохи Кризи, під час похваллення життя суспільства та консенсусу щодо нового соціального порядку. Будучи дітьми пост-кризового періоду, в юному віці пророки розпещені, повноліття вони досягають молодими ексцентричними провісниками пробудження. У середині життя вони зосереджуються на моралі та принципах, а наприкінці життя, на правах старійшин, керують черговою Кризою.
«Революція свідомості», яка охоплює період з середини 1960-х (університетські і міські протести) до переобрання Р. Рейгана	МАНДРІВНИК	Покоління Мандрівників народжується в епоху Піднесення, час соціальних ідеалів і духовних шукань, коли молоді люди люто критикують усталений порядок. Мандрівники ростуть незахищеними дітьми в період Пробудження, досягають повноліття як відчужених молодих людей епохи пост-Пробудження, стають прагматичними дорослими лідерами в Кризу і зустрічають старість після цього періоду з великим запасом життєвих сил
Останній Спад відповідав періоду економічного буму в США і тривав з середини 1980-х до кінця 2000-х.	ГЕРОЙ	Покоління Героїв народжується після Пробудження, під час Спаду, періоду індивідуального прагматизму, впевненості у своїх силах та невтручання. Герої ростуть як діти пост-Пробудження, що дуже оберігаються, досягають повноліття молодими оптимістами, орієнтованими на інтереси групи, під час Кризи, стають енергійними і надзвичайно впевненими в собі дорослими і перетворюються на політично-могутніх людей похилого віку, які зустрічають чергове Пробудження.
У США остання Криза почалася з біржового краху 1929 року і завершилася кінцем Другої світової війни.	ХУДОЖНИК	Покоління Художників народжується після Спаду, під час Кризи, коли серйозні загрози спрощують соціальні та політичні складні схеми на користь суспільного консенсусу, установ, що займаються активною діяльністю, та етики й індивідуальності, принесених у жертву. Художників-дітей надмірно оберігають дорослі, зайняті Кризою, вони досягають повноліття соціалізованими пристосуванцями в пост-кризовому світі, стають дорослими лідерами, орієнтованими на активну діяльність під час Пробудження і перетворюються на розважливих людей похилого віку в епоху пост-Пробудження.

Постійно зростає різноманітна бібліотека схем дій – повне керівництво щодо простого та ефективного управління складними життєвими сценаріями. Кожен лайфхак-рецепт дій, що створюється при цьому чітко та просто, є структурованим, покроковим підходом до розв’язання конкретних ситуацій, у які може потрапити кожна людина практично щодня.

Можна виокремити такі ознаки лайфхаків (рис. 2).

На нашу думку, інструменти лайфхакінгу є досить корисними для використання також і в самоменеджменті. Самоменеджмент є досить новим напрямом у менеджменті, що прийшов до нас із Заходу, та присвячений вивченню особистості людини. На Заході його називають *selfmanagement* (у перекладі – самоменеджмент), що співзвучне українському терміну «самоуправління», що означає колективне управління організацією. Те, що деякі автори у власних дослідженнях, маючи на меті надати нового звучання старим методам управління, на нашу думку, не зовсім правомірно роблять заміну терміну «самоуправління» на «самоменеджмент». Так само роблять й інші автори, які називають «самоменеджмент» «персональним менеджментом». Деякі науковці вважають що більш точними для українського слововжитку є терміни «самодисципліна» чи «самоорганізація», оскільки самоменеджмент займається розв’язанням таких питань, як дисциплінувати себе, яким чином організувати себе, щоби працювати максимально продуктивно. Проте саме такий напрям самоменеджменту, як тайм-менеджмент покликаний надати особистості інструменти та необхідну інформацію для управління власним часом з максимальною ефективністю, щоб домогтися максимальної продуктивності та досягти бажаного результату.

Першим, хто почав 1923 року вивчати систему самоменеджменту, був керівник руху «Час» і засновник школи *time management* П. М. Керженцев (справжнє прізвище Лебедев), життя і діяльність якого була тісно пов’язана з боротьбою – неоднора-

зово він був засуджений за свої політичні погляди. Платон Керценжев велику кількість часу проводив закордоном, спочатку в еміграції, зокрема в Лондоні, Нью-Йорку, Парижі, потім на дипломатичній службі в Італії, Норвегії, Швеції, Фінляндії, а також посідав різні посади на важливих ділянках публічної служби. Дослідник за основну мету взяв максимально можливе скорочення часового періоду для організації [10]. Іншим дослідником, який описав загальні контури самоменеджменту, був В. Карпичев, хоча в науковий обіг саме поняття «самоменеджмент» увів німецький дослідник Л. Зайверт – керівник Інституту раціонального використання часу.

Отже, самоменеджмент спрямований не лише на вирішення таких питань, як самоорганізація та самодисципліна, в ньому є такі важливі складники, що пов’язані з ефективним використанням власного часу (тайм-менеджмент), власних грошових ресурсів, що не входять до понять самоорганізації та самодисципліни. Самоменеджмент – це сучасний напрям менеджменту, що розкриває основні аспекти управління базовими ресурсами особистості, такими, як час, активність, платоспроможність, освіченість та інші. Основною метою самоменеджменту є максимальне використання власних сил, постійна робота над правильним управлінням власним життям, незважаючи на складнощі.

Для успішної робочої діяльності тепер недостатньо мати лише гарну початкову освіту, необхідно постійно працювати над самовдосконаленням та саморозвитком. З’являється необхідність у постійному поповненні своїх знань, підвищенні кваліфікації. Таку допомогу може надати система безперервної освіти, котра скоріше за все від масової перейде в персональну, конкретну для кожної людини. На сьогоднішні навчальні заклади зіштовхуються з такими очевидними суперечностями: вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців зростають, а самі умови навчання залишаються незмінними, діапазон індивідуальних відмінностей залишається дуже широким.

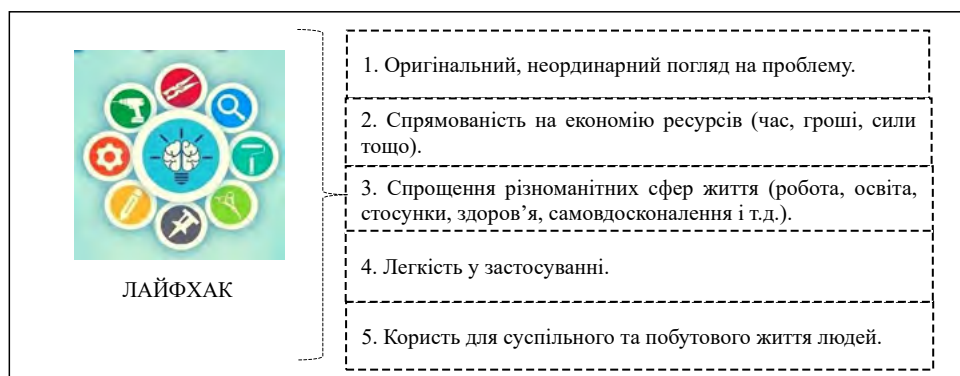

Рис. 2. Ознаки лайфхаків

Тому логічно окреслюється проблема персоналізації процесу навчання, пошуку таких дидактичних підходів та засобів, що могли б забезпечити гарантований результат. Одним зі способів розв'язання протиріччя є розробка моделей навчання на основі підвищення інтелектуальної активності тих, хто навчається.

На сьогодні в різних сферах діяльності та за різних обставин має прояв інтелектуальна активність особистості. Світ кардинально змінився – відбувся стрімкий розвиток інформаційних технологій та інформаційних засобів доставки контенту у вигляді новітніх моделей смартфонів, планшетів і інших електронних пристроїв, що дало поштовх до опанування інформаційних інновацій. Одним із наслідків того, що відбувається, зокрема в самоменеджменті, є розвиток інтелектуальної активності. 2006 року Американське товариство з вивчення діалектів назвало «lifehack» одним із найкорисніших слів (після слова «podcast»).

На наше переконання, в самоменеджменті можна потужно використовувати лайфхакінг, набір його простих методик і прийомів «злому» навколишнього життя для спрощення процесу досягнення поставлених цілей та отримання задоволення. Існують прийоми як для вирішення проблем самоменеджменту в частині як побутових питань, так і технічних. Щодо формування ключового питання самоменеджменту – самодисципліни, то Б. Трейсі, канадсько-американський письменник із саморозвитку, розкриває сутність таких лайфхаків, що будуть корисними в роботі будь-якого публічного службовця [11]:

Правило 1. Зарезервуйте час. Виділіть впродовж дня 15 хвилин для роботи над цілями. Ставтеся до часу, як до важливої зустрічі, котру не можна пропустити, на яку не можна запізнитися. Якщо це робити регулярно, то роботі над цілями буде приділено впродовж місяця лише 7 годин, впродовж року – 84 години, приблизно два повноцінних робочих тижні.

Правило 2. Знайти напарника – контролера, того, хто знає про ціль, до якої прагне людина, і допоможе зосередитися на її досягненні. Цей тандем допоможе не відхилитися від накресленого курсу. Це можуть бути друзі, близькі або, наприклад, підписники у соціальних мережах.

Правило 3. Виключити спокуси, що перешкоджають наміченому курсу та намагаються вибитися з колії.

Правило 4. Нагадуйте собі про цілі, періодично ставте питання: «Для чого?» У всіх успішних людей є ціль та задум. Кожна людина повинна нагадувати собі про глибинні причини того, для чого вона це робить. Тобто, якщо пам'ятати про те, для чого щось

робити, буде набагато легше продовжувати діяти далі. Необхідно візуалізувати свій успіх.

Правило 5. «З'їсти жабу». Вирішуйте найскладніші завдання найпершими. Якщо «з'їдати такі жаби» першими, всі решта видаватимуться легкою справою. Це про правильну розстановку пріоритетів.

Бонусна порада. Створюйте план дій.

Публічний службовець повинен постійно працювати з новою інформацією, що логічно має на увазі роботу над книгами. Доцільним буде дотримання таких лайфхаків:

1. Завести «Чорний» список книг, які не варто читати. Для цього варто скористатися відгуками відомих блогерів чи експертів, за якими ви слідкуєте. Якщо хтось із них залишив негативний відгук, ви автоматично заносите книгу до такого списку, щоб не витратити час.

2. Завести «Білий» список, до якого вносите книги за тим же принципом. Книги необхідно відсортувати за пріоритетами: книги з оцінками 2 і нижче мають мало шансів бути прочитаними.

3. Читати ті книги, які є для вас актуальними в певний момент часу. Наприклад, якщо людина бореться зі шкідливими звичками, то їй доцільно прочитати: «Легкий спосіб кинути палити» Алана Карри, а якщо хтось хоче досягти успіху в ораторській майстерності – «WOW-виступ по-українськи. Ноу-хау сучасного оратора» Андрія Степури.

4. Скористайтеся «Правилом 50 сторінок». Прочитайте перші 50 сторінок і, якщо вам текст не сподобався, якщо ви розумієте, що в книзі відсутній сенс, – відкладайте читання, нема жодної потреби читати 300 сторінок.

Важливо не потрапити до ментальної пастки «дочитати до кінця». Відомо, що автори найбільш цінну інформацію розміщують на перших 50 сторінках. Робиться це для того, щоб зачепити читача, щоб він не покинув читати. І якщо автор не зацікавив вас на перших 50 сторінках, то далі не треба гаяти дорожчий час.

Проблемою для сучасної людини, зокрема й публічного службовця, є надмірна завантаженість та дефіцит часу. Сучасна людина перевантажує свій мозок, свою пам'ять, вписуючи до неї майбутні зустрічі, домашні справи та багато іншого. Останнім часом людський мозок все частіше працює неефективно, що зумовлює стрес. Для того, щоб розвантажити свій мозок і свою пам'ять, необхідно всю інформацію систематизувати. Допоможе порада фахівців скористатися методом планування. Зауважимо, що планування справ може мати два різновиди: вертикальне та горизонтальне (рис. 3).

Вертикальне планування – це звичайне планування, коли визначається очікуваний результат

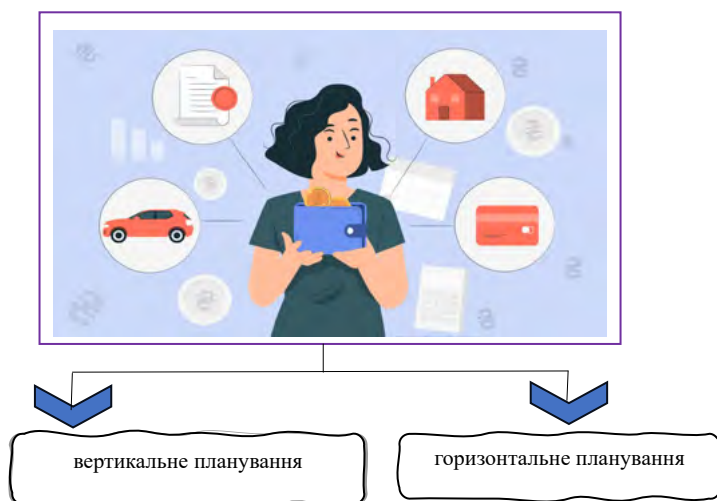

Рис. 3. Вертикальне та горизонтальне планування

та ланцюжок дій, що повинні привести до нього. Це може бути, наприклад, «зробити огляд інтернет-магазинів – перейти на сайти магазинів – обрати моделі взуття – придбати онлайн. Це і є прикладом вертикального планування. Щодо горизонтального планування, то воно є різновидом контекстного планування. Наприклад, при плануванні прогулянки містом необхідно скласти список усіх справ, що можна зробити під час неї.

Усі задачі матимуть відношення до різних проєктів, проте всі вони будуть виконані під час прогулянки містом. Наприклад, «купити молока», «купити сметану», «оплата по кредиту», «перевірка поштової скрині». Разом із поняттям горизонтального планування можна також сформулювати уявлення про так званий горизонтальний фокус – чітке знання, яким буде наступний крок, котрий необхідно здійснити в кожному із проєктів. Варто зауважити, що саме горизонтальне фокусування допомагає ефективно попереджати стрес.

Прийоми управління часом та їх оптимальне використання є позитивним досвідом застосування лайфхакінгу в самоменеджменті, проте є й негативний. Наприклад, в мережі Інтернету є лайфхак, як записувати для себе корисні відео з Youtube чи соціальних мереж, пропускаючи рекламу. Так, за дві години перегляду у вас може вивільнитися 32 хвилини для інших справ, наприклад, для занять спортом, хоча можна просто не заходити на цей канал чи соціальні мережі. Значення лайфхаків полягає не в тому, щоб створювати ілюзію продуктивності, інакше це буде продовженням лінощів, коли люди вводять себе в оману, що ніби отримують нову інформацію, а насправді лише знову ухиляються від своїх справ. Лайфхаки допомагають усвідомлено контролювати себе в тих випадках, де це є необхід-

ним. Зауважимо, що цифрова інформаційна грамотність повинна містити здатність критичного ігнорування – вибору того, що саме ігнорувати й куди спрямовувати свої обмежені здібності уваги. Часто в медіа можна знайти поради щодо економії власних ресурсів, зокрема й часу, аргументуючи це тим, що людина може робити більше та простіше. Проте заохочувати розвиток заради розвитку не варто, забуваючи при цьому, що лінощі чи прокрастинації можуть виявитися захисним механізмом організму людини. Прокрастинація може виявитися стратегією поведінки, зумовленої страхом, зокрема: страху зазнати невдачі, страх виявитися неідеальним. Якщо не вдається досягати цілей, то слід замислитися, чи не криється проблема не в засобах виконання роботи, а в підході до неї [1].

Нині у всьому світі, особливо США та Європі, серед так званих білих комірців, тобто працівників розумової праці, службовців, чиновників, працівників апарату управління, менеджерів, інженерно-технічного персоналу популярно стало звертатися за допомогою лайфхакінгу на такі сайти, як www.lifehacker.com та www.lifehack.org [6–7], де можна знайти корисні поради від фахівців різних галузей, у тому числі й самоменеджменту. Це поради таких гуру, як Е. Герберт (книга «Час сили: як зосередитися на своїх цілях і створити життя, яке ви любите»), Д. Б. Джексон щодо того, як покращити майстерність ведення розмови, зосередивши увагу не на її цікавості, а на ефективності; Д. Петерсон – як опанувати способи швидкого та зручного друку за допомогою iPhone; використання методу локусів для надійного та швидкого запам'ятовування або як оцифрувати ваші нотатки чи опанування методу «4D» для відслідковування поштової скриньки від Ліндсі Еллефсон та багато інших [6–7].

В Україні лайфхакінг теж набирає дедалі більшої популярності завдяки Інтернету (Youtube, соціальним мережам, таким як Facebook, Telegram, Viber, Tiktok). На різних сайтах часто можна натрапити на рубрику «Лайфхак» (Armyinform – «ДНС України дала важливі поради щодо використання генераторів», «Як підготувати «тривожну валізу» та медичну аптечку» тощо; UnianLite – «Новий вид послуги в «Дія»: як купити автомобіль та обміняти сертифікат на житло»; ТСН – «Як заснути за дві хвилини: поради експертів»). Окрім того, є приклади проведення різноманітних інтерактивних заходів, присвячених популяризації лайфхакінгу (майстер-клас Галини Черняк: Лайфхакінг успішного спілкування (Одеський національний технологічний університет); кейс-урок «Лайфхакінг для малечі»; кейс-урок

з лайфхакінгу приватного ліцею «Гармонізація знань»; програма «Лайфхаки і фішки дистанційного навчання Національної платформи можливостей професійного розвитку педагогічних працівників, що свідчить про все більший інтерес до розвитку лайфхакінгу [2-3; 8].

Висновки. Отже, лайфхакінг є новим явищем, що набуло популярності завдяки розвитку та розповсюдженню інформаційних технологій. Лайфхакінг

У разі вмілого використання цих механізмів у самоменеджменті публічні службовці можуть суттєво підвищити продуктивність праці відповідно до докладених зусиль. Це велика система, що вмістила безліч різноманітних інструментів, зокрема інтегрованих із тайм-менеджменту, планування, нейропсихології тощо, що сукупно із технологічними та іншими видами, що змінюються під впливом технологічного та інших видів прогресу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аллен Д. Як упорядкувати справи. Мистецтво продуктивності без стресу Київ : КМ-ВУКС.
2. Кейс-урок «Лайфхакінг для малечі»: Путрівський академічний лицей Глухівської селищної ради Київської області. URL: <http://surl.li/oikygu>.
3. Лайфхакінг і фішки дистанційного навчання: Національна платформа можливостей професійного розвитку педагогічних працівників. URL: <https://edway.in.ua/uk/mpk/837/detail/>.
4. Hoover E. The millennial muddle: How stereotyping students became a thriving industry and a bundle of contradictions. *The Chronicle of Higher Education*. (2009, October 11). URL: <https://www.chronicle.com/article/The-Millennial-Muddle-How/48772>.
5. Lifehack: Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>.
6. Lifehacker. URL: www.lifehacker.com
7. Lifehack. URL: www.lifehack.org.
8. Майстер клас Галини Черняк. Лайфхакінг успішного спілкування: Одес. нац. технолог. універ. URL: <http://socist.ontu.edu.ua/?p=2330>.
9. Reagle J. Hacking Life: Systematized Living and Its Discontents. 2024. URL: <https://hackinglife.mitpress.mit.edu/user/joseph-reagle>.
10. Технології тайм-менеджменту в управлінні діяльністю державних службовців: моногр. [Л. Л. Приходченко, Н. В. Піроженко, М. П. Кернова, І. М. Сінчак]; під заг. Л. Л. Приходченко, (2021). Одеса: ОРІДУ НАДУ.
11. Tracy B. Get It Done Now! – Second Edition: Own Your Time, Take Back Your Life (2022). G&D Media.

REFERENCES:

1. Allen B. (2018) Yak uporiadkuvaty spravy. Mistyfikatsiia produktyvnosti bez stresu. Kyiv: KM-VUKS [in Ukrainian].
2. Keis-urok «Laifkhakin h dlia malechi»: Putrivskiyi akademichnyi litsei <http://surl.li/svqpb> [in Ukrainian].
3. Laifkhaky i fishky dystantsiinoho navchannia: Natsionalna platforma mozhlyvostei profesiinoho rozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv. <https://edway.in.ua/uk/mpk/837/detail/> [in Ukrainian].
4. Hoover E. (2009, October 11). The millennial muddle: How stereotyping students became a thriving industry and a bundle of contradictions. *The Chronicle of Higher Education*. <https://www.chronicle.com/article/The-Millennial-Muddle-How/48772> [in English].
5. Lifehack: Oxford Learner's Dictionaries. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> [in English].
6. Lifehacker. www.lifehacker.com [in English].
7. Lifehack www.lifehack.org [in English].
8. Maister-klas Halyny Cherniak: Laifkhakin h uspishnoho spilkuvannia: Odeskyi natsionalnyi tekhnolohichniy universytet. <http://socist.ontu.edu.ua/?p=2330> [in Ukrainian].
9. Reagle J. Hacking Life: Systematized Living and Its Discontents. (2024). <https://hackinglife.mitpress.mit.edu/user/joseph-reagle> [in English].
10. Tekhnolohii taim-menedzhmentu v upravlinskii diialnosti derzhavnykh sluzhbovtziv : monohrafiia. [L.L. Prykhodchenko, N.V. Pirozhenko, M.P. Kernova, I.M. Synchak]; pid zah. red L.L. Prykhodchenko. (2021). Odessa : ORIDU NADU. [In Ukrainian].
11. Tracy B. Get It Done Now! – Second Edition: Own Your Time, Take Back Your Life (2022). G&D Media. [in English].

UDC 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.7>

SOME THEORETICAL ISSUES OF THE ESSENCE AND MEANING OF HUMAN RIGHTS

Lypii Yevheniia,

Candidate of Law,

Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Law

Poltava State Agrarian University

ORCID ID: 0000-0001-9952-83X

Strilets Bohdan,

Candidate of Law,

Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Law

Poltava State Agrarian University

ORCID ID: 0000-0001-7043-7329

Kalian Oleksandr,

Candidate of Law, Associate Professor,

Professor of the Department of Entrepreneurship and Law

Poltava State Agrarian University

ORCID ID: 0000-0003-2345-3929

The article examines certain theoretical and legal aspects of the essence and meaning (content) of human rights as legal categories. In particular, the authors determine the nature of the legal nature of human rights with due regard for modern scientific approaches to their understanding, definition and classification, as well as the basic principles underlying the formation and implementation of their content. The authors elucidate the peculiarities of the temporal development of human rights in the context of sustainable development of cultural, political and economic values; the relevance of introducing effective systems of international diplomatic dialogues on ensuring the effectiveness of human rights practices in the field of conflict resolution and the challenges associated with the interpretation and application of human rights in order to achieve social consensus. The authors also analyze the role and significance of human rights in the modern world in the context of globalization, as well as in the context of the relationship with other legal categories. This study is based on the analysis of scientific literature, international and national legal acts, and is aimed at revealing certain theoretical aspects of the essence and significance of human rights in the modern social and legal context. The article also discusses the system of legal functions, which is not always the same and unchanged. Provided that a particular area of public life begins to gain a certain weight and is actively regulated by the rules of all branches of law, the question of the existence of the relevant function will be resolved. The authors have found out that if legal functions and the entire system of their organisation are properly used, the generally binding nature of laws, which is ensured by the law enforcement capacity of the State, not only suppresses the spiritual life of a person, but also creates favourable conditions for it, and realises and develops human rights. The creation of such a proper organisation is the best achievement of mankind in its political activity. Since law in the union of all functions is the most important property of human social existence, this requires a deeper study and rethinking of the functions of Ukrainian law, the use of legal science methods, and refraction of the functions of law through the prism of human rights and freedoms.

Key words: human rights, essence of human rights, meaning of human rights, legal category, international protection of human rights, international law.

Ліпій Євгенія, Стрілець Богдан, Кальян Олександр. ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СУТНОСТІ І ЗМІСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті досліджено окремі теоретико-правові аспекти щодо сутності та змісту прав людини, як правових категорій. Зокрема, визначено характер правової природи прав людини з урахуванням сучасних наукових підходів до їх розуміння, визначення та класифікації, а також основних принципів, що покладені в основу формування та забезпечення реалізації їх змісту. З'ясовано особливості темпорального розвитку прав людини в умовах сталого розвитку культурних, політичних і економічних цінностей; актуаль-

ності впровадження дієвих систем ведення міжнародних дипломатичних діалогів з питань забезпечення ефективності правозахисних практик у сфері подолання конфліктів та викликів, пов'язаних з інтерпретацією та застосуванням прав людини з метою досягнення досягнення суспільного консенсусу. Також проаналізовано роль та значення прав людини в сучасному світі в умовах глобалізації, а також в контексті взаємозв'язку з іншими правовими категоріями. Дане дослідження проведено на базі аналізу наукової літератури, міжнародних та національних актів правового регулювання та спрямоване на розкриття окремих теоретичних аспектів сутності та значення прав людини в сучасному суспільно-правовому контексті. Розглянуто систему юридичних функцій, яка не завжди однакова і незмінна. За умови, що та чи інша сфера суспільного життя почне набувати певної ваги і активно регулюватися нормами всіх галузей права, то питання про існування відповідної функції буде вирішене. З'ясовано, що при правильному використанні юридичних функцій і всієї системи їх організації загальнообов'язковий характер законів, що забезпечується правозастосовною здатністю держави, не тільки пригнічує духовне життя людини, а й створює для нього сприятливі умови, реалізує і розвиває права людини. Створення такої правильної організації є найкращим досягненням людства в його політичній діяльності. Оскільки право в об'єднанні всіх функцій є найважливішою властивістю соціального існування людини, це вимагає більш глибокого вивчення і переосмислення функцій українського права, використання методів юридичної науки, переломлення функцій права через призму прав і свобод людини.

Ключові слова: права людини, сутність прав людини, зміст прав людини, правова категорія, міжнародний захист прав людини, міжнародне право.

Introduction. Human rights are an integral element of the system of regulation of social relations, since without their proper definition, it is impossible to ensure proper human rights protection at both the national and international levels. Understanding the essence and content of human rights contributes to improving the system of legal regulation in general, as well as creating effective mechanisms for their protection. In fact, human rights are the foundation of the legal order, and their realization is aimed at ensuring justice, equality and dignity of every person.

Materials and methods. With globalization and the development of cooperation in international relations, understanding the universality and cultural specificity of human rights is becoming an important aspect of achieving harmony and cooperation between countries. The study of these aspects allows us to identify common values and standards that are important to the international community, as well as to take into account different cultural and historical contexts.

Regardless of the level of social development of a state, human rights are violated, and therefore it is extremely important to conduct research to find new approaches and solutions for their effective protection. This applies not only to the development of new legal instruments, but also to improving the effectiveness of existing mechanisms for their legal protection.

Therefore, the study of the essence and content of human rights is an urgent task that is important for the further development of legal science and the formation of law enforcement practice in order to ensure justice and the formation of a system of effective human rights protection around the world.

For a considerable period of time, the issue of the essence and content of human rights has remained a

relevant research topic for many scholars in the field of public administration and legal sciences. The relevance of research in this area is closely related to the fact that human rights are not only legal constructs, but also reflect the evolution of moral standards of social relations that are recognized and respected by society. The importance of social, economic and cultural factors in the formation and realization of human rights, as well as the need to ensure equal opportunities for all people, is undeniable. Such foreign researchers as Merrials J.G. [1], Peter Van N. [2], Steiner J. [3], as well as domestic scholars have devoted their works to the study of issues on the relevant issues: Zabzaliuk D. [4], Zago-ruy I. [5], Lazur Y. [6], Nalyvaiko L., Stepanenko K. [7], Shershel O. [8], Shcherbay I. [9] and others.

The purpose of the article is to study certain theoretical issues of the essence and content of human rights in the current conditions of socio-legal realities, taking into account temporal changes.

To achieve this goal, the following tasks have been set:

- to clarify the essence of human rights as a legal category;
- to determine the conditions for temporal changes in the essential characteristics of the content of human rights in modern socio-legal realities;
- to characterize the role and importance of the category of human rights in the system of legal regulation of social relations.

The methodological basis of this study is formed by the application of general scientific and special methods of scientific cognition. In particular, the dogmatic method helped to reveal the essence of human rights in modern socio-legal conditions. The dialectical method made it possible to analyze such a concept as the con-

tent of human rights. The comparative legal method was used to study the foreign experience of scientific definition of human rights. The methods of deduction, analysis and generalization helped to determine the doctrinal provisions on the issue under study. With the help of the system-functional method, the authors analyze the available scientific sources covering the issues of formation of the human rights institution in national legal systems.

Discussion. Humanity must evolve in order for the category of human rights to become universally accepted. In order for human rights to be fully realized in the practice of individual states and the world community as a whole, it is not a declaration of commitment to human rights by a particular state that is necessary, but rather the «landing» of modern international human rights standards in specific historical conditions of social development.

Only under two conditions: on the one hand, human rights express the basic goals of all mankind (as a modern world community united by common interests, needs and contradictions), and on the other hand, they express the goals of each individual, generated by the relations characterizing the practical and legal position of an individual in each state, they can become a reality.

As early as 1968, when it was declared the International Year of Human Rights, UNESCO published a number of texts from different cultural traditions and periods of human history to demonstrate the universality of the human rights phenomenon. Since then, the range of views on the nature of human rights has been intellectually enriched [1, p. 8].

Already in the early 1980s, in the world's human rights literature, theorists made the first attempts to challenge the widespread belief that the Western liberal concept of human rights was universal, as it was then claimed. This led to a polemic between supporters of cultural relativism and universalism.

In contrast to the aforementioned position, it was argued that the empirical fact of cultural diversity in the modern world is the determinant that creates the need to find common universal values that can act as a unifying factor [2, p. 7–14]. This approach has evolved into one of the scientific trends that recognizes the existence of fundamentally common (universal) content in human rights systems.

Each of these concepts relates to the origin of human rights (the conditionality of this phenomenon by cultural and historical factors), the priority of certain rights (the possibility of establishing hierarchical relations between rights belonging to «different generations») and, most importantly, the ratio of universal and particular (special) features in the meaning of human rights. There are several options.

Let us briefly recall the historical background against which the most common arguments emerged.

The modern human rights movement on a global scale is the result of the fundamental institutional transformation of the international community after the end of World War II [3, p. 118], during which the question of transcendent values that could be expressed in a meaningful and stable way from the point of view of individual states and constitute a truly reliable basis for international relations was acutely raised. How to ensure order and stability that can act as a «tempering» element of the legal order, capable of embodying the principles of equality, tolerance and pluralism?

One of the solutions to this problem is the principle of respect and protection of human rights. In particular, the principle of «universal respect for and observance of human rights and fundamental freedoms for all» is stated in the seventh preambular paragraph of the Vienna Convention on the Law of Treaties (1969). It is a principle of international law and is reflected in the Charter of the United Nations. These principles of the UN Charter, which emphasize international respect for human rights, formed the basis for the progressive evolutionary development and codification of human rights [7, p. 26–27]. However, practice soon showed that this principle is not without contradictions in its interpretation and application.

It is important to note that ambiguities and conflicts around the interpretation and application of human rights often arise from differences in cultural, political and economic approaches between countries. These differences can lead to international tensions and require constant efforts to reach consensus. International diplomatic discussions and the use of monitoring mechanisms, such as reports by human rights organizations and UN assessment missions, are key to addressing these challenges.

In addition, regional international organizations, such as the European Court of Human Rights in Europe, the Inter-American Court of Human Rights in the Americas, and the African Court on Human and Peoples' Rights in Africa, have become important in strengthening human rights norms and practices at the regional level. These institutions not only promote the protection of human rights, but also contribute to their further codification and development.

In terms of doctrine, the search for answers to this question led to a discourse between representatives of different scientific disciplines, each of whom offered their own theoretical options for the origin and development of human rights institutions.

The period under consideration fell on the so-called Cold War era, in which human rights were one of the key points of criticism of the opposing side. During the

Cold War, the countries that were part of the Soviet bloc were often harshly criticized by the West for ignoring the political and civil rights of their citizens. In response, these countries criticized Western democracies for their failure to respect basic social and economic rights [10]. Therefore, the articulation of the importance of certain human rights groups meant that they gained ideological primacy. The development of this thesis leads to the long-standing alleged conflict, which, according to supporters of the relativistic approach, existed between «West and East», i.e. between the states of the socialist (communist) «camp» and countries with market economies. There was also a classification of countries into developed and developing («North and South») according to their level of economic development.

While ideological factors are important, they cannot be seen as the only determining factor in this matter. The reasons are more fundamental and lie, in our opinion, in the recognition of human rights as a decisive principle of the world order, which, being based on universally recognized principles, guarantees a certain degree of stability, order, coherence and predictability of behavior of all members of the world community.

In any case, it seems to us that the focus of the study of the relationship between the general (hereinafter referred to as G) and the particular (hereinafter referred to as P) in the content of human rights should be based on the main features of the modern concept of human rights.

Given these provisions, we believe that at the current stage of development of scientific knowledge, the issue of the relationship between G and P should be considered in the context of the human rights system as a whole. By this we mean not only the question of the relationship between the general and the particular in the content of human rights in relation to civil and political (classical) rights (the approach that dominates research on this issue), but also the analysis of the content of socio-economic and cultural human rights.

We hope that the new trends in the development of human rights institutions (the development of minimum humanitarian standards by the UN) and the Council of Europe will testify in favor of this fact.

Taking into account these and many other considerations, we propose to expand the scope of the discourse on human rights in human rights bodies as follows: a) Expanding the nomenclature of the types of human rights themselves. Thus, all groups of human rights should be subject to scientific study, not only socio-economic and cultural, but also personal and political; moreover, new realities necessitate the consolidation of the latest human rights, for example, recently the legal literature has been discussing the feasibility of introducing a new fundamental right to cybersecurity, and the

need for such a new right is justified against the background of the existing fundamental right to security (Article 6 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union) [11]; b) the issue of defining G and O in the content of rights. Therefore, another point of research should be to identify the proportion of the general in the content of human rights as a result of the impact of many forms of international cooperation and coordination. Finally, an important aspect of methodological nature is the need to take into account the pluralism of approaches to the scientific understanding of human rights.

Therefore, one of the urgent tasks of modern science is to find out to what extent the arguments of defenders and opponents of the universality of the concept of human rights are based on rational grounds, and to what extent such arguments are not due to inadequate explanations and understanding of the phenomenon under study, denoted by the term «human rights»; such an approach is necessary to find out whether it is only a distorted reflection of the phenomenon under study.

The practical significance of this study lies in the fact that the issue of universality in the human rights system as a whole and of each human right affects the sphere of international cooperation of states in the field of human rights, which is realized in the form of adoption of certain standards relating to the legal status of individuals and the obligation of states to comply with these standards. The determination of the proportion of universal elements in the content of the human rights system thus means, as one of its consequences, a transition to the practical plane. In particular, this means the possibility of subjecting the state of human rights observance in a particular state to international scrutiny and criticism as part of legitimate subjects of international relations.

The demand for reliable and as accurate scientific knowledge as possible necessitates the study of the issue of the correlation between G and P in the phenomenon of human rights in several directions. First, a comparative legal analysis of international legal norms enshrining human rights, taking into account the cultural and historical conditions of a particular society, in order to determine to what extent variations of the substantive elements of human rights enshrined in such norms are allowed in the process of their implementation – that is, the normative and statistical method, guided by the principles (the main focus of this approach is to compare various international and regional human rights norms with each other, on the one hand, and with the human rights norms formulated by the UN Human Rights Council, on the other hand).

The next approach is doctrinal and theoretical. It is aimed at analyzing the scientific work of cultural and legal scholars who study the general patterns of existence and development of individual cultures, their

common and characteristic features, and, in turn, the possibility of adapting international human rights standards in such conditions. The third method integrates certain elements of the above-mentioned research tools, namely the method of practical application (studying human rights practices of international (global and regional) organizations). On the one hand, it overcomes the abstractness of the normative and statistical method in order to take into account the culturally specific (particular) features of the parties' claims, on the other hand, it abstracts from excessive specialization caused by the specific cultural conditions of a particular society and aims to identify universal values on the basis of pluralism and procedural equality.

In addition, when organizing a study, it is necessary to optimally combine a set of methods so that such a combination provides a variety of information [9, p. 117]. As noted by D. Zabzaliuk and R. Topolevsky, «as for the human rights sphere, the formation of a selection of research methods has its own characteristics. Depending on the approach to the methodological collection chosen by an author, the following dimensions can be distinguished among them: historical, philosophical and legal, international legal, theoretical and legal, and sectoral (legal and practical, pragmatic)» [4, p. 16]. In this context, it is also worth noting that since a person is a biosocial being, the methods of other social and natural sciences, not just legal ones, should be taken into account [8, p. 140].

The evolutionary development of human rights as a legal category shows significant progress in the recognition, protection and realization of human rights throu-

ghout history. Human rights are recognized as universal and inalienable, belonging to every person regardless of their race, gender, religion, social status or other characteristics.

Human rights as a legal category is constantly evolving and expanding, including new aspects of social and cultural development of society, such as the rights to digital privacy, the rights of the LGBT+ community, and others.

In recent years, there has been an increase in global awareness of human rights and their importance for society, which is reflected in broad public support for human rights movements and initiatives.

Despite the progress, there are still urgent issues to address challenges and problems in the field of human rights, such as discrimination, violence, authoritarianism, terrorism, corruption, etc.

Results. In the context of modern scientific research, it is important to note the universality of the concept of human rights and the arguments both for and against this universality. This approach allows us to determine the scientific validity of explanations and understanding of the essence of human rights as a legal phenomenon.

Understanding the degree of universality in the human rights system is important for international cooperation between states in the field of human rights. This applies to the procedures for adopting standards and determining the obligations of states to international organizations in the field of human rights protection.

Therefore, further research in this area is of great importance to ensure effective protection and exercise of human rights in both national and international contexts.

BIBLIOGRAPHY:

1. Merrills J.G. Human Rights in the World. An Introduction to the Study of the International Protection of Human Rights. Manchester and New-York: Manchester University Press, 1996. 256 p.
2. Peter Van N. The International Human Rights Regime. L.: Butterworth, 1995. 237p.
3. Steiner J., Alston P. International Human Rights in the Context of Law, Politics, Morals. Oxford, 1996. 1230 p.
4. Забзалиук Д., Тополевський Р. Методологічні засади дослідження прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2023. Т. 10, № 1. С. 14-20.
5. Загоруй І. С. Поняття «права людини»: теоретико-правові підходи до розуміння прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 2. С. 66-82.
6. Лазур Я.В. Сутність та поняття прав і свобод громадян, які реалізуються у публічному управлінні. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 38-42.
7. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС. 2019. 184 с.
8. Шершель О. Методологічні підходи в дослідженні обмежень прав людини. *Філософські та методологічні проблеми права: науковий журнал* / ред. М. Костицький. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2023. № 2(26). С. 136-143.
9. Щербай І. Принципи та методи дослідження прав і свобод людини, її гідності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2021. № 2 (30). С. 116-120.
10. The evolution of human rights. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-evolution-of-human-rights>
11. Chiara P.G. Towards a Right to Cybersecurity in EU Law? The Challenges Ahead. *Computer Law & Security Review* Volume 53. July 2024. 105961. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364924000281?via%3Dihub>

REFERENCES:

1. Merrils J.G. (1996) *Human Rights in the World. An Introduction to the Study of the International Protection of Human Rights*. Manchester and New-York: Manchester University Press, 256 p. [in English]
2. Peter Van N. (1995) *The International Human Rights Regime*. L.: Butterworth, 237 p. [in English]
3. Steiner J., Alston P. (1996) *International Human Rights in the Context of Law, Politics, Morals*. Oxford, 1230 p. [in English]
4. Zabzaliuk D., Topolevskyi R. (2023) Metodolohichni zasady doslidzhennia prav liudyny [Methodological principles of human rights research]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Serii: Yurydychni nauky, T. 10, № 1. P. 14–20. [in Ukrainian]
5. Zahorui I. S. (2016) Poniattia «prava liudyny»: teoretyko-pravovi pidkhody do rozuminnia prav liudyny [The concept of «human rights»: theoretical and legal approaches to understanding human rights]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, Vyp. 2. P. 66–82. [in Ukrainian]
6. Lazur Ya.V. (2009) Sutnist ta poniattia prav i svobod hromadian, yaki realizuiutsia u publichnomu upravlinni [The essence and concept of the rights and freedoms of citizens exercised in public administration]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, № 4. P. 38–42. [in Ukrainian]
7. Nalyvaiko L. R., Stepanenko K. V. (2019) Mizhnarodno-pravovi standarty prav liudyny: navch. Posibnyk [International legal standards of human rights: a textbook]. Dnipro: DDUVS. 184 s. [in Ukrainian]
8. Shershel O. (2023) Metodolohichni pidkhody v doslidzhenni obmezhen prav liudyny [Methodological approaches to the study of human rights restrictions]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava: naukovyi zhurnal* / red. M. Kostytskiy. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, № 2(26). P. 136–143. [in Ukrainian]
9. Shcherbai I. (2021) Prynitsy ta metody doslidzhennia prav i svobod liudyny, yii hidnosti. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Serii: Yurydychni nauky, № 2 (30). P. 116–120. [in Ukrainian]
10. The evolution of human rights. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-evolution-of-human-rights> [in English]
11. Chiara P.G. (2024) Towards a Right to Cybersecurity in EU Law? The Challenges Ahead. *Computer Law & Security Review*. Volume 53, July, 105961. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364924000281?via%3Dihub> [in English]

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.8>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Купчення Лідія Іванівна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри підприємництва і права

Полтавського державного аграрного університету

ORCID ID: 0000-0003-4504-8158

У статті проведено комплексний аналіз законодавчого забезпечення продовольчої безпеки в Україні в умовах воєнного стану. Наведено перелік нормативно-правових актів та міжнародних документів щодо державної підтримки сільського господарства. Проаналізовано наукову літературу щодо забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Аргументовано доцільність застосування в умовах оголошення воєнного стану в Україні таких заходів державної підтримки, що відповідають вимогам права Світової організації торгівлі та Європейського Союзу. Розглянуто важливі аспекти вдосконалення законодавства у сфері забезпечення продовольчої безпеки, для чого детально проаналізовано норми Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України». Розкрито визначення терміну «продовольча безпека», його сутність. Виділено ключові положення законодавства, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Окрім того, у статті розкрито сутність системи продовольчої безпеки в Україні загалом. Для цього висвітлено ключові аспекти державної підтримки сільського господарства, вказано на прогалини в законодавстві та надано пропозиції щодо їх усунення. Результати дослідження дозволяють зробити висновок про доцільність розроблення ефективного механізму продовольчої безпеки та узгодження законодавства у сфері реалізації Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» в частині заходів, дозволених правом Світової організації торгівлі. У статті наголошено, що забезпечення продовольчої безпеки в Україні в умовах воєнного стану є можливим за умови запровадження ефективного механізму державної підтримки сільського господарства України. У результаті дослідження встановлено, що Законом України «Про аграрні ноти» необхідно забезпечити виконання Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» через систему підзаконних нормативно-правових актів.

Ключові слова: гарантування продовольчої безпеки, верховенство права, державна аграрна політика, воєнний стан, державна підтримка сільського господарства, ЄСПЛ, Міжнародний суд ООН, ЄС, СОТ.

Kupchenya Lidia. ENSURING FOOD SECURITY IN UKRAINE DURING THE CONDITIONS OF MARITAL STATE: INTERNATIONAL LEGAL ASPECT

The article provides a comprehensive analysis of the legislative provision of food security in Ukraine under martial law. A list of normative legal acts and international documents on state support for agriculture is given. The scientific literature on ensuring food security in Ukraine was analyzed. The expediency of applying such measures of state support, which meet the requirements of the law of the World Trade Organization and the European Union, is argued in the conditions of the declaration of martial law in Ukraine. Important aspects of improving legislation in the field of ensuring food security were considered, for which a detailed analysis of the norms of the Law of Ukraine «On State Support of Agriculture of Ukraine» was carried out. The definition of the term «food safety» and its essence are revealed. The key provisions of the legislation aimed at ensuring food security of Ukraine are highlighted. In addition, the article reveals the essence of the food security system in Ukraine in general. For this, key aspects of state support for agriculture are highlighted, gaps in the legislation are pointed out, and suggestions for their elimination are provided. The results of the study allow us to draw a conclusion about the expediency of developing an effective food security mechanism and harmonizing legislation in the sphere of implementation of the Law of Ukraine «On State Support of Agriculture of Ukraine» in the part of measures permitted by the law of the World Trade Organization. The article emphasizes that ensuring food security in Ukraine under martial law is possible if an effective mechanism of state support for Ukraine's agriculture is introduced. As a result of the study, it was established that the Law of Ukraine «On Agrarian Notes» should ensure the implementation of the Law of Ukraine «On State Support of Agriculture of Ukraine» through a system of subordinate legal acts.

Key words: food security guarantee, rule of law, state agrarian policy, martial law, state support for agriculture, ECtHR, UN International Court of Justice, EU, WTO.

Вступ. Міжнародний імідж України як експортера сільськогосподарської продукції та члена численних міжнародних організацій у сфері продовольчої безпеки й сільського господарства поклали на державу низку зобов'язань юридичного, економічного та соціального характеру. Виконання таких зобов'язань прямо впливає на рівень залучення країни у механізм гарантування продовольчої безпеки у світі. Відповідно й ризики щодо невиконання взятих на себе зобов'язань держава фактично несе самотійно у рамках міжнародних домовленостей.

Усталений світопорядок був порушений 24 лютого 2022 року агресивним вторгненням в Україну Збройних сил Російської Федерації, що суттєво вплинуло на всі сфери життя українців, зокрема й на правовідносини у сфері продовольчої безпеки. Виникла реальна загроза втрати не тільки врожаю 2022 року, а й загибелі або псування вирощеного 2021 року, і не тільки з огляду на неможливість транспортування його на продаж морським шляхом. Через військові дії пошкоджено або зовсім зруйновано сільськогосподарські інфраструктурні критично важливі об'єкти, зокрема, зернохосовища, електропідстанції, ферми для утримання худоби, птахофабрики тощо, а також сільськогосподарську техніку, вантажні автомобілі. Сільськогосподарські підприємства України працюють в умовах бойових дій при постійних ризиках втрати власних промислових потужностей і навіть життя працівників.

Матеріали та методи. Комплексне застосування авторами методів наукового пізнання дозволило вирішити поставлені завдання і досягти мети дослідження. Метод порівняльно-правового аналізу послужив провідним методом дослідження, що дало змогу зіставити реалії впровадження задекларованих у зовнішніх угодах регулятивних засобів у досліджуваній царині. За допомогою цього методу стало можливим визначення перспектив післявоєнного реформування аграрних відносин в Україні. Метод спостереження дозволив виявити адаптивні вектори трансформації аграрних відносин в Україні у контексті участі в міжнародних інституціях для гарантованого ефективного забезпечення продовольчої безпеки як у державі, так і в світі загалом. Також цей метод став у пригоді під час аналізу негативних факторів впливу військових дій на забезпечення продовольчої безпеки, віднайдення дієвих шляхів подолання таких явищ. Нормативно-догматичний метод був застосований під час розгляду положень законодавства України та міжнародних правових норм, що регламентують досліджувані правовідносини. За допомогою цього методу визначено закономірності виникнення та реалізації правових норм щодо забезпечення продовольчої безпеки

під час воєнного стану, а також розглянуто еволюцію доктринальних положень з досліджуваної тематики. Під час дослідження було використано системно-структурний метод, який дозволив опрацювати та виявити проблеми в особливостях впровадження задекларованих Україною засобів аграрно-правового регулювання, визначити їх складові елементи, розробити систему типових версій для формування загальних авторських висновків та пропозицій у сфері реформування національного законодавства. Використана методологічна база дозволила розкрити обрану тематику дослідження та сформувану обґрунтовану авторську позицію щодо подальших перспектив удосконалення засобів аграрно-правового регулювання для ефективного забезпечення продовольчої безпеки.

Результати. Проведене дослідження показало, що міжнародні стандарти у сфері сільського господарства вимагають, щоб державна підтримка була надана в таких формах, що спонукають сільськогосподарських виробників до використання екологічно-берігальних технологій, забезпечення стабільного розвитку, реалізації функції соціальної відповідальності. Створення таких умов передбачає передусім фінансово-економічну протекцію з боку держави до виробників сільськогосподарської продукції. Доцільно наголосити, що отримання 23 червня 2022 р. статусу кандидата в члени Європейського Союзу має прискорити процес адаптації правових норм у сфері продовольчої безпеки до законодавства ЄС.

У цьому контексті варто вказати на те, що нині гарантування продовольчої безпеки як основи існування суспільства та життєдіяльності людини було і залишається пріоритетним завданням кожної держави світу. Не кожна країна може самотійно його розв'язувати, а тільки за умови підтримки країн, чий сільськогосподарський потенціал дозволяє забезпечувати продуктами харчування не лише власних громадян, а й має надлишок цих продуктів. Україна протягом багатьох десятиліть як надійний експортер сільськогосподарської продукції разом з іншими економічно потужними державами виступає гарантом продовольчої безпеки у світі, що обумовлюється загрозою трансформації прихованого голоду в очевидний.

Зважаючи на негативні наслідки руйнувань агропромислової інфраструктури, спричинені військовими діями РФ, держава Україна, насамперед, виступає гарантом власної внутрішньої продовольчої безпеки.

В умовах протиправної діяльності РФ на території України державна підтримка сільського господарства має надаватися, зважаючи на сучасні виклики.

Отже, спеціальний Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» потребує удосконалення шляхом доповнення положеннями з надання гарантій та визначення конкретних суб'єктів – гарантів у сфері безпечного перевезення врожаю сільськогосподарської продукції та його реалізації. Водночас варто підтримати й виробника, надавши можливість швидко обрати більш вигідний і безпечний для продукції альтернативний варіант транспортування (залізницею, водним чи наземним шляхом). Гарантіями захисту споживачів має стати виважена політика ціноутворення, в яку закладено витрати на паливе та компенсацію інших ризиків.

На часі оновлення аграрного законодавства у сфері розвитку аграрної логістики з позицій пріоритетності продовольчої безпеки для гарантування, оперативного, якісного і безпечного зберігання, транспортування і моніторингу стану та якості сільськогосподарської продукції за допомогою ухвалення спеціальних законів та підзаконних актів.

Негативні наслідки війни відчували не тільки українці, а й певною мірою громадяни інших країн. З часу введення в Україні воєнного стану зросли світові ціни на продовольство та енергоносії, що вже досягли максимальних за останні десятиліття рівнів. Прогнозні показники зростання світової економіки на 2022 рік були значно переглянуті у бік зниження [1].

Активні бойові дії в Україні та запровадження з огляду на це воєнного стану з 24 лютого 2022 р. суттєво вплинули на правовідносини у сфері продовольчої безпеки. В умовах війни в Україні щоденно відбувається руйнування як об'єктів аграрної інфраструктури, так і псування врожаю. Унаслідок обстрілів знищуються сільськогосподарська продукція на полях, переробні підприємства, логістичні центри зберігання сільськогосподарської продукції, сільські території. Сільськогосподарські підприємства України працюють в умовах війни при постійних ризиках втрати власних потужностей і навіть життя працівників. Варто зауважити, що зараз продовольча безпека України важлива не тільки українцям, а й міжнародній спільноті загалом. Зміни на обідньому столі пересічного європейця за час збройної агресії Російської Федерації свідчать про ймовірність трансформації прихованого голоду (тобто підміна якісних та корисних продуктів харчування безпечними та дешевими) у голод явний (недостатня кількість продукції відповідно до норм харчування особи певного віку).

Війна в Україні мала наслідки зростання світових цін на продовольство та енергоносії, що вже досягли максимальних рівнів за останні десятиліття. Прогнозні показники зростання світової економіки на 2022 рік були значно переглянуті у бік зниження [2].

Як справедливо стверджують міжнародні аналітики, основні безпосередні проблеми, з якими зіштовхнулася Україна внаслідок війни з РФ, такі: зрив збирання озимих та весняних посівів сільськогосподарських культур; доступність сільськогосподарської робочої сили, на яку впливає переміщення; доступ і наявність сільськогосподарських ресурсів, зокрема палива, насіння, добрив і пестицидів; доступ до сільськогосподарських ресурсів, зокрема палива, насіння, добрив і пестицидів та їх наявність; порушення логістики та всіх елементів ланцюгів постачання продовольства; знищення та обмежений доступ до сільськогосподарських угідь; пошкодження сільськогосподарських посівів внаслідок бойових дій, особливо під час вегетації навесні; руйнування активів суб'єктів агробізнесу та інфраструктури агропродовольчої системи країни загалом [3].

Вищенаведене актуалізує питання правового регулювання продовольчої безпеки, зважаючи на світові тенденції. Слід відмітити, що зазначена проблематика частково досліджена зарубіжними вченими, зокрема Н. MeadowsDonella, J. Randers, L. Dennis, AlexandreKiss, DinahShelton [4], а також вітчизняними науковцями-юристами Т. В. Курман [5], О. М. Туєвою та іншими [6].

Водночас додаткового аналізу потребує вплив на правову регламентацію продовольчої безпеки процесів глобалізації та активізації нормотворчої діяльності міжнародних спільнот (Європейський Союз, Світова організація торгівлі) у цій царині. Так, оновлюється правове забезпечення санітарних та фітосанітарних заходів за результатами Міністерської конференції COT 12 – 17 червня 2022 р., активізується процес гармонізації права України та ЄС з огляду на надання нашій державі 23 червня 2022 року статусу кандидата на вступ до цієї впливової міжнародної організації. Оскільки правові механізми забезпечення продовольчої безпеки досить різноманітні, вкрай необхідно обрати такі з них, що дозволять оперативно та ефективно реагувати на виклики воєнного часу та будуть відповідати сучасним українським реаліям, інтересам українських громадян в частині забезпечення продовольством у кількості та якості, достатньому для ведення здорового способу життя. Розробка таких механізмів української держави важлива ще й тому, що використання потенціалу сільського господарства України може забезпечити потреби інших країн світу у продовольстві, зокрема потреби в продовольстві тих європейських держав, що відмовились від продукції країн, що порушуючи правила ведення війни, тероризують мирне населення Європи та намагаються втягнути в конфлікт інших. Отже, гарантування продовольчої безпеки України правовими

засобами потребує більш детального дослідження у контексті захисту міжнародного правопорядку та подальшого розвитку вітчизняного аграрного сектору України в умовах воєнного стану в Україні та післявоєнного його відновлення.

Світ, який за останні десятиліття перетворився на глобалізований і понад сімдесят років співіснував за правилами, встановленими і прийнятими всією світовою спільнотою, у грудні 2021 року був вражений підступним порушенням міжнародного правопорядку, закріпленого у положеннях численних міжнародно-правових документів, спрямованих на гарантування основоположних прав людини. Найвагомим з таких документів, беззаперечно, є Загальна декларація прав людини, 28 стаття якої містить фундаментальне право кожної людини на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю реалізовані.

Завершення Другої світової війни ознаменувалося ухваленням низки міжнародно-правових документів, спрямованих на гарантування основоположних прав людини. Одним із них є Загальна декларація прав людини, що у ст. 28 містить фундаментальне право кожної людини на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені. Нині ми живемо у час порушення основ міжнародного порядку терористичними діями рф [7].

Отже, якщо існує загроза посягання на право на такий порядок або воно порушується, слід застосувати всі засоби для його відновлення, насамперед дипломатичні та юридичні. З огляду на події в Україні, зумовлені агресією рф, та їх негативні наслідки, зазначене у ст. 28 Загальної декларації прав людини право має бути захищене усіма можливими правовими та дипломатичними засобами, оскільки життя громадян в умовах постійного стресу (щоденні повітряні тривоги та загроза ракетного удару) деструктивно впливає на установлений численними міжнародними домовленостями міжнародний порядок. З огляду на це, питання захисту вищенаведеного права є особливо актуальним.

Очевидно, що основні зусилля держави України загалом і українських громадян зокрема спрямовані на опір агресору та збереження наявних ресурсів. До того ж не менш важливим є питання притягнення до міжнародної відповідальності рф. З огляду на це варто звернути увагу на такий інститут міжнародного права, як покликання до відповідальності держави за порушення зобов'язань щодо міжнародної спільноти загалом. Мається на увазі можливість будь-якої держави, яка безпосередньо не постраждала від військових дій рф, звернутися до міжна-

родних судових органів із заявою про притягнення до відповідальності цієї країни, що порушує норми міжнародного права, наприклад, право, закріплене у статті 28 Загальної декларації прав людини.

Позиція окремих держав з досліджуваного питання відображена у численних заявах представників цих країн, а також у правових документах міжнародних спільнот. На особливу увагу заслуговує СОТ та ЄС.

Важливим результатом проведення 12-ї Міністерської конференції СОТ стало прийняття 17 червня 2022 року Декларації міністрів про надзвичайне реагування на відсутність продовольчої безпеки тобто на продовольчу незахищеність. У зазначеному документі пояснюються причини його ухвалення, як-от перебої в торгівлі, рекордні ціни на продовольство, добрива, енергоносії, а також визначено зобов'язання членів СОТ вжити конкретних заходів для покращення функціонування глобальних ринків продовольства та сільського господарства, включаючи зернові культури, добрива та інші ресурси виробництва. До того ж будь-які надзвичайні заходи, запроваджені для вирішення проблем продовольчої безпеки, повинні бути тимчасовими, адресними та прозорими, враховувати вплив на членів СОТ – імпортерів сільськогосподарської продукції. Отже, загальні правила співпраці держав у межах СОТ мають бути дотримані і відповідно надзвичайні заходи потребують обґрунтування їх доцільності, результативності та неможливості досягнути мети іншим способом. Потрібно відмітити важливість п.10 Декларації, в якому йдеться про адекватні запаси продовольства, що мають гарантувати внутрішню продовольчу безпеку держави. Водночас членів СОТ, у яких є надлишки продовольства, заохочують випускати їх на міжнародні ринки відповідно до правил СОТ.

27–28 червня 2022 року відбулось засідання Комітету СОТ з питань сільського господарства, на якому питання продовольчої безпеки стало одним із основних питань порядку денного. Вітаючи результати переговорів щодо продовольства та сільського господарства, досягнуті на 12-й конференції міністрів (MC12), було вирішено, як прослідкувати за заявами міністрів щодо продовольчої безпеки. Оскільки в Декларації міністрів про надзвичайне реагування на відсутність продовольчої безпеки від 17 червня 2022 року передбачено створення спеціальної робочої програми для розв'язання конкретних проблем щодо продовольчої безпеки під егідою Комітету з питань сільського господарства, відбулись попередні обговорення щодо розробки робочої програми. Оскільки конкретні питання, які розглядатимуться в рамках програми, базуватимуться на пропозиціях

і внесках членів, це перше обговорення в комітеті продемонструвало, що членам знадобиться додатковий час і подальші обговорення формату та обсягу робочої програми.

Окрім охарактеризованого вище засідання, на якому питання продовольчої безпеки було основним, суттєвий вплив тут мають результати засідання Комітету з санітарних та фітосанітарних заходів (далі – СФЗ) що відбулось 22 червня 2022 року. На його відкритті члени СОТ відмітили важливість Санітарної та фітосанітарної (SPS) Декларації про нові виклики, що впливають на безпеку харчових продуктів і здоров'я тварин і рослин, ухваленої на 12-й Міністерській конференції в Женеві 17 червня 2022 року, а також домовились про необхідність посилення імплементації Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів і роль Комітету санітарних та фітосанітарних заходів у реагуванні на нові питання, що впливають на міжнародну торгівлю продовольством, на рослини і тварин. Варто зазначити, що Санітарна та фітосанітарна декларація від 17 червня 2022 року вимагає, щоб санітарні та фітосанітарні заходи членів СОТ були прозорими, базувалися на наукових принципах, застосовувалися лише для захисту життя та здоров'я людей, рослин і тварин. З-поміж іншого домовились про співпрацю в напрямі обмеження розповсюдження шкідників, таких як середземноморська плодова мушка, а також хвороб, зокрема африканської чуми свиней [4].

Окрему думку із зазначеного питання висловили представники Європейського Союзу, зокрема високо оцінили ефективну роботу в Комітеті санітарних та фітосанітарних заходів для досягнення одноголосної підтримки важливої, спрямованої на майбутнє Декларації. Європейський Союз також зазначив, що приєднався до списку співавторів Декларації на відносно пізній стадії, завдяки розробці тексту, який тепер відображає тему сталих продовольчих систем [7].

Зроблений в Декларації міністрів про надзвичайне реагування на відсутність продовольчої безпеки від 17 червня 2022 року акцент на необхідності спрямування зусиль на підтримання сталого розвитку продовольчих систем підтвердив їх життєво важливе значення. Такий підхід має стати керівним для всіх країн, адже підтримання сталості розвитку та стабільності існування продовольчих систем – основні передумови гарантування продовольчої безпеки у світі.

Потрібно погодитись із значущістю саме сталого розвитку продовольчих систем [8]. Дійсно, сталість розвитку як ознака, що характеризує життєдіяльність суспільства, є важливою з огляду на тенденції до глобалізації та універсалізації сучасної дійсності, а також реалізації принципу екологічного імпе-

ративу. Так, питання реалізації концепції сталого розвитку в системі міжнародного права охорони довкілля набуло особливої актуальності через заострення глобальних екологічних, епідеміологічних та гуманітарних проблем [8]. На противагу деструктивним діям Росії, існування міжнародних спільнот, зокрема ЄС, гарантує стабільний розвиток, оскільки політичні та правові рішення однієї з держав спільноти зазвичай вимагають погодження з боку інших членів організації. Найбільш стабільними у цьому розрізі є згадана вище Світова організація торгівлі та Європейський Союз, нормативні документи яких є сталими, оскільки їх зміна потребує дотримання спеціальної процедури за участі держав-членів означених організацій.

Очевидно, що гарантування продовольчої безпеки українських громадян є справою, насамперед, держави України. До сільськогосподарських ризиків, пов'язаних із погодними умовами, додалися непередбачувані терористичні дії РФ. Зважаючи на ускладнені воєнним станом обставини із загрозовими для діяльності вітчизняних аграріїв наслідками, вищенаведене актуалізує питання державної підтримки сільського господарства в Україні. Варто нагадати, що бачення моделі такої підтримки суттєво змінилось з часу проголошення незалежності України. Поступово держава змістила акцент з допомоги слабким збитковим господарствам на фінансування прогресивного сільськогосподарського виробництва, як це практикується багатьма європейськими державами і відповідає вектору світового розвитку (давати тим, хто має, і забирати у тих, хто не має) [8]. Безумовно, правове забезпечення державної підтримки сільського господарства України еволюціонує, на що суттєво впливає інтеграція держави у світовий економічний простір [4]. Отже, виконання Україною зобов'язань, пов'язаних із набуттям статусу кандидата в члени ЄС, вимагає зміни правової регламентації державної підтримки сільського господарства. Також необхідно зважати на реальний зруйнований стан країни та пріоритетність гарантування продовольчої безпеки. Останнє було враховано Х. А. Григор'євою при визначенні державної підтримки сільського господарства як публічно-правової категорії, тобто «...закріпленої в законодавстві системи заходів організаційного, фінансового та інформаційно-консультативного характеру з метою гарантування продовольчої безпеки, утворення стабільного середовища існування товарних виробників сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього природного середовища під час здійснення сільськогосподарської діяльності, соціального розвитку села» [9]. Тобто гарантування продовольчої безпеки виступає метою державної підтримки.

Взаємозв'язок цих двох категорій відображено і в українському законодавстві. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» продовольча безпека – це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. Загалом напрями державної підтримки, закріплені у Законі, важливі та відповідають умовам членства в СОТ.

Міжнародні стандарти вимагають, щоб державна підтримка надавалась у таких формах, що спонукають сільськогосподарських виробників до використання екологізберігальних технологій, забезпечення стабільного розвитку, реалізації функції соціальної відповідальності. Наприклад, відповідно до Угоди СОТ від 15 квітня 1994 року «Про сільське господарство» (далі – Угода) всі заходи державної підтримки сільського господарства умовно поділені на три групи. Державна підтримка в межах першої з виділених в Угоді групи не обмежується вимогами СОТ, а тому може здійснюватися відповідно до можливостей державного бюджету. Сюди належить підтримка вітчизняному сільськогосподарському товаровиробнику в таких напрямках, як науково-дослідна діяльність; боротьба зі шкідниками та захворюваннями; послуги з розповсюдження інформації; послуги з навчання; покращення інфраструктури сільської місцевості; здійснення прямих виплат, прив'язаних до конкретних площ, врожаїв, поголів'я худоби. Друга група заходів державної підтримки направлена на обмеження перевиробництва (скорочення поголів'я худоби, посівних площ тощо), також допускається у будь-якому обсязі на розсуд держави. Що ж стосується заходів державної підтримки, віднесених Угодою до третьої групи, то держава під час вступу у СОТ зобов'язується поступово зменшувати їх фінансування, оскільки такі заходи внутрішньої підтримки справляють викривлений вплив на торгівлю і виробництво. До них віднесено дотації на продукцію тваринництва і рослинництва; дотації на племінне тваринництво; дотації на елітне насінництво; дотації на комбікорми; компенсацію частини витрат на міндобрива та засоби захисту рослин; компенсацію частини витрат на енергоресурси; цінову підтримку (компенсацію різниці між закупівельною і ринковою ціною на сільгосппродукцію); надання виробнику товарів та послуг за цінами, нижчими за ринкові; закупівлю у виробника товарів (послуг)

за цінами, що перевищують ринкові; пільгове кредитування сільгоспвиробників за рахунок бюджету, списання боргів [8]. Звісно, що відмова від використання заходів першої та другої груп має відбуватись поступово, оскільки сільськогосподарські виробники тривалий час підтримували свою конкурентоспроможність за рахунок допомоги держави. Тому доцільним є передбачити дотації у тих напрямках, які Угодою не обмежуються взагалі, та активно впроваджувати заходи, фінансування за якими дозволене у будь-якому розмірі.

Зважаючи на сучасні реалії, собівартість сільськогосподарської продукції зростає. На це впливає і вартість палива, і затрати на ліквідацію зруйнованої Росією інфраструктури та виробничих підприємств, й інші фактори. Для того, щоб сільськогосподарські виробники мали змогу реалізувати вирощену продукцію за ціною, що дасть можливість організувати наступну посівну, доцільно застосовувати захисні заходи, як це дозволяє Угода СОТ від 15 квітня 1994 р. «Про захисні заходи». Звісно, що імпортна продукція нині є дешевшою порівняно з вітчизняною і може витіснити українську з ринку, що призведе до банкрутства українських виробників. Тож варто практикувати підтримку споживачів вітчизняної сільськогосподарської продукції, надаючи їм можливість купувати українське, навіть за умови, що воно дорожче. Заготівля цієї продукції можлива для надання гуманітарної допомоги постраждалим від військової агресії українських громадянам.

Висновки. З огляду на тривале членство України в СОТ (з 2008 року) та отримання 23 червня 2022 р. статусу кандидата в члени ЄС варто передбачити й заходи міжнародної підтримки сільськогосподарської діяльності, зокрема в частині надання повітряного транспорту за умови, якщо вивезти урожай наземним чи водним шляхом немає змоги. Гарантіям захисту споживачів має сприяти виважена політика ціноутворення з урахуванням витрат на пальне та компенсації інших ризиків. На часі оновлення аграрного законодавства у сфері розвитку аграрної логістики з позицій пріоритетності продовольчої безпеки з метою гарантування оперативного, якісного і безпечного зберігання, транспортування і моніторингу стану та якості сільськогосподарської продукції. Україні доцільно активніше використовувати потенціал правових засобів СОТ та ЄС, Міжнародного суду ООН, ЄСПЛ, що посилить їх роль у збереженні гарантій підтримання продовольчої безпеки в Україні і світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. FAO (2022). In Brief to The State of Food Security and Nutrition in the World, Rome, Italy, 36. URL: <https://www.fao.org/3/cc0639en/cc0639en.pdf>
2. FAO (2022). Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). FAO Council, 169th Session, CL169/3. Rome. URL: www.fao.org/3/ni734en/ni734en.pdf
3. Щекин Ю. Покликання до відповідальності держави за порушення обов'язків відносно до міжнародної спільноти уцілому. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 154. С. 274–287.
4. Купчення Л. І. Концепція сталого розвитку в системі міжнародного права охорони довкілля. *Science Rise*. URL: http://journals.uran.ua/sr_law/issue/view/15563
5. Kurman Tetiana V., Kurman Oleksandr V., Tuieva Oksana M. The legal foundations of food safety as a means of providing public health in globalization. *Wiadomości Lekarskie*. 2019, tom LXXII, nr 12 cz. II. p. 2626–2630.
6. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : монографія ; за ред. : В. Ю. Уркевича, М. В. Шульги ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х. : ФОП Шевченко С. О., 2013. 326 с.
7. Макаренко Н.А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на євроінтеграцію. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 366–369.
8. Купчення Л. І. Еволюція державної підтримки сільського господарства України: правовий аспект. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 126–132.
9. Григор'єва Х. А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.
10. В Україні запровадили нові вагові обмеження для вантажівок. URL: https://zaxid.net/v_ukrayini_zaprovadili_novi_vagovi_obmezheniya_dlya_vantazhivok_n1536233
11. Filatov V., Herasymchuk S., Zuieva, O., Tuieva, O., Kartsyhin, D. Protection of property rights of citizens in the conditions of foreign military aggression: political and legal experience of Ukraine. *Cuestiones Politicas*. 2021. Vol. 39. Num 69. P. 198–211.
12. Ganna Korniyenko Legal support of social responsibility of agribusiness entities of Ukraine. *DIXI*, vol. 23, n. 2, julio-diciembre 2021, 1–14.
13. Meadows Donella, H., Randers, J., Dennis, L. (2004). *The Limits to Growth (Updated)*. The 30-year Update by Meadows, Earthscan. 362 p.
14. Kiss, Alexandre, Shelton, Dinah. (2021). *International Environmental Law: 3rd Edition*. BRILL, 903 p.
15. Оносовський Д. Врожай вкрали окупанти? Про право власності на врожай в умовах воєнного стану URL: <https://latifundist.com/blog/read/2887-vrozhaj-vkrali-okupanti-pro-pravo-vlasnosti-na-vrozhaj-v-umovah-voynennogo-stanu>

REFERENCES:

1. FAO (2022). In Brief to The State of Food Security and Nutrition in the World, Rome, Italy, 36. <https://www.fao.org/3/cc0639en/cc0639en.pdf> [in English]
2. FAO (2022). Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). FAO Council, 169th Session, CL169/3. Rome. www.fao.org/3/ni734en/ni734en.pdf [in English]
3. Shchokin, Yu.V. (2021). Invocation of State Responsibility for Violation of Obligations Owed to the International Community as a Whole. *Problems of Legality*, issue 154, 274–287. [in Ukrainian]
4. Kupchenia, L. (2022). Concept of sustainable development in the system of international environmental law. *ScienceRise: Juridical Science*, (2(20)), 29–33. <<https://doi.org/10.15587/2523-4153.2022.259731>> [in Ukrainian]
5. Kurman Tetiana V., Kurman Oleksandr V., Tuieva Oksana M. The legal foundations of food safety as a means of providing public health in globalization. *Wiadomości Lekarskie*. 2019, tom LXXII, nr 12 cz. II. p. 2626–2630. [in English]
6. Actual problems of legal provision of food security of Ukraine: monograph / O. M. Batygina, V. M. Zhushman, V. M. Kornienko et al. / under the editorship V.Yu. Urkevich and M. V. Shulgi Kh.: Pravo, 2013. 326 p. [in Ukrainian]
7. Makarenko, N.A. (2022). New prospects for Ukraine's accession to the European Union: the impact of the Russian-Ukrainian war of 2022 on European integration. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, no. 1, 366–369. [in Ukrainian]
8. Kupchenia L. I. Evolution of state support of agriculture of Ukraine: legal aspect. *Problems of legality*. 2017. Issue 136, 126–132. [in Ukrainian]
9. Hryhorieva K. State support of agriculture of Ukraine: problems of legal support, 2019, 596. [in Ukrainian]

10. New weight limits for trucks have been introduced in Ukraine https://zaxid.net/v_ukrayini_zaprovadili_novi_vagovi_obmezheniya_dlya_vantazhivok_n1536233 [in Ukrainian]
11. Filatov V., Herasymchuk S., Zuieva, O., Tuieva, O., Kartsyhin, D. Protection of property rights of citizens in the conditions of foreign military aggression: political and legal experience of Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol 39. Num 69. P. 198–211. [in English]
12. Korniyenko Ganna Legal support of social responsibility of agribusiness entities of Ukraine. *DIXI*, vol. 23, n. 2, julio-diciembre 2021, 1–14. [in English]
13. Meadows Donella, H., Randers, J., Dennis, L. (2004). *The Limits to Growth (Updated). The 30-year Update* by Meadows, Earthscan. 362 p. [in English]
14. Kiss, Alexandre, Shelton, Dinah. (2021). *International Environmental Law: 3rd Edition*. BRILL, 903 p. [in English]
15. Osnovskyi D. (2022). Did the occupiers steal the crop? About the right of ownership of the harvest in the conditions of martial law. *Latifundist.com*. <<https://latifundist.com/blog/read/2887-vrozhaj-vkralli-okupanti-pro-pravo-vlasnosti-na-vrozhaj-v-umovah-voyennogo-stanu>> [in Ukrainian]

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.9>

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Гладкий Сергій Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри підприємництва і права
Полтавського державного аграрного університету
ORCID ID: 0000-0003-2616-8664

Шведенко Павло Юрійович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва і права
ORCID ID: 0000-0002-4170-0148

Дубович Олеся Валеріївна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва і права
ORCID ID: 0000-0003-3390-1393

Стаття присвячена аналізу особливостей норм права ЄС, спрямованих на захист прав та свобод громадян Європейського Союзу. Основним принципом, що утворює фундамент правоохоронної діяльності інститутів ЄС у цій сфері, є право на управління. Право на управління проголошено як в установчих договорах Європейського Союзу, так і у Хартії Європейського Союзу про основні права. У світлі приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини необхідно наголосити на застосуванні Конвенції Європейським судом з прав людини, який розглядає скарги на дії національної влади, а не на дії органів Європейського Союзу. Тому необхідно розмежовувати юрисдикцію Європейського суду з прав людини та Суду ЄС, який розглядає скарги на дії органів Європейського Союзу. Юрисдикційний підхід є ключовим фактором в процесі розмежування та делегування повноважень судової системи ЄС. Застосування цих принципів є ключовою базою для створення незалежної судової системи, що в свою чергу забезпечує дотримання одного з ключових принципів демократичного суспільства – принципу поділу гілок влади на законодавчу, виконавчу і судову. Чітке розуміння власних повноважень, повага та не втручання в юрисдикцію інших гілок влади є базовими вимогами які ставляться перед кожною державою яка бажає стати членом ЄС. Україна, як офіційний претендент, має чітко розуміти зазначені принципи і рухатися в окресленому напрямку. Єдиний підхід до правотворчості та правозастосування є обов'язковою умовою європейського шляху України. Адаптація вітчизняного законодавства, як матеріального так і процесуального, неможлива без дотримання загальноєвропейських принципів та свобод. В зв'язку з цим першочерговим є реалізація рішень Європейських судових інстанцій та використання прецедентної практики судами України під час вирішення судових спорів за для полегшення захисту прав і свобод людини в Україні.

Ключові слова: принципи захисту прав людини в ЄС, право на справедливе управління, Хартія Європейського Союзу про основні права, права людини, Лісабонська угода, компетенція, Європейський Союз, розподіл компетенції, первинне право Європейського Союзу.

Hladky Sergey, Shvedenko Pavlo, Dubovych Olesya. FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF PROTECTION OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS IN THE LAW OF THE EUROPEAN UNION

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of EU law aimed at protecting the rights and freedoms of citizens of the European Union. The main principle that forms the foundation of law enforcement activities of EU institutions in this area is the right to management. The right to governance is enshrined in both the founding treaties of the European Union and the Charter of Fundamental Rights of the European Union. In light of the accession of the European Union to the European Convention on the Protection of Human Rights, it is necessary to emphasize the application of the Convention by the European Court of Human Rights, which considers complaints against the actions of the national authorities, and not against the actions of the bodies of the European Union. Therefore, it is necessary to distinguish the jurisdiction of the European Court of Human Rights and the Court of the EU, which

considers complaints against the actions of the bodies of the European Union. The jurisdictional approach is a key factor in the process of delimitation and delegation of powers of the EU judicial system. The application of these principles is a key basis for the creation of an independent judicial system, which ensures compliance with one of the key principles of a democratic society - the principle of dividing the branches of power into legislative, executive and judicial. A clear understanding of one's own powers, respect and non-interference in the jurisdiction of other branches of government are basic requirements for every state that wishes to become a member of the EU. Ukraine, as an official candidate, must clearly understand the stated principles and move in the outlined direction. A unified approach to law-making and law enforcement is a prerequisite for Ukraine's European path. Adaptation of domestic legislation, both substantive and procedural, is impossible without compliance with common European principles and freedoms. In this regard, the implementation of the decisions of the European Courts and the use of precedent practice by the courts of Ukraine during the resolution of legal disputes in order to facilitate the protection of human rights and freedoms in Ukraine is a priority.

Key words: *principles of human rights protection in the EU, the right to fair administration, the Charter of the European Union on Fundamental Rights, human rights, the Lisbon Agreement, competence, the European Union, the distribution of competence, the primary law of the European Union.*

Вступ. Створення Європейського Співтовариства, а потім ЄС супроводжувалося передачею повноважень інтеграційним органам, закріпленою в Договорі про ЄС. З поглибленням європейської інтеграції розширювалася і сфера делегування повноважень.

Матеріали та методи. Делегування повноважень є необхідною умовою для створення правового механізму функціонування інтегрованої спільноти. Делегування повноважень є необхідною частиною інтеграційного процесу з метою розвитку інтеграції і забезпечення ефективного функціонування інтегрованих інститутів у рамках певних установчих договорів. Через війну інститути ЄС почали розширювати свої функції, ухвалюючи законодавство, звичаєве право і підзаконні акти. Зважаючи на це, громадяни держав-членів ЄС потребували правового захисту від порушень їхніх прав інститутами ЄС. Тому «європейський законодавець» змушений шукати шляхи боротьби з порушенням прав інституціями ЄС та їх посадовими особами; слід зазначити, що в державах-членах ЄС захист прав громадян здійснюється не лише на міжнародному, а й на національному рівні. Однак на кожному етапі інтеграції «європейський законодавець» намагався створити механізми захисту прав громадян ЄС від зловживань, що виникають при застосуванні вторинного законодавства ЄС. Так, 1969 року Суд Європейського Союзу визнав дотримання основних прав і свобод людини одним із загальних принципів права ЄС. Суд зобов'язав інституції ЄС дотримуватися цього принципу. Отже, правові акти, що порушують принцип захисту прав людини (вторинність права ЄС), можуть бути скасовані Судом ЄС, який у своїх рішеннях спирається не лише на право ЄС, але й на загальновизнані норми міжнародного права та міжнародні договори з прав людини, учасниками яких є держави-члени ЄС. Крім того, приєднання ЄС до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як єдиного масиву міжна-

родного права дає можливість оскаржувати в Європейському суді з прав людини дії або бездіяльність органів влади ЄС, зокрема його судових інституцій 1989 року Європейський парламент ухвалив Декларацію про основні права і свободи людини і громадянина. Іншою важливою віхою в розвитку системи захисту прав людини в ЄС став Амстердамський договір 1997 року, який запровадив важливі реформи правової бази ЄС. Договором визнано необхідність поступового зближення правоохоронних систем держав-членів ЄС. Однією з основних цілей Амстердамського договору було створення можливості для громадян ЄС бути притягнутими до суду в будь-якій державі-члені ЄС на тих же умовах, що і в країні їхнього громадянства. Хартія ЄС про основні права від 7 грудня 2000 року стала найважливішим кроком у створенні повноцінної системи захисту прав і свобод людини в ЄС. Це був перший крок до створення Хартії основних прав ЄС.

Результати. Отже, головним соціальним досягненням ЄС стало створення всеосяжної системи захисту прав людини, яка відповідає вимогам міжнародного права. Крім того, ЄС є інтегрованим співтовариством, у якому існує система громадянства. Тому саме людина (громадянин ЄС) є основою соціально-економічної та політичної моделі, що склалася в цій інтегрованій спільноті. Система захисту прав людини в ЄС базується на демократичних принципах, закріплених у міжнародних договорах, які становлять основу європейської інтеграції. До них належать так звані установчі договори: Договір про Європейський Союз, Договір про функціонування Європейського Союзу. Принципи демократії в праві ЄС формують основу правової системи ЄС. Центральне місце в цій системі посідають принципи дотримання та захисту основних прав і свобод людини на рівні ЄС. Відповідно до статті 6(1) Договору про Європейський Союз: «Європейський Союз визнає права, свободи і принципи, викладені

в Хартії основних прав Європейського Союзу» від 7 грудня 2000 року з поправками від 12 грудня 2007 року. Однак Європейський Союз – це інтегрований Союз. Тому поряд із системами соціальних гарантій і захисту прав людини, встановленими на рівні Європейського Союзу, ця сфера регулюється національним законодавством держав-членів. Внаслідок такої «двосторонності» в конкретних випадках часто виникають питання співвідношення європейського та національного права. Наприклад, страхування життя регулюється як національним правом, так і правом ЄС: 2002 року була ухвалена Директива 2002/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради Міністрів про страхування життя.

Ця Директива замінила три попередні директиви. Директива визначає страхові організації в праві Європейського Союзу. Стаття 1 Директиви визначає страхову організацію як організацію, яка отримала спеціальний дозвіл від одного національного компетентного органу держави-члена. Сфера, визначена як «інші страхові випадки», охоплюється кількома актами вторинного законодавства ЄС. Директива 73/239/ЄЕС, яка знімає обмеження на свободу заснування компаній. Директива дозволяє компаніям створювати дочірні компанії, філії та представництва на всій території ЄС. Директива визначає 17 видів страхування та встановлює правила відшкодування збитків. Директиви 88/357/ЄЕС, 92/49/ЄЕС та 84/641/ЄЕС безпосередньо спрямовані на страховий захист, пов'язаний із просуванням туризму, включаючи Регламент (ЄС) № 810/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року, що впроваджує Візовий кодекс ЄС. Стаття 15(5) Регламенту передбачає, що відшкодування в разі страхового випадку за полісом медичного страхування може бути отримано в будь-якій країні-члені ЄС. Отже, відшкодування за страховими випадками в Європейському Союзі регулюється вторинним законодавством Європейського Союзу. Законодавство Європейського Союзу також регулює фінансові ризики громадян Європейського Союзу. Для цього Регламентом (ЄС) № 1094/2010 Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року було створено Європейський банківський орган. Регламентом (ЄС) № 1092/2010 Європейського Парламенту та Ради було створено Європейську раду із системних ризиків для запобігання та пом'якшення системних ризиків у фінансовому секторі. Відповідно до цих законів законодавство ЄС гарантує, що депозити в розмірі 100 000 євро відшкодовуються безкоштовно. Про це свідчить поточна ситуація в кіпрському банківському секторі, де на національному рівні в державах-членах ЄС виникає багато вимог про відшкодування, особливо коли виника-

ють конфлікти між національним законодавством та законодавством ЄС.

Одним із прикладів є рішення Європейського суду з прав людини від 23 жовтня 2012 року у справі, яка також регулюється правом ЄС: *Ramaer and Van Willigen v. the Netherlands* (Рамер і Ван Вілліген проти Нідерландів) (№ 34880/12) (договір медичного страхування (справа про відшкодування медичних витрат за договором медичного страхування)). Фабула справи – Заявники Рамер і Ван Вілліген є громадянами Нідерландів і отримують голландську пенсію за віком. До 1 січня 2006 року вони були застраховані голландським приватним медичним страхуванням і мали право на отримання медичної допомоги відповідно до голландських стандартів. Однак, згідно з Регламентом Ради 1408/71 (ЄС), заявники тепер мають право на медичне обслуговування відповідно до базової системи охорони здоров'я країни, яка приймає, що покращило ситуацію. В результаті медичні послуги за голландськими стандартами, на думку заявників, значно дорожчі. Заявники змушені оформляти додаткове приватне страхування, а їхні медичні витрати не відшкодовуються згідно із національним законодавством. Заявники хотіли, щоб Регламент ЄС був застосований до їхнього випадку, тобто щоб їхній поліс медичного страхування був приведений у відповідність до Регламенту. В результаті було вирішено, що скарга не буде прийнята (скарга несумісна з положеннями *ratione materiae* ЄСПЛ). Європейський суд визнав, що місце проживання є «аспектом особистого статусу» і що новий закон про медичне страхування створив ситуацію, в якій до заявників ставилися інакше, ніж до резидентів Нідерландів та інших осіб, залежних від країни їхнього проживання. Закон про медичне страхування насамперед мав на меті створити регіональну систему для всіх осіб, які легально проживають у Нідерландах. Вони мали право на такий самий доступ до охорони здоров'я, як і місцеві жителі. Певні країни отримували відшкодування від Нідерландів за надану медичну допомогу, і Нідерланди мали право вимагати участі заявників. Додаткове медичне страхування було добровільним. Тому позивачі не мали права на відшкодування медичних витрат. Отже, в ЄС всі відшкодування за страховими випадками чітко врегульовані вторинним законодавством ЄС, що призвело до значної кількості спорів. Установчий договір ЄС також ввів поняття «цінності ЄС» як правову категорію. Такими цінностями є повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності та прав людини. Ця норма-цінність закріплена в статтях 2 і 3 Договору про Європейський Союз: «Європейський Союз заснований на цінностях поваги до

людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права осіб, що належать до національних меншин. Ці цінності поділяються державами-членами в суспільстві, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, толерантністю, справедливістю, солідарністю та гендерною рівністю; у преамбулі Хартії основних прав ЄС солідарність (між соціальними групами) також названа однією з універсальних цінностей, на яких ґрунтується право ЄС. Норми-цінності, закріплені в установчому договорі, є суто декларативними положеннями: ЄС існує для того, щоб забезпечити дотримання його цінностей усіма державами-членами. Термін «європейське право в галузі прав людини» використовується для позначення набору правил, які закріплюють і гарантують фундаментальні права людини в Європі. Європейське право в галузі прав людини характеризується тим, що воно є продуктом зусиль Ради Європи та Європейського Союзу. Однак те, як Рада Європи та Європейський Союз уявляють собі цю сферу правового регулювання, має свої особливості, пов'язані з правовою природою предмета міжнародного права. З одного боку, правовою основою, а отже, і основним джерелом регулювання прав і свобод людини є, насамперед, першоджерело права ЄС, а саме міжнародні договори. З іншого боку, правова система ЄС характеризується тим, що правотворча діяльність в цьому інтегрованому Союзі здійснюється його інституціями, тобто регулювання прав і свобод людини базується на наднаціональному регулюванні.

Висновки. Відхід від загальноприйнятої трирівневої класифікації прав (особисті, політичні та соціально-економічні права) має на меті підкреслити рівноцінність усіх груп прав. Крім того, право ЄС може забезпечувати навіть більш широкий захист основних прав, ніж Конвенція (стаття 52 Хартії). Згідно з пунктом 3 тієї ж статті: «У тій мірі, в якій права, що містяться в Хартії, відповідають правам, гарантованим Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних

свобод, зміст і межі цих прав повинні бути ідентичними тим, що передбачені в зазначеній Конвенції». Це положення не перешкоджає більш широкому захисту, що надається законодавством Союзу. Однак положення Хартії не розширюють повноваження ЄС, викладені в Договорі (стаття 6(2) Договору про ЄС). Хартія основних прав Європейського Союзу характеризується розширенням сфери застосування її положень. Стаття 15: Громадяни третіх країн, які мають право займатися трудовою діяльністю; Стаття 18: ... право на притулок. Відповідно до статті 19 Хартії, громадяни третіх країн не можуть бути депортовані до країни, де їм може загрожувати смертна кара. 11 Що стосується держав-членів ЄС, то прецедентне право Суду Європейського Союзу вказує на те, що право ЄС застосовується у випадку конфлікту між національним законодавством держави-члена і правом ЄС. Загалом, такі колізії останніми роками почастишали.¹² Варто зазначити, що ця особливість регулювання прав людини в ЄС призводить до серйозних труднощів, що виникають через приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини як єдиного суб'єкта міжнародного права, оскільки стаття 6 Договору про ЄС забороняє розширення повноважень ЄС. Отже, Хартія основних прав ЄС не призводить до розширення повноважень ЄС або обсягу завдань, які держави-члени поклали на ЄС в Договорі про заснування ЄС. Як зазначали вище, приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини як єдиного суб'єкта міжнародного права робить можливим оскарження до Європейського суду з прав людини дій або бездіяльності органів влади ЄС, що є важливим кроком на шляху до створення єдиної європейської системи захисту прав і свобод людини. Однак на цьому шляху існує низка перешкод, які важко подолати. Наприклад, для приєднання ЄС до ЄСПЛ необхідно суттєво перебудувати всю систему захисту прав і свобод людини в Європі. Адже Європейський суд з прав людини став інституцією, яка може тлумачити право ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Договір про Європейський Союз. Європейський Союз: основні акти у редакції Лісабонського договору / Відп. ред. С.Ю. Кашин. К., 2021. С. 174.
2. Хартія Європейського Союзу про основні права. Європейський Союз: основні акти у редакції Лісабонського договору / Відп. ред. С.Ю. Кашин. К., 2021. С. 553.
3. Мещеряков О.М. Суверенітет держав-членів інтеграційної спільноти та проблема «фрагментації» у розвитку інтеграційних процесів. *Питання правознавства*. 2019. № 4. С. 23.
4. Мещеряков О.М. Лісабонський договір (договір про реформу) та суверенітет держав-членів ЄС. *Міжнародне публічне та приватне право*. 2019. № 4. С. 5.
5. Європейський Союз: основні акти у редакції Лісабонського договору. С. 174.
6. Хартія Європейського Союзу про основні права. Фінансова політика Європейського Союзу та Федеральний Конституційний Суд ФРН. *Юридичний світ*. 2018. № 10. С. 52–54.

7. Мешчеряков О.М. Лісабонський договір та Суд Європейського Союзу. *Вісник Євразійського національного університету ім. Л.М. Гумільова*. 2019. № 1. С. 124.

REFERENCES:

1. Dohovir pro Yevropeys'kyu Soyuz. Yevropeys'kyu Soyuz: osnovni akty u redaktsiyi Lisabons'koho dohovoru / Vidp. red. S.Yu. Kashyn. K., 2021. S. 174. [in Ukrainian]
2. Khartiya Yevropeys'koho Soyuzu pro osnovni prava. Yevropeys'kyu Soyuz: osnovni akty u redaktsiyi Lisabons'koho dohovoru / Vidp. red. S.Yu. Kashyn. K., 2021. S. 553. [in Ukrainian]
3. Meshcheryakov O.M. Suverenitet derzhav-chleniv intehratsynoyi spil'noty ta problema «frahmentatsiyi» u rozvytku intehratsyynykh protsesiv. *Pytannya pravoznavstva*. 2019. № 4. S. 23. [in Ukrainian]
4. Meshcheryakov O.M. Lisabons'kyu dohovir (dohovir pro reformu) ta suverenitet derzhav-chleniv YeS. *Mizhnarodne publichne ta pryvatne pravo*. 2019. № 4. S. 5. [in Ukrainian]
5. Yevropeys'kyu Soyuz: osnovni akty u redaktsiyi Lisabons'koho dohovoru. S. 174. [in Ukrainian]
6. Khartiya Yevropeys'koho Soyuzu pro osnovni prava. Finansova polityka Yevropeys'koho Soyuzu ta Federal'nyy Konstytutsiynny Sud FRN. *Yurydychnyy svit*. 2018. № 10. S. 52-54. [in Ukrainian]
7. Meshcheryakov O.M. Lisabons'kyu dohovir ta Sud Yevropeys'koho Soyuzu. *Visnyk Yevraziys'koho natsional'noho universytetu im. L.M. Humil'ova*. 2019. № 1. S. 124. [in Ukrainian]

УДК 004.9:63

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.10>

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Панасенко Наталія Леонідівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Полтавського державного аграрного університету

ORCID ID: 0000-0002-5189-9410

У статті узагальнено теоретичні основи формування та подальшого розвитку використання цифрових реєстрів для підтримки аграріїв в Україні. Визначено значущість електронних послуг у сучасному суспільстві, які забезпечують доступність, ефективність і прозорість, що особливо важливо у віддалених або сільських районах. Розглянуто інноваційні сервіси та електронне урядування в аграрному секторі, що сприяють модернізації сільського господарства і покращенню надання державних послуг. Зазначено, що впроваджена автоматизована система Державного аграрного реєстру допомагає забезпечити прозорість використання ресурсів і підтримку аграрного сектору. Проаналізовано вплив електронних послуг на підвищення ефективності адміністративних процесів, спрощення реєстрації земельних ділянок і отримання субсидій. Зазначено, що цифровізація процесів сприяє кращому доступу до земельних ресурсів і зменшує адміністративне навантаження на аграріїв. Проаналізовано ролі електронних сервісів у підвищенні доступності підтримки та їх відповідності міжнародним стандартам, що підвищує довіру міжнародних партнерів. Розглянуто проблеми, які супроводжують впровадження електронних послуг, зокрема обмежений доступ до швидкісного інтернету в сільських районах і низький рівень комп'ютерної грамотності серед деяких аграріїв. Доведено необхідність подальшого удосконалення Державного аграрного реєстру та електронних послуг, підкреслено важливість регулярного оновлення програмного забезпечення, посилення заходів безпеки даних і надання освітньої підтримки користувачам. Для подолання викликів, пов'язаних із впровадженням та експлуатацією електронних послуг, необхідний комплексний підхід, що включає політичну, фінансову та освітню підтримку, а також активне залучення аграріїв до процесу планування та реалізації цифрових ініціатив.

Ключові слова: електронні послуги, агропродовольча сфера, цифрові реєстри, електронні сервіси.

Panasenko Nataliia. FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC SERVICES IN THE AGRO-FOOD SPHERE OF UKRAINE

The article summarizes the theoretical foundations of the formation and further development of the use of digital registers to support farmers in Ukraine. The importance of electronic services in modern society, which ensure the availability, efficiency and transparency of services, especially important in remote or rural areas, is determined. Innovative services and electronic governance in the agricultural sector that contribute to the modernization of agriculture and the improvement of the provision of public services are considered. It is noted that the implemented automated system of the State Agrarian Register helps to ensure the transparency of the use of resources and support of the agrarian sector. The impact of electronic services on increasing the efficiency of administrative processes, simplifying the registration of land plots and receiving subsidies was analysed. It is noted that digitization of processes contributes to better access to land resources and reduces the administrative burden on farmers. An analysis of the role of electronic services in increasing the availability of support and their compliance with international standards, which increases the trust of international partners, was carried out. The problems that accompany the implementation of electronic services are considered, in particular, limited access to high-speed Internet in rural areas and a low level of computer literacy among some farmers. The need for further improvement of the State Agrarian Register and electronic services has been proven, emphasizing the importance of regular software updates, strengthening data security measures, and providing educational support to users. To overcome the challenges associated with the implementation and operation of electronic services, a comprehensive approach is needed, including political, financial and educational support, as well as the active involvement of farmers in the process of planning and implementation of digital initiatives.

Key words: electronic services, agro-food sphere, digital registers, electronic services.

Вступ. Блискавичний стрибок у розвитку технологій останніми роками змінив філософію управління, надав нові можливості для удосконалення системи ухвалення ефективних управлінських рішень. Процедура перетворення України на нову цифрову державу потребує оцифрування значної кількості послуг, оновлення законодавчої бази, упорядкування роботи державних реєстрів та онлайн-послуг, забезпечення технічними можливостями та захистом даних. Такі зміни зачеплять не лише адміністративні послуги, а й галузі, спрямовані на забезпечення потреб суспільства в екологічно чистій продукції, високоякісних послугах, що реалізують державну політику щодо розвитку виробничого та експортного агропродовольчого потенціалу. Для регулювання агропродовольчої сфери електронне урядування дасть можливість підвищити ефективність управлінської діяльності аграрних підприємств, органів державного управління, забезпечити прозорість у сфері земельних відносин та адміністрування підтримки сільгоспвиробників. В агропродовольчій сфері задачами електронного урядування є вдосконалення електронного сільського господарства та покращення надання якісних державних послуг для аграріїв. Отже, виникає потреба в подальших дослідженнях надання електронних послуг, проблем їх упровадження в агропродовольчій сфері.

Матеріали та методи. Особливості надання електронних послуг, використання сучасних інформаційних технологій у сільському господарстві досліджували такі науковці, як Н. І. Болтянська, І. Ю. Маніта, О. Подашевська [1], особливу увагу приділяють інформаційно-консультаційній діяльності в сільському господарстві такі вчені А. А. Боярка, О. А. Галич, К. Г. Яхно [2-4]. Сучасні підходи щодо застосування інформаційно-консультаційного забезпечення в аграрній сфері України здійснили такі відомі науковці та практики, як Т. П. Кальна-Дубінюк, О. Ф. Шаповал, Р. М. Шмідт [5]. Інформаційні технології безперервно удосконалюються, створюються нові програми та додатки, які допомагають аграріям ефективно керувати своїми ресурсами. Проте можливість використання цифрових реєстрів для підтримки аграріїв є недостатньо дослідженою.

Методологічною основою дослідження є формально-логічний метод.

Проаналізувати стан упровадження електронних послуг в агропродовольчій сфері та визначити перспективи і проблеми їх розвитку в сільському господарстві.

Результати. Електронні послуги відіграють важливу роль у сучасному суспільстві, вносячи істотні зміни в більшість аспектів повсякденного життя,

економіки та управління. Вони дозволяють підвищити доступність, ефективність і прозорість послуг, а також сприяють більшій взаємопов'язаності та інтеграції різних систем у глобальному масштабі. Завдяки інтернету послуги стають більш доступними для широкого кола людей незалежно від їхнього місцезнаходження. Це особливо важливо для людей у віддалених або сільських районах, де традиційні послуги можуть бути обмежені. Електронні послуги сприяють поширенню інновацій, оскільки вони дозволяють швидко впроваджувати нові технології та рішення. Новітні технології відіграють ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки України, що є особливо важливим для країни з таким великим аграрним потенціалом.

Упровадження спеціальних інноваційних сервісів є важливим для багатьох галузей та сфер діяльності, оскільки вони допомагають вирішувати специфічні проблеми, підвищувати ефективність і забезпечувати більш високий рівень задоволення потреб користувачів або споживачів [6]. Інноваційні сервіси та електронне урядування в аграрному секторі тісно пов'язані та відіграють критичну роль у модернізації та підвищенні ефективності сільського господарства. Задача електронного урядування в аграрному секторі полягає не лише в удосконаленні електронного сільського господарства, а й покращенні надання якісних державних послуг у сільських регіонах [7]. Електронне урядування в аграрному секторі забезпечує цифровізацію послуг, що спрощує процеси землеустрою, реєстрації земельних ділянок, отримання субсидій та інших дотацій. Це дозволяє фермерам легше та швидше отримувати потрібні дозволи та підтримку, що сприяє розвитку їхнього бізнесу. Цифрові платформи можуть забезпечити відкритий доступ до інформації про державні виплати, дотації та розподіл земельних ресурсів. При використанні цифрових технологій результатом надання адміністративних послуг є електронна послуга [8].

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про адміністративні послуги» передбачена можливість отримання адміністративних послуг в електронній формі [9]. Нині в Україні впроваджено Державний аграрний реєстр створений на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» [10] та постанови Кабміну України «Про функціонування Державного аграрного реєстру» [11].

Державний аграрний реєстр – це автоматизована електронна система, розроблена Міністерством аграрної політики та продовольства України, є ключо-

човим інструментом для ефективного управління ресурсами та підтримки аграрного сектору в Україні. Цей реєстр має важливе значення. По-перше, це прозорість у розподілі ресурсів, допомагає забезпечити прозорість у використанні державних коштів, пільгових кредитів та міжнародної допомоги. Це дозволяє уникнути корупції та забезпечити справедливий розподіл ресурсів між усіма аграріями. По-друге, централізоване управління інформацією, завдяки автоматизації та централізації даних, забезпечує легкий доступ до важливої інформації для аграріїв та урядових установ. Це включає інформацію про доступні програми підтримки, вимоги до заявок, стан розгляду заявок та історію отриманих підтримок. По-третє, сприяння ухваленню управлінських рішень, аналітика та звітність, які забезпечує реєстр, допомагають уряду та іншим зацікавленим сторонам краще розуміти потреби аграріїв, ефективність реалізованих програм і вживати своєчасних заходів для оптимізації агрополітики. По-четверте, підвищення доступності підтримки, реєстр спрощує процес подачі заявок на отримання підтримки, роблячи його більш доступним для аграріїв усіх регіонів України. Це зокрема важливо для малих та середніх виробників, які можуть не мати ресурсів для ведення складної документації. По-п'яте, відповідність міжнародним стандартам, запровадження такої системи допомагає Україні відповідати міжнародним стандартам управління аграрним сектором, зокрема у контексті прозорості та ефективності. Це сприяє підвищенню довіри міжнародних партнерів та інвесторів.

Однак необхідно подальше удосконалення Державного аграрного реєстру, варто забезпечити регулярне оновлення програмного забезпечення, посилити заходи безпеки даних та регулярно проводити тренінги для аграріїв щодо використання системи. Також важливо забезпечити ефективний зворотній зв'язок між користувачами системи та її адміністраторами, щоб оперативно реагувати на будь-які виклики та недоліки.

Будь-який агровиробник може створити в Аграрному реєстрі персональний електронний кабінет агровиробника, через який можна автоматично отримати доступ до інших державних реєстрів, таких як Державний реєстр речових прав, Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців тощо. Електронний кабінет агровиробника становить значний прогрес у напрямі цифровізації аграрного сектору та підвищення доступності державних послуг для фермерів. Завдяки такій системі агровиробники мають швидкий доступ до інформації про програми підтримки, можуть легко подавати заявки та отримувати оперативні повідомлення про нові

можливості. Агровиробники можуть отримувати актуальну інформацію про усі доступні державні програми підтримки, без потреби звертатися до численних органів чи переглядати різноманітні джерела. Завдяки можливості подавати заявки онлайн через персональний кабінет, агровиробники можуть швидко реагувати на нові програми підтримки, мінімізуючи бюрократичні затримки та зусилля, пов'язані з поданням документів. Персональний кабінет може бути налаштований під конкретні потреби кожного агровиробника, забезпечуючи релевантність та персоналізацію інформації та послуг.

Адміністративні електронні послуги відіграють важливу роль у модернізації та підвищенні ефективності агропродовольчої сфери. Вони включають широкий спектр онлайн-сервісів, які спрощують і прискорюють адміністративні процеси, забезпечують прозорість та зменшують адміністративне навантаження на аграріїв. Цифровізація процесів землеустрою дозволяє фермерам швидше та легше реєструвати земельні ділянки, перевіряти статус землі, здійснювати купівлю або оренду землі. Це значно знижує час обробки заявок і забезпечує кращий доступ до земельних ресурсів. Електронні платформи дозволяють фермерам легко подавати заявки на державні субсидії, дотації та інші форми підтримки. Цифровізація цих процесів сприяє прозорості, скорочує можливість корупції та допомагає уряду ефективніше розподіляти ресурси. Онлайн-сервіси для ліцензування та сертифікації продукції дозволяють аграріям проходити необхідні процедури без потреби відвідування офісів. Електронні платформи для управління земельними та іншими природними ресурсами спрощують моніторинг та аналіз використання ресурсів, дозволяючи оптимізувати їх використання і зменшувати вплив на довкілля.

При впровадженні електронних адміністративних послуг в агропродовольчу сферу варто звернути увагу на інтеграцію сервісів з наявними базами даних та системами управління, забезпечення доступності всіх аграріїв незалежно від розташування чи розміру господарства, до цих сервісів і гарантію захисту персональних даних та інформації про господарства. Ефективне впровадження таких сервісів може значно підвищити продуктивність та ефективність в агропродовольчій сфері, а також сприяти розвитку сільських регіонів.

Попри численні переваги впровадження та користування електронними послугами в сільському господарстві може супроводжуватися певними проблемами та викликами. У багатьох сільських районах може бути обмежений доступ до швидкісного інтернету, що є критичним для ефективного використання електронних послуг. Відсутність

надійного інтернет-з'єднання може ускладнювати ведення онлайн-документації, моніторинг і управління ресурсами через електронні системи. Однією з основних перешкод для ефективного використання електронних послуг є низький рівень комп'ютерної грамотності серед деяких аграріїв, особливо серед старшого покоління. Це може ускладнити навігацію по системах, використання додатків або розуміння складностей цифрових платформ.

Збільшення використання цифрових технологій у сільському господарстві підвищує ризики, пов'язані з безпекою даних. Це включає ризики несанкціонованого доступу до персональних даних, фінансової інформації та іншої конфіденційної інформації. Недостатня увага до питань кібербезпеки може призвести до витоків даних та інших проблем. Впровадження електронних послуг може бути дорогавартісним, особливо для малих та середніх аграріїв. Вартість технологій, обладнання, налаштування систем та тренінгів може бути значною інвестицією, доступною не для всіх фермерів. Залежність від цифрових технологій, яка постійно зростає, може викликати проблеми, коли ці системи виходять з ладу. Надійність та стійкість електронних систем є ключовими, але іноді вони можуть бути схильними до технічних збоїв, що може вплинути на управління господарством.

На місцевому рівні можуть виникати соціально-економічні виклики, такі як опір змінам з

боку спільноти або невідповідність між запропонованими технологічними рішеннями та реальними потребами агровиробників. Недостатнє або застаріле регулювання, яке не встигає за технологічними змінами, може також ускладнювати впровадження та експлуатацію електронних послуг у сільському господарстві.

Для подолання цих проблем необхідний комплексний підхід, що включає політичну, фінансову та освітню підтримку, а також активне залучення аграріїв до процесу планування та реалізації цифрових ініціатив.

Електронні послуги в агропродовольчій сфері надають можливість підвищувати ефективність та продуктивність сільськогосподарських підприємств. Вони охоплюють широкий спектр додатків і технологій, які можуть значно поліпшити управління ресурсами, контроль якості, ланцюжки поставок та взаємодію з клієнтами (рис. 1).

Основними застосунками електронних послуг в агропродовольчій сфері є такі. Системи точного землеробства. Використання GPS та сенсорних технологій, що дозволяє точно вимірювати та контролювати стан поля, оптимізувати внесення добрив та води, а також автоматизувати збирання врожаю.

Моніторинг та аналіз даних. Великі дані та аналітика допомагають аналізувати інформацію про погоду, стан посівів, здоров'я тварин та інші ключові фактори. Це дає можливість сільгоспвиробни-

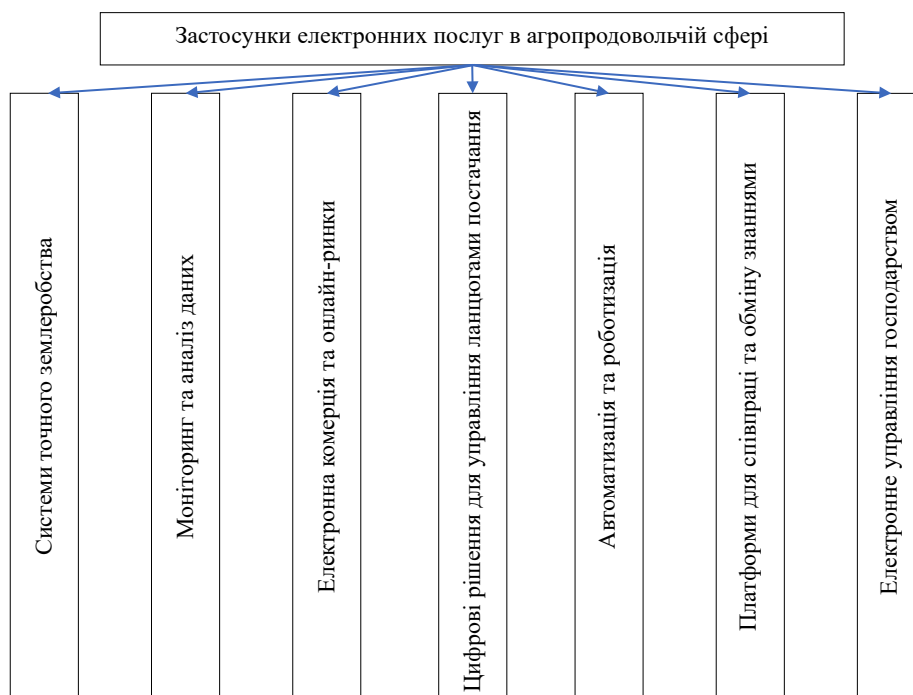

Рис. 1. Основні застосунки електронних послуг в агропродовольчій сфері

Джерело: власна розробка автора

кам ухвалювати обґрунтовані рішення, спрямовані на максимізацію врожайності і мінімізацію витрат.

Електронна комерція та онлайн-ринки. Платформи електронної комерції дозволяють фермерам безпосередньо зв'язуватися з покупцями, не звертаючись до посередників. Це не тільки підвищує прибутки виробників, але й сприяє зниженню цін для споживачів.

Цифрові рішення для управління ланцюгами постачання. Відстеження та контроль за постачаннями продуктів від поля до столу через RFID теги, IoT та інші технології забезпечують прозорість і ефективність у ланцюгах поставок.

Автоматизація та роботизація. Розробка і впровадження роботів та автоматизованих систем може значно знизити витрати на працю і підвищити продуктивність, особливо у великих агропромислових комплексах.

Платформи для співпраці та обміну знаннями. Онлайн-платформи та мобільні додатки дозволяють фермерам обмінюватися знаннями, досвідом і найкращими практиками, що сприяє загальному підвищенню якості галузі.

Електронне управління господарством. Софтвар для управління господарством допомагає оптимізувати всі аспекти управління, від планування до аналізу продуктивності.

Ці технології та електронні послуги відіграють вирішальну роль у модернізації агропродовольчої сфери, допомагаючи адаптуватися до змінюваних ринкових умов і екологічних викликів, а також забезпечувати стабільність та зростання продуктивності.

Висновки. (Results) Впровадження електронних послуг в агропродовольчій сфері України має

низку особливостей, які визначаються специфікою регіонального розвитку, станом аграрного сектора, а також наявністю політичної та фінансової підтримки від держави. Україна активно працює над створенням та оновленням законодавства, що регулює цифровізацію аграрного сектору, включаючи захист даних, електронну комерцію, цифрові засоби ведення агробізнесу. Уряд України визначив цифровізацію як один із пріоритетів для розвитку економіки, що стимулює інтеграцію електронних послуг у всіх сферах, зокрема в агропродовольчому секторі. Велика частина аграріїв потребує додаткового навчання для ефективного використання нових електронних інструментів та сервісів.

Впровадження інноваційних сервісів та систем, таких як Державний аграрний реєстр, сприяє модернізації аграрного сектору. Це включає забезпечення прозорості розподілу ресурсів, централизоване управління інформацією та підтримка ухвалення управлінських рішень. Незважаючи на численні переваги, існують виклики, такі як обмежений доступ до швидкісного інтернету в сільських районах, низький рівень комп'ютерної грамотності серед деяких груп населення та потенційні проблеми з кібербезпекою. Для подолання зазначених проблем необхідний комплексний підхід, що включає постійне оновлення та удосконалення технічних рішень, посилення заходів безпеки, а також забезпечення освітньої та технічної підтримки користувачам. Електронні послуги мають потенціал для подальшого розширення та інтеграції з іншими системами та технологіями, що може сприяти стійкості, зростанню продуктивності та підвищенню якості життя в агропродовольчій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болтянська Н. І., Маніта І. Ю., Подашевська О. Проблеми і перспективи розвитку інформаційних технологій в сільському господарстві. *Праці Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2020. Вип. 20, Т. 4. С. 175–185.
2. Брояка А. А. Проблеми та перспективи розвитку інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 46-1. С. 33–38.
3. Галич О. А. Роль інформаційно-консультаційного забезпечення в розвитку галузей сільськогосподарського виробництва. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 9 (160). С. 199–201.
4. Яхно К. Г. Напрями розвитку інформаційного забезпечення ринку аграрної продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2016. В. 21. Ч. 1. С. 46–49.
5. Kalna-Dubinyuk T., Zhovnrchyk Y. The role of consulting in public management as a factor in rural development. *European Cooperation*, 2017. Vol. 12. P. 26–33.
6. Опар Н. В. Теоретичні основи надання електронних послуг в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2106>. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.6.33
7. Маколкіна О.В. Електронне урядування в аграрному секторі економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085>
8. Берназюк О. Адміністративні електронні послуги: поняття та умови впровадження в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 5. С. 196–199.
9. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>

10. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції: Закон України від 05.11.2020 № 985-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985-20#Text>

11. Про функціонування Державного аграрного реєстру: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 02.06.2021 № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2021-%D0%BF#Text>

REFERENCES:

1. Boltianska, N. I., Manita, I. Yu., & Podashevskaya, O. (2020). Prospects and problems of development of information technologies in agriculture. *Pratsi Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu* [Proceedings of the Tavri State Agro-Technological University], 20(4), 175–185. [in Ukrainian]

2. Broiaka, A. A. (2019). Problems and prospects of development of information and advisory activities in agriculture. *Prychornomorski ekonomichni studii* [Black Sea Economic Studies], 41-4, 33–38. [in Ukrainian]

3. Galych, O. A. (2014). The Role of Information and Consultation in the Development Areas of Agricultural Production. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini* [Formation of market relations in Ukraine], 9(160), 199–201. [in Ukrainian]

4. Yakhno, K. H. (2016). Directions for the development of information support for the agricultural products market. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University], 21(1), 46–49. [in Ukrainian]

5. Kalna-Dubinyuk, T., & Zhovnirchuk, Y. (2017). The role of consulting in public management as a factor in rural development. *European Cooperation*, 12, 26–33. [in Ukrainian]

6. Opar, N. (2021). Theoretical fundamentals of electronic services providence in Ukraine. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok* [Public administration: improvement and development], 6. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2106> doi: 10.32702/2307-2156-2021.6.33 [in Ukrainian]

7. Makolkina, O. (2017). E-governance in the agricultural sector, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, [Public administration: improvement and development], 5. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085> [in Ukrainian]

8. Bernaziuk, O. (2019). Administrative electronic services: concepts and conditions of implementation in Ukraine. *Pidpriemstvo, hospodarstvo i parvo* [Enterprise, economy and law]. 5, 196–199. [in Ukrainian]

9. *Pro administratyvni posluhy: Zakon Ukrainy vid 06.09.2012 № 5203-VI*. [On Administrative Services: Law of Ukraine on September 6, 2012 № 5203-VI] (2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> [in Ukrainian]

10. *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo funktsionuvannia Derzhavnoho ahrarnoho reiestru ta udoskonalennia derzhavnoi pidtrymky vyrobnykiv silskohospodarskoi produktsii: Zakon Ukrainy vid 05.11.2020 № 985-IX*. [On amendments to some laws of Ukraine regarding the functioning of the State Agrarian Register and improvement of state support for producers of agricultural products: Law of Ukraine dated November 5, 2020 № 985-IX] (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

11. *Pro funktsionuvannia Derzhavnoho ahrarnoho reiestru: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Poriadok, Perelik vid 02.06.2021 № 573*. [On the functioning of the State Agrarian Register: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Procedure, Specification on June 2, 2021 № 573] (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

УДК [811.161.2+81'272]:35.075

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.11>

ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ПОСАДОВИМИ І СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ: ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сизоненко Наталія Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін

Полтавського державного аграрного університету

ORCID ID: 0000-0002-7978-8675

У статті зокцентовано увагу на одному з актуальних питань мовної політики України – забезпеченні обов'язковості використання державної мови посадовими і службовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування. З'ясовано, що обласні мовні програми, яких нині нараховується 17, передбачили низку організаційних заходів, спрямованих на використання державної мови публічними управліннями під час виконання службових обов'язків. Серед них – заходи, спрямовані на поглиблення знань з української мови, ділового українського мовлення (підвищення кваліфікації публічних управлінців); заходи з моніторингу й контролю за додержанням законодавства про державну мову; заходи з інформування про вимоги і зміни в мовному законодавстві, стандартах української мови. Встановлено, що заявлена проблема дослідження є комплексною, її розв'язання полягає не тільки в імплементації законодавчих актів (що вже зроблено), але й виробленні ефективних стратегій її реалізації за безпосередньої участі наукових та освітніх установ, органів державної влади та місцевого самоврядування, регіональних центрів підвищення кваліфікації, Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови, наукових установ, Національної комісії зі стандартів державної мови. Практико-орієнтований підхід у навчанні державної мови, оволодінні мовно-комунікативною компетенцією чи поліпшенні навичок здійснення усної і писемної форм офіційно-ділового дискурсу має стати засадничим у реалізації поставленого завдання. Доречним є залучення фахівців із філології до консультативної та редакторської роботи з укладання проєктів документів, публічних виступів. Констатовано, що для успішного виконання професійної діяльності посадовими та службовими особами мовно-комунікативна компетентність має бути включена до переліку професійних компетенцій.

Ключові слова: державна мова, мовна політика України, мовно-комунікативна компетентність, обласні мовні програми, посадові і службові особи.

Syzonenko Nataliia. MANDATORY USE OF THE STATE LANGUAGE BY PUBLIC OFFICIALS AND CIVIL SERVANTS: CHALLENGES AND WAYS OF IMPLEMENTATION

The article focuses on one of the topical issues of the language policy of Ukraine – ensuring the mandatory use of the state language by public officials and civil servants of public authorities and local self-government bodies. It is found out that the regional language programmes, which currently number 17, provide for some organisational measures to ensure the use of the state language by public managers when performing their official duties. These include measures aimed at deepening knowledge of the Ukrainian language and business Ukrainian (advanced training of public managers); measures to monitor and control compliance with the state language legislation; measures to inform about the requirements and changes in language legislation and Ukrainian language standards. It is established that the stated research problem is complex, and its solution lies not only in the implementation of legislative acts (which has already been done), but also in the development of effective strategies for its implementation with the direct participation of scientific and educational institutions, state authorities and local self-government bodies, regional centres for advanced training, the Secretariat of the State Language Protection Commissioner, scientific institutions, and the National Commission on the Standards of the State Language. A practice-oriented approach to teaching the state language, mastering linguistic and communicative competency or improving skills in oral and written forms of official business discourse should be fundamental to the implementation of this task. It is appropriate to involve philology specialists in advisory and editorial work on drafting documents and public speaking. It is stated that linguistic and communicative competence should be included in the list of professional competencies for the successful performance of professional activities by public officials and civil servants.

Key words: state language, language policy of Ukraine, linguistic and communicative competence, regional language programmes, public officials and civil servants.

Вступ. Реалізація мовної політики України щодо вільного володіння державною мовою в усіх сферах життя, забезпечення неухильного використання державної мови публічними управлінцями під час виконання службових обов'язків, ухвалення законів та підзаконних актів, які регулюють питання застосування державної мови, уможливили наближення реалізації мовної політики України до європейських практик [1; 2; 3; 4].

Матеріали та методи. Уперше в історії незалежної України упроваджено посаду Уповноваженого із захисту державної мови, започатковано процедуру іспитування осіб на визначення рівня володіння державною мовою для виконання службових обов'язків та набуття громадянства, збільшено частку українськомовних новинно-аналітичних та розважальних передач на радіостанціях і телеканалах тощо. Проте, окрім помітних зрушень, «больовою точкою» мовної ситуації в Україні залишається українсько-російський білінгвізм, який матеріалізується у формі почергового використання двох мов (повсякденне життя, родина, робота/навчання); домінуванні (хоч і не у значній частині населення) російської мови в ситуаціях соціальної взаємодії, а отже, обмежене послуговування українською; змішуванні мов (суржик). Як наслідок – невідповідність між етнічною та мовною самоідентифікацією в частини громадян України, оскільки їхня «мовна самоідентифікація, мовні звички і навички тривалий час були зміщені убік російської мови» [5, с. 70]. Цю тезу підтверджують результати нещодавнього опитування (травень 2023 р.), здійсненого Центром Разумкова, відповідно до якого вільно володіють українською мовою 69% громадян; 28% респондентів вважають, що рівень володіння українською мовою є достатнім для спілкування на побутовому рівні; для 2% опитаних спілкування українською є проблемою; 0,6% – взагалі не розуміють українську мову. Водночас статистичні дані цього ж дослідження засвідчують, що, наприклад, на роботі та/або навчанні лише або переважно українською мовою послуговується 65% респондентів, лише або переважно російською – 8% опитаних, нарівно українською і російською мовами – 26% [6]. Отже, мовна політика – це не лише про правове регулювання, стратегічні рішення, організаційні заходи і проміжні (перехідні) результати, вимірювані кількісно і якісно, це й питання соціолінгвістичне, психолінгвістичне і етнопсихолінгвістичне – взаємодія носія мови з певними мовними колективами, його національна та мовна ідентичність, усвідомлені чи неусвідомлені потреби у спілкуванні державною мовою, аксіологічні аспекти буття, зокрема цінність національної мови для особистості, мовна стійкість тощо. Цим і зумовлена актуальність цієї розвідки,

мета якої – проаналізувати організаційні інструменти, запропоновані в обласних мовних програмах [7], спрямованих на забезпечення обов'язковості використання державної мови посадовими і службовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування; запропонувати оптимальні й комплексні шляхи їхньої реалізації.

Результати. Аналіз організаційних заходів із забезпечення обов'язковості використання публічними управлінцями державної мови, запропоновані в обласних мовних програмах, вимагав використання методів аналізу і синтезу, а також порівняльного і структурного. Виокремлення шляхів реалізації вищезазначеної проблеми здійснено за допомогою методів індукції та описового.

Питання мовної політики України в науковому дискурсі розглянуто в різних аспектах: історичному, ідеологічному, етнополітичному, юридичному, освітньому, лінгвістичному, соціокультурному. Чимала увага в наукових дослідженнях прикута до питання мовної політики України в контексті світових практик, зокрема в зіставному ракурсі З. Куньч і Л. Харчук [1] проаналізували мовну політику України та країн Балтії; мовне законодавство окремих держав ЄС (Словаччини, Німеччини, Польщі, Іспанії, країн Балтії) як досвід для України дослідила О. Литвин [2]; сутність практичних заходів, які здійснюються країнами Європейського Союзу для підвищення рівня мовної компетентності своїх громадян, з'ясувала О. Сліпенко [4].

Окремий аспект дослідницьких пошуків – реалізація мовної політики у сфері державного управління. Науковці наголошують, що мовні і комунікативні навички державних службовців є важливими складниками їхньої професійної компетентності [8]. Актуальними є питання шляхів розвитку мовної стійкості керівних кадрів [9], удосконалення комунікативної компетентності публічних службовців [10], саморозвитку та самовдосконалення публічних управлінців [11]. Тож у фокусі уваги науковців – теоретико-практичне осмислення механізмів, спрямованих на вдосконалення комунікативних навичок використання державної мови публічними управлінцями.

Низка організаційних заходів щодо реалізації вимоги обов'язковості використання державної мови посадовими і службовими особами зафіксована в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [12], «Державній цільовій національно-культурній програмі забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року» [13] (далі – Програма), а також в обласних мовних програмах [7],

програмах міських територіальних громад, сільських і селищних рад, оприлюднених на сайті Уповноваженого із захисту державної мови [14]. Зокрема у Програмі передбачено низку організаційних заходів, які належать до компетенцій Національної комісії зі стандартів державної мови, обласних та Київської міської державних адміністрацій (військових адміністрацій), Уповноваженого із захисту державної мови, Держкомтелерадіо, Міністерства культури та інформаційної політики України.

Оприлюднені обласні мовні програми, яких нині нараховується 17, спираючись на Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [12], а також, зважаючи на специфіку регіону, презентують власну концепцію пріоритетних напрямів і заходів їхньої реалізації.

Проаналізовані обласні мовні програми дають змогу виокремити такі організаційні механізми реалізації обов'язковості використання державної мови посадовцями і службовцями, публічними управліннями:

заходи з інформування про вимоги і зміни в мовному законодавстві, стандартах української мови;

заходи, спрямовані на поглиблення знань з української мови, ділового українського мовлення (підвищення кваліфікації публічних управліців);

заходи з моніторингу й контролю за дотриманням законодавства про державну мову.

Далі розглянемо заплановані заходи й визначимо їхнє функціональне призначення.

Заходи з інформування про вимоги і зміни в мовному законодавстві, стандартах української мови. Такі заходи в обласних мовних програмах є радше винятком, ніж правилом, що свідчить про недооцінювання основної функції інформування – об'єктивної необхідності в обізнаності з мовним законодавством, що є підставою до формування мотивації, яка спонукає до певних дій: підготовка (ознайомлення з вимогами до іспиту, демонстраційними матеріалами, тренування навичок) і своєчасне складання іспиту на рівень володіння державною мовою; самомоніторинг мовних і комунікативних навичок, необхідних для виконання службових обов'язків; формування індивідуальної програми поліпшення навичок володіння державною мовою.

Заходи, спрямовані на поглиблення знань з української мови, ділового українського мовлення (підвищення кваліфікації публічних управліців). Такі заходи передбачені в більшості обласних мовних програм. Основна функція заходів – діяльнісна, корегувальна. Відповідно до статті 9 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [12], статті 8 Закону України «Про державну службу» [15], Указу Президента України

«Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» [16], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації першого етапу (до 2022 року) Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» [17] посадовці і службовці, публічні управління мають обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, не допускати її дискримінації. Окрім того, для виконання службових обов'язків особа має пройти процедуру визначення рівня володіння державною мовою, що є передумовою якісного кадрового забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування і здійснення публічної комунікації. Це й обумовлює потребу в підвищенні кваліфікації таких осіб у межах професійних (сертифікованих) програм, спеціальних короткострокових онлайн-програм на зразок «Державна мова», «Ділове українське мовлення», «Ділове українське мовлення та документування управлінської діяльності», «Ділове українське мовлення в публічному управлінні», «Ділова українська мова для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування», що й знаходить відображення у переважній більшості обласних мовних програм. У поодиноких програмах, наприклад, Донецької області, передбачено організацію курсів «щодо підготовки до складання іспиту (проведення іспиту) на визначення рівня володіння державною мовою» [18], а у програмі Хмельницької області – проведення науково-практичних конференцій, семінарів з питань підвищення рівня володіння державною мовою для посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад [19].

Заходи з моніторингу й контролю за дотриманням законодавства про державну мову. Офіційно-діловий дискурс, як відомо, здійснюється в усній і писемній формах мовлення. Основна функція запланованих заходів – контроль за дотриманням мовного законодавства, реагування на випадки недотримання закону щодо функціонування й застосування української мови як державної. Укладачі обласних мовних програм запланували залучення керівників органів державної влади та місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ та організацій до моніторингу функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя та контролю за використанням української мови державними службовцями в усній та писемній формі офіційно-ділового стилю спілкування. У мовних програмах Донецької та Кіровоградської областей передбачено залучення представників громадськості до моніторингових

заходів, а в мовній програмі Донецької області – «забезпечення ефективної взаємодії з Уповноваженим із захисту державної мови щодо здійснення державного контролю за застосуванням державної мови на території області» [18, с. 3].

Отже, в обласних мовних програмах заплановані доцільні організаційні механізми забезпечення вимоги обов'язковості використання державної мови посадовими та службовими особами, публічними управлінцями. Проте важливим є не тільки декларування певних вимог, планування заходів, але й напрацювання ефективних способів їх реалізації, про що мова піде далі.

На наш погляд, порушена проблема лише на перший погляд передбачає очевидні шляхи її розв'язання. Її коріння набагато глибше, ніж ми собі можемо уявити, адже питання використання державної мови – це питання не тільки дотримання законодавчих актів, але й кореляції мовних і соціальних факторів (соціолінгвістичний аспект), внутрішнього лексикону і мовної свідомості, перемикання мовного коду (психолінгвістичний аспект), психічної природи білінгвізму і полілінгвізму, мовної стійкості (етнопсихолінгвістичний аспект). Проблема є комплексною, а тому і підходи до її вирішення мають бути послідовними й синкретичними, аби реалізувати не тільки законодавчі вимоги, а і вплинути на формування мовної стійкості особистості, її мовомислення, спонукати до усвідомлених кроків до подолання розбіжності між етнічною та мовною самоідентифікацією.

По-перше, аби досягти використання держслужбовцями і посадовцями державної мови, варто починати із закладів загальної середньої освіти, у яких має функціонувати державна мова не тільки як така, а передусім у нормативному її використанні на всіх щаблях структурної організації шкільного життя, починаючи від учня, самоврядних шкільних органів, учителів, батьків, адміністрації школи і департаменту освіти. Ідеться не лише про компетентність учителів української мови, але й про мовно-комунікативну компетентність учителів-предметників, які сприятимуть оволодінню учнями навичками послуговування різногалузєвою термінологією, що заклало би підґрунтя для опанування ними майбутнього фаху.

Основна мета закладів фахової передвищої та вищої освіти – сформувати навички вільного володіння державною мовою, навчити послуговуватися мовними засобами в різноманітних ситуаціях професійної комунікації, оперувати фаховою термінологією, уміти аргументувати власну думку, дискутувати, укладати ділову документацію, створювати тексти публічних виступів тощо. Окрім

обов'язкового освітнього компонента «Українська мова (за професійним спрямуванням)», варто було б упровадити освітні компоненти (обов'язкові/вибіркові), метою яких є вироблення навичок роботи з діловою документацією та здійсненням ефективної усної комунікації відповідно до потреб фаху. Звісно, розвивати і практикувати мовні та комунікативні навички можна шляхом неформальної та інформальної освіти, через усвідомлену потребу у володінні державною мовою. Варто зауважити, що сила потреби прямо пропорційна її частотності повторення в різноманітних видах діяльності. Чим більше ситуацій, які вимагають послуговування літературним варіантом української мови під час аудиторних занять, виконання курсових проєктів, завдань навчальної і виробничої практик, захисту кваліфікаційних робіт чи виконання завдань атестаційного екзамену, тим більш очевидною для мовця стає потреба в необхідності ґрунтовних мовних знань і вмінь ними послуговуватися в різноманітних професійних ситуаціях.

Не єдиним, але надзвичайно важливим фактором формування мовно-комунікативної компетенції майбутнього фахівця є мовна якість підручників, за якими навчаються здобувачі вищої освіти. Назріла потреба в долученні до упорядкування навчальних підручників і посібників, словників і довідників, енциклопедій, матеріалів конференцій літературних редакторів, які допоможуть спеціалістам створити якісний науковий продукт.

Наведені вище кроки сприяють усвідомленню громадянином, що державна мова є не тільки засобом комунікації, але і становлення майбутнього фахівця, його професійної придатності і майстерності, шляхом до кар'єрного успіху. Якісна мовно-комунікативна підготовка в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої та вищої освіти, а також послуговування усіма учасниками освітнього процесу унормованим варіантом української мови уможливить складання іспиту на рівень володіння державною мовою без особливих труднощів.

По-друге, відповідно до статистичних даних, наведених у Публічному звіті голови Національної комісії зі стандартів державної мови за 2022 рік, підтвердили рівень вільного володіння державною мовою 87 % осіб від загальної кількості осіб, які склали іспит [20, с. 4], а 2023 року – 87,1 % [21, с. 6]. Кількість претендентів, які не склали іспит, є незмінною для 2022 і 2023 років і не перевищує 0,1 % [там само, с. 6]. Статистичні показники засвідчують, що за наявної позитивної динаміки складання іспиту все ж для певної частини претендентів на посади в органи державної влади та місцевого самоврядування вільне послуговування державною мовою є

проблемним питанням, що й зумовлює необхідність у корегувальних заходах, зокрема в упровадженні короткострокових сертифікованих програм і курсів підвищення кваліфікації у тісній співпраці з регіональними центрами підвищення кваліфікації.

Оволодіння необхідними компетенціями для вільного послуговування державною мовою у форматі онлайн-навчання або дистанційного навчання (такий формат передбачений в обласних мовних програмах), на наш погляд, попри суттєві переваги є малоефективним: тренування практичних навичок потребує не віртуальної, а цілком реальної взаємодії викладача і слухачів курсів; низький рівень самодисципліни може стати на заваді повноцінній і цілеспрямованій діяльності слухачів.

Перед тим, як планувати курси на зразок «Державна мова», «Ділове українське мовлення», «Ділове українське мовлення та документування управлінської діяльності», «Ділове українське мовлення в публічному управлінні», «Ділова українська мова для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» варто зробити моніторинг потреб посадових і службових осіб у поліпшенні навичок володіння державною мовою, що передбачає диференційований підхід до слухачів і формування курсів, зважаючи на запити замовників освітньої послуги. Це дасть змогу спікерам розробити якісний контент, запропонувати тренінгові заняття з максимальною користю для слухачів курсів, розробити методичні матеріали для окремих категорій посадовців, зважаючи на їхні функційні та посадові обов'язки. Практико-орієнтований підхід забезпечить оволодіння мовно-комунікативними навичками в ситуаціях, максимально наближених до реальних умов професійної комунікації в усній і писемній формах мовлення. Зокрема доцільними будуть бінарні заняття (фахівець конкретної галузі знання і філолог), тренінги, майстер-класи, практикуми тощо. Варто відмовитися від програм, зорієнтованих виключно на опанування теоретичного матеріалу, адже такий підхід не корелює з потребою у практичній діяльності – вільному послуговуванні державною мовою.

По-третє, вільне володіння державною мовою має стати одним зі складників професійної компетентності посадовця або держслужбовця. Управлінська діяльність належить до сфери підвищеної мовленнєвої відповідальності посадових та службових осіб, а тому важливо, щоб такі особи, виконуючи державницьку функцію, вільно володіли державною мовою і здійснювали ефективну комунікацію в офіційній сфері. Під час прийому на роботу варто не тільки враховувати вимогу – наявність сертифіката про вільне володіння державною мовою, але й фак-

тичне послуговування українською мовою під час співбесіди, зокрема передбачити кейси, за результатами розв'язання яких роботодавець може зробити попередні висновки про вміння послуговуватися українською мовою у змодельованих професійних ситуаціях, потребу в поліпшенні навичок побудови офіційно-ділового дискурсу.

Обов'язковість використання державної мови під час виконання службових та посадових обов'язків має стати одним із пріоритетних посадових обов'язків у посадовій інструкції публічного управління. Це передусім передбачає відповідальність державних службовців та посадовців за ухвалені рішення про організацію процесу укладання документів, розроблення мовно і стилістично грамотних зразків документів і методичних вказівок для управлінців, які мають неухильно їх дотримуватися. Доречним вважаємо залучення філологів, літературних редакторів як на етапі розроблення зразків документів, так і під час підготовки проєктів документів, публічних промов, звернень, заяв.

Щорічне оцінювання результатів діяльності таких фахівців має включати з-поміж професійних здобутків і навички успішного й ефективного здійснення професійної комунікації (відповідно до норм літературної мови). Це б зумовило потребу управлінців самотужки або з допомогою фахівців з мови встановити, яких знань бракує, які навички варто поліпшити. Проте такий самомоніторинг потребує усвідомлення значущості державної мови як інструмента здійснення професійної діяльності, самопрезентації фахівця і в його особі – держави.

Одне з нагальних питань публічної комунікації – зробити її доступною і зрозумілою для громадян. Маємо враховувати успішні практики європейських країн. Наприклад, уряд Фінляндії напрацював механізми реалізації чіткості, доступності та зрозумілості ділової мови в публічному адмініструванні [3, с. 143–144]. Спочатку було здійснено опитування щодо використання адміністративних мовних практик у державних органах влади, вивчено передумови ефективної комунікації, розроблено термінологію та текстову базу для органів державної влади, а також інструкції для тих, хто готує проєкти законів. Схожі ініціативи реалізуються і у франкомовних країнах та регіонах – Франції, Бельгії, Канаді (Квебеці), Швейцарії. Власне, розвиток національної словникової бази, яка буде у вільному доступі, затвердження стандартів української термінології – один із пріоритетних напрямів і Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року [13].

І, по-четверте: донині, як не прикро визнавати, українське суспільство залишається білінгвальним попри те, що відбувається динамічний процес перерозподілу сфер використання української та російської мов. Державна мова дедалі частіше стає мовою офіційного спілкування в різних сферах її функціонування, російська мова поволі витісняється у сферу неофіційного та домашнього вжитку. Варто зауважити, що мовець обирає ту мову, яка є стратегічним засобом впливу і здійснення владних повноважень, реалізації соціальних ролей. Ці процеси тісно пов'язані із заходами здійснення мовної політики в Україні.

Висновки. Організаційні заходи обласних мовних програм спрямовані передусім на поглиблення знань з української мови, ділового українського мовлення шляхом підвищення кваліфікації посадових і службових осіб, а також на моніторинг і контроль дотримання обов'язковості використання державної мови посадовцями і державними службовцями. Заходи з інформування про вимоги і зміни в мовному законодавстві, стандартах української мови є недооціненими.

Забезпечення обов'язковості використання публічними управлінцями державної мови – питання комплексне, яке вимагає застосування ефективних стратегій взаємодії закладів загальної освіти, передвищої і вищої освіти, регіональних центрів підвищення кваліфікації, органів державного управління і місцевого самоврядування, Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови, наукових установ, Національної комісії зі стандартів державної мови.

Підґрунтям успішної реалізації названої вище вимоги є практико-орієнтований підхід до формування мовно-комунікативної компетентності посадовців і службовців, поліпшення навичок володіння державною мовою, усною і писемною формами офіційно-ділового дискурсу.

Послугування державною мовою має набути статусу професійної компетентності публічного управлінця.

Перспективним напрямом дослідження є аналіз реалізації організаційних заходів обласних мовних програм у порівняльному аспекті, визначення позитивних практик і усунення недієвих інструментів їхньої реалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Куньч З., Харчук Л. Сучасна мовна політика України та країн Балтії: зіставний аналіз. *Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи*: монографія [за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача]. Львів-Olsztyn: «РОМУС-ПОЛІГРАФ», 2021, С. 221–229.
2. Литвин О. Європейська мовна політика: досвід для України. *Новий порядок денний для Європи та Європейського Союзу: причини – напрями – пріоритетні цілі*: монографія / колектив авторів; за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк. Львів–Ольштин: Видавництво Львівської політехніки; Інститут Політичних Наук, Вармінсько-Мазурський Університет в Ольштині, 2023. С. 115–125.
3. Романенко Т. Деякі аспекти реалізації мовної політики в системі публічного управління: європейський контекст. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Вип. 1. С. 142–147.
4. Сліпенко В. Особливості мовної освітньої політики країн Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023. № 1(52). С. 202–205.
5. Соколова С. Білінгвізм в Україні і проблеми національної ідентичності. *Balkanica et Slavia*, 2022. № 2(1). С. 51–72.
6. Ефективність реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: соціологічні індикатори (травень 2023р.). URL: <https://111.ink/S6L9J>
7. Мовні програми: URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/movni-prohramy>
8. Шевчук О. М., Ковтун М. С., Спасенко В. О. Мовна компетентність як елемент професійної компетентності державних службовців в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 287–291.
9. Коваленко Л., Жарая С. Мовна стійкість державних службовців і посадових осіб як ключова риса громадянського суспільства. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2023. № 4. С. 89–95.
10. Левчук І. Моделювання інноваційних програм розвитку комунікативної компетентності публічних службовців. *Лінгвостилістичні студії*. 2023. Вип. 19. С. 40–49.
11. Гамова Г., Загребельна Л. Акмеологічні підходи до оптимізації комунікативної й мовної компетенцій публічних управлінців. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє*: зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2021. С. 256–259.
12. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
13. Державна цільова національно-культурна програма забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року URL: [file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/65f86f4d8e7ee258102125%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/65f86f4d8e7ee258102125%20(5).pdf)

14. Уповноважений із захисту державної мови: веб-сайт. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/>
15. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
16. Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156/2018#Text>
17. Про затвердження плану заходів з реалізації першого етапу (до 2022 року) Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1585-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1585-2020-%D1%80#Text>
18. Програма сприяння функціонуванню української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на території Донецької області на 2023–2026 роки. URL: <http://surl.li/tpngj>
19. Програма розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя у Хмельницькій області на 2023–2025 роки. URL: <http://surl.li/tpnhb>
20. Публічний звіт Голови Національної комісії зі стандартів державної мови за підсумками 2022 року : веб-сайт. URL: <http://surl.li/toxlc>
21. Звіт Національної комісії зі стандартів державної мови за 2023 рік: веб-сайт. URL: <https://11l.ink/JTY34>

REFERENCES:

1. Kunch, Z., & Kharchuk, L. (2021). Suchasna movna polityka Ukrainy ta krain Baltii: zistavnyi analiz [Modern Language Policy of Ukraine and the Baltic States: a Comparative Analysis]. *Skhidna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: zdobutky, vyklyky ta perspektyvy: monohrafiia* [za nauk. red. Ya. Turchyn, T. Astramovych-Leik, O. Horbacha] – The Eastern Policy of the European Union: Achievements, Challenges and Prospects: a monograph [edited by Y. Turchyn, T. Astramovic-Leik, O. Horbach]. Lviv-Olsztyn: «ROMUS-POLIHRAF», 221–229 [in Ukrainian].
2. Lytvyn, O. (2023). Yevropeiska movna polityka: dosvid dlia Ukrainy. Novyi poriadok denni dlia Yevropy ta Yevropeiskoho Soiuzu: prychny – napriamy – priorytetni tsili: monohrafiia [European Language Policy: Experience for Ukraine. New Agenda for Europe and the European Union: Reasons – Directions – Priority Goals: a monograph] / kolektyv avtoriv; za nauk. red. Ya. Turchyn, T. Astramovych-Leik. Lviv–Olshtyn: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky; Instytut Politychnykh Nauk, Varminsko-Mazurskyi Universytet v Olshtyni, 115–125 [in Ukrainian].
3. Romanenko, T. (2021). Deiaki aspekty realizatsii movnoi polityky v systemi publicnogo upravlinnia: yevropeyskyi kontekst [Some Aspects of Language Policy Implementation in the Public Administration System: the European Context.]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Current Problems of Public Administration*, 1, 142–147. [in Ukrainian].
4. Slipenko, V. (2023). Osoblyvosti movnoi osvithoi polityky krain Yevropeiskoho Soiuzu [Features of the Language Educational Policy of the European Union.]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedagogika. Sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, 1(52), 202–205. [in Ukrainian].
5. Sokolova, S. (2022). Bilinhvizm v Ukraini i problemy natsionalnoi identychnosti [Bilingualism in Ukraine and the Problems of National Identity]. *Balcania et Slavia – Balcania et Slavia*, 2(1), 51–72. [in Ukrainian].
6. Efektyvnist realizatsii derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: sotsiolozhichni indykatory (traven 2023r.) [Effectiveness of the Implementation of State Policy in the Field of Strengthening Ukrainian National and Civic Identity: Sociological Indicators (May 2023): website]. Retrieved from <https://11l.ink/S6L9J> [in Ukrainian].
7. Movni prohramy [Language Programmes]. Retrieved from <https://mova-ombudsman.gov.ua/movni-prohramy> [in Ukrainian].
8. Shevchuk, O. M. & Kovtun M. S., & Spasenko V. O. (2023). Movna kompetentnist yak element profesiinoi kompetentnosti derzhavnykh sluzhbovtziv v Ukraini [Language Competence as an Element of Professional Competence of Civil Servants in Ukraine]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, 4, 287–291 [in Ukrainian].
9. Kovalenko, L., & Zharaia, S. (2023). Movna stiiikist derzhavnykh sluzhbovtziv i posadovykh osib yak kliuchova rysa hromadianskoho suspilstva [Language Stability of Civil Servants and Officials as a Key Feature of Civil Society] *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezpererвної osvity. Serii «Ekolohiia. Publichne upravlinnia ta administruvannia» – Scientific Bulletin of Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series «Ecology. Public management and administration»*, 4, 89–95 [in Ukrainian].
10. Levchuk, I. (2023). Modeliuvannia innovatsiinykh prohram rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti publicnykh sluzhbovtziv [Modelling Innovative Programmes for the Development of Communicative Competence of Public Servants.]. *Linhvostylistychni studii – Linguistic and Stylistic Studies*, 19, 40–49 [in Ukrainian].

11. Hamova, H., & Zahrebelna, L. (2021) Akmeolohichni pidkhody do optymizatsii komunikatyvnoi y movnoi kompetentsii publichnykh upravlintsiv. [Acmeological Approaches to Optimising the Communicative and Linguistic Competences of Public Managers] Publichne upravlinnia KhKhI stolittia: pohliad u maibutnie: zb. tez XKhI Mizhnar. nauk. Konhresu – Public Administration of the XXI Century: a Look into the Future: Proceedings of the XXI International Scientific Congress Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», 256–259 [in Ukrainian].
12. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi: Zakon Ukrainy vid 25 kvitnia 2019 r. № 2704-VIII [On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language: Law of Ukraine of 25 April, 2019 No. 2704-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].
13. Derzhavna tsilova natsionalno-kulturna prohrama zabezpechennia vsebichnoho rozvytku i funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi v usikh sferakh suspilnoho zhyttia na period do 2030 roku [State Targeted National and Cultural Programme for Ensuring the Comprehensive Development and Functioning of the Ukrainian Language as the State Language in all Spheres of Public Life for the Period up to 2030]. Retrieved from file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/65f86f4d8e7ee258102125%20(5).pdf [in Ukrainian].
14. Upovnovazhenyi iz zakhystu derzhavnoi movy [Commissioner for the Protection of the State Language : website]. Retrieved from <https://mova-ombudsman.gov.ua/> [in Ukrainian].
15. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10 hrudnia 2015 r. № 889-VIII. [On Civil Service: Law of Ukraine of 10 December 2015, No. 889-VIII.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].
16. Pro nevidkladni zakhody shchodo zmitsnennia derzhavnoho statusu ukrainskoi movy ta spryiannia stvorenniu yedynoho kulturnoho prostoru Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy [On Urgent Measures to Strengthen the State Status of the Ukrainian Language and Promote the Creation of a Single Cultural Space in Ukraine: Decree of the President of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156/2018#Text> [in Ukrainian].
17. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii pershoho etapu (do 2022 roku) Stratehii populiaryzatsii ukrainskoi movy do 2030 roku «Syna mova – uspishna derzhava»: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrudnia 2020 r. № 1585-r. [On Approval of the Action Plan for the Implementation of the First Stage (until 2022) of the Strategy for the Promotion of the Ukrainian Language until 2030 «Strong Language – Successful State»: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 16 December 2020, No. 1585-p.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1585-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
18. Prohrama spryiannia funktsionuvanniu ukrainskoi movy yak derzhavnoi v usikh sferakh suspilnoho zhyttia na terytorii Donetskoii oblasti na 2023–2026 roky [Programme for Promoting the Functioning of Ukrainian as the State Language in all Spheres of Public Life in Donetsk Region for 2023–2026]. Retrieved from <http://surl.li/tpngj> [in Ukrainian].
19. Prohrama rozvytku ta funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi v usikh sferakh suspilnoho zhyttia u Khmelnytskii oblasti na 2023–2025 roky [Programme for the Development and Functioning of the Ukrainian Language as the State Language in all Spheres of Public Life in Khmelnytskyi for 2023–2025]. Retrieved from <http://surl.li/tpnhb> [in Ukrainian].
20. Publichnyi zvit Holovy Natsionalnoi komisii zi standartiv derzhavnoi movy za pidsumkamy 2022 roku [Public Report of the Head of the National Commission for State Language Standards on the Results of 2022: website]. Retrieved from <http://surl.li/toxlc> [in Ukrainian].
21. Zvit Natsionalnoi komisii zi standartiv derzhavnoi movy za 2023 rik [Report of the National Commission on the Standards of the State Language for 2023: website]. Retrieved from <https://11l.ink/JTY34> [in Ukrainian].

УДК 352/354.08:316.46](477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.12>

ПАРТИСИПАТИВНЕ ЛІДЕРСТВО VERSUS ПАРТИСИПАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ

Голубь Валерія Володимирівна,

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри парламентаризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-4790-4819

Рубан Дмитро Олександрович,

аспірант
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0001-9724-1377

У статті доведено важливість участі громадян у процесах місцевого самоврядування та роль партисипативного лідерства у формуванні громадянської активності та розвитку суспільства. Автори визначають поняття «партисипативного лідерства», його основні характеристики та переваги над іншими управлінськими стилями керівника. Виокремлено характерні риси, які визначають партисипативного лідера. Перевагами такого лідерства, на нашу думку, є підвищена залученість співробітників, наявність простору для креативності та інновацій, відкритості працівників, застосування робітниками основних навичок, таких як вирішення проблем, критичне мислення та спілкування. Стаття висвітлює принципи демократії, моральності та професійності, що полягають в основі ефективного управління та сприяють підвищенню довіри громадян до владних структур. Заснована на актуальних дослідженнях та реальних прикладах стаття відкриває перспективи розвитку громадянського суспільства та підтримки демократичних процесів у сучасній Україні. Особливої важливості набуває розуміння партисипативного лідерства як ключового фактору в утвердженні громадянського активізму та розвитку демократичних інститутів. Діалог між представниками влади та громадськістю, спрямований на досягнення консенсусу та реалізацію спільних цілей, виступає підґрунтям стабільності та процвітання країни. Ця розвідка слугує джерелом інформації для тих, хто зацікавлений у вдосконаленні механізмів управління та сприянні активній участі громадян у формуванні майбутнього України. Здійснено наукове узагальнення досліджень щодо запровадження партисипативного лідерства в публічноуправлінській діяльності в Україні. Дослідження проводили, спираючись на наукові роботи з цієї тематики вітчизняних науковців. Партисипативний стиль управління є найкращим для ефективного функціонування місцевого самоврядування та розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: участь громадян, партисипативне лідерство, демократія, моральність, професійність, громадянське суспільство, місцеве самоврядування, діалог, консенсус, розвиток, стабільність, спільні цілі, активізм, механізми управління.

Golub Valeriia, Ruban Dmytro. PARTICIPATIVE LEADERSHIP VERSUS PARTICIPATIVE MANAGEMENT: CONCEPTUALIZATION CONCEPT

The article explores the importance of citizen participation in local government processes and the role of participatory leadership in shaping civic engagement and social development. The author defines the concept of «participative leadership», its main characteristics and advantages over other management styles of the manager. Particular attention is paid to the characteristic features that define a participative leader. According to the author of the article, the advantages of participative leadership are: increased involvement of employees, availability of space for creativity and innovation, openness of employees, development of basic skills among employees, such as problem solving, critical thinking and communication. The article highlights the principles of democracy, morality and professionalism that underlie good governance and contribute to increasing public trust in government. Based on current research and real-life examples, the article opens up prospects for the development of civil society and support for democratic processes in modern Ukraine. The author emphasizes the importance of understanding participatory leadership as a key factor in promoting civic activism and developing democratic institutions. Dialogue between the authorities and the civil society aimed at reaching consensus and realizing common goals

is the foundation of the country's stability and prosperity. This article serves as a source of information for those interested in improving governance mechanisms and promoting active participation of citizens in shaping the future of Ukraine. The authors carried out a scientific generalization of research on the introduction of participatory leadership in public administration in Ukraine. The study was conducted based on the scientific works of domestic scholars on this topic. The authors notes that the participatory management style is the most effective for the effective functioning of local self-government and the development of civil society.

Key words: *citizen participation, participatory leadership, democracy, morality, professionalism, civil society, local government, dialogue, consensus, development, stability, common goals, activism, governance mechanisms.*

Вступ. Період радикальних змін у суспільному житті, що спостерігається сьогодні в усіх сферах життя України, має посилити духовний вимір життя багатьох людей, заснований на вічних традиційних етичних цінностях, таких як безпека, свобода і справедливість. Тому взаємопов'язаність професійно-етичних принципів і моральних якостей нових управлінців і лідерів державного управління є досить важливим складником. Однак розподіл ресурсів, благ і впливу породжує конкуренцію, яка призводить до симпатій, антипатій та інших оцінних ставлень одних членів суспільства до інших, та спричиняє конфлікти різного ступеня напруженості.

Матеріали та методи. Тематика партисипативного управління не є новою для українського наукового простору. Його застосування в галузі освіти розкрито в праці Г. Коваль та Н. Колісниченко [7]. Використання досліджуваного підходу у вихованні лідерських якостей підлітків досліджено у роботі В. Ягодкіна та М. Гриньової [10].

У контексті публічного управління доречно виділити посібник для ОТГ «Партисипативне стратегічне планування в органах місцевого самоврядування» [2], виданий у межах проєкту «Usaid», де автор представив як теоретичні аспекти партисипативного управління, так і пропозиції до його впровадження у діяльності керівників ОТГ. Партисипативне управління як модель управління територіальними громадами описано також у статті В. Семяновського [3].

Не менш змістовною є стаття Р. Сторожева [5], який здійснив аналіз залучення громадськості до публічної політики та здійснив узагальнення досліджень щодо запровадження партисипативного лідерства в публічно-управлінській діяльності в Україні.

Результати. Спроби розв'язання цієї проблеми вимагають вирішення конфліктів відповідно до принципів об'єктивної оцінки, неупередженості та справедливості. Встановлення справедливості та балансу між різними групами інтересів є рушійною силою для виявлення активної позиції в українському суспільстві. Зрозуміло, що моральні та професійні якості лідерів нової влади мають ґрунтуватися на гуманістичних принципах, таких як повага до кожної людини, толерантність, пацифізм, солідарність, відповідальність, самодисципліна, відсутність корупції, співчуття, милосердя, правовий

захист, прозорість, гнучкість, здатність ухвалювати справедливі рішення, а найголовніше – це готовність залучати всі зацікавлені сторони до розв'язання різноманітних суспільних проблем.

У міру демократизації різних сфер суспільного життя – правової, економічної, політичної та культурної – демократичне лідерство, яке в дійсності є партисипативним, вважають фундаментальною умовою успішного функціонування та сталого розвитку великих і малих громад [7, с. 106–108]. Участь громадян в управлінні місцевими справами є одним із важливих складників місцевого самоврядування та основою, на якій ґрунтується значний вплив на процес ухвалення рішень на місцевому рівні. Важливо трансформувати свідомість населення від споживачів суспільних благ до активних членів місцевої громади.

У цьому контексті громадянське суспільство є важливим елементом, яке надає людям альтернативний спосіб бути почутими та діяти на благо суспільства.

Участь – це досить багатосторонній процес, до якого залучаються різні зацікавлені сторони для формування комплексних і стратегічних рішень проблем. Партисипативна участь – це унікальна можливість бути почутими, бути поінформованими та організувати взаємодію, двосторонній діалог представників влади і громадськості щодо консультацій, діалогу та ухвалення рішень тощо.

Термін «партисипація» (походить від латинського participatio: «англійське participation, німецьке partizipation, французьке participation») був запропонований Л. Леві-Брюле в середині XIX століття як «участь в ухваленні рішень» (англ. participation, нім. partizipation, фр. participation). Уперше його було введено для опису основного закону «платологічного мислення», що в широкому розумінні означає «участь у якійсь діяльності разом з іншими людьми». Варто зазначити, що сьогодні як на міжнародному, так і на національному рівні, партисипація має широкий спектр значень та акцентів і активно використовується в наукових публікаціях про людину та суспільство, зокрема філософії, політології, психології, соціології, менеджменті, богослів'ї, мистецтвознавстві та культурології. Отже, українські терміни «участь», «співучасть» та «залучення»

вважаємо найочевиднішими, тоді як «співучасть» є досить поширеним у закордонних перекладах.

Партисипативне лідерство дослівно перекладається, як «лідерство за участі», в такому випадку партисипативне лідерство – це концепція управління, яка акцентує на активному залученні усіх учасників команди до процесу ухвалення рішень. Цей стиль керівництва сприяє створенню відкритого та сприятливого середовища, де кожен член команди має можливість висловити свої погляди, ідеї та конструктивну критику. Такий підхід сприяє більшій взаємодії, сприяє співпраці та може призвести до більш творчих рішень [13].

В основі партисипативного лідерства полягає впевненість у тому, що різноманітність перспектив та думок є джерелом інновацій та вдосконалення.

У партисипативному лідерстві керівники заохочують членів своєї команди надавати ідеї, пропозиції та відгуки, що дозволяє їм відчувати себе цінними та уповноваженими. Залучаючи працівників до ухвалення рішень, активні лідери сприяють розвитку почуття власності та відданості своїй роботі, зрештою, підвищуючи залученість та задоволення працівників.

Цей стиль керівництва сприяє культурі інклюзивності та прозорості, оскільки лідери шукають вагомої інформації з різних рівнів організації. Залучаючи співробітників до процесу ухвалення рішень, активні лідери використовують різноманітні погляди та досвід своєї команди, що призводить до більш інноваційних та ефективних рішень [12].

Партисипативне лідерство особливо ефективне в умовах складних завдань або ухвалення стратегічних рішень, які потребують урахування багатьох факторів. У таких ситуаціях різноманітність перспектив та думок дозволяє знайти оптимальні рішення та забезпечити їхню успішну реалізацію.

Партисипативні лідери – це менеджери, які формують команди та впроваджують управлінські практики, що прищеплюють і мотивують корпоративну філософію в організації [1; 3]. Фасилітативний менеджмент дозволяє підтримувати певний баланс між цілями та результатами, яких необхідно досягти, та можливостями реальних людей і тим, як вони їх досягають. Лідери, які виступають у ролі фасилітаторів, не вчать і не проповідують, а спрямовують команду у правильному напрямі.

Це не означає маніпулятивну поведінку заради особистої безпеки керівника. Така фасилітативна поведінка свідчить про готовність досягти згоди з усіма членами організації з таких важливих питань, як визначення стратегії розвитку організації. Фасилітативні функції використовують для реалізації концепцій партисипативного управління, пов'язаних з командною роботою.

Орієнтуючись на праці дослідників та власний погляд, можна виділити такі характерні риси партисипативного лідера:

1) Цінування думок, талантів та сильних рис кожного члена своєї команди. Зокрема, залучення якомога більшої кількості осіб, що працюють в організації обов'язково принесе більшу кількість і більшу різноманітність навичок, ніж авторитарний наказ одного лише керівника.

2) Відвертість. Партисипативний лідер відкритий і чесний з підлеглими, що є важливою рисою під час розгляду різних думок у групі. Він не лише прагне висловити нові ідеї, після чого ухвалює рішення за власним розсудом, а проводить відповідні сесії для реальної розробки спільної стратегії.

3) Наявність навичок фасилітації. Спілкування в межах сесій передбачає надання простору для обміну та «створення дружньої атмосфери». Своім стилем, манерою спілкування керівник повинен переконатися, що сприяє висловленню думок інших. Люди більш схильні бути чесними та відкритими у комфортному просторі, і для того, щоб цей стиль лідерства був ефективним, важливо отримати правдиві думки кожного щодо групових рішень.

4) Вміння слухати. Тобто сприймати думку кожного, побажання, погляди. Не перебивати оратора, навіть якщо виникли додаткові питання, до закінчення виступу, адже в такий спосіб можна збити людину з думок.

5) Заохочення відповідальності. Керівник не лише сприяє створенню спільного рішення, проте, якщо він сам не вирішив остаточно, то має делегувати не лише права на ухвалення рішення, але й наслідки його впровадження [11, с. 128–132; 14, с. 448–449].

Такий підхід має численні переваги як для організації, так і для її співробітників.

Передусім це підвищена залученість співробітників, адже коли працівники мають право голосу під час ухвалення рішень, вони відчувають причетність і прихильність до організації. Це призводить до вищого рівня мотивації, продуктивності та задоволення. Заангажовані співробітники, швидше за все, вийдуть за межі своєї роботи, що призведе до покращення загальної продуктивності.

По-друге, завдяки великій кількості учасників ухвалення рішень створюється простір для креативності та інновацій. Коли співробітники відчувають право пропонувати свої ідеї, вони стають більш готовими ризикувати та мислити нестандартно.

Коли працівники відчувають, що їх цінують і їм довіряють, вони, швидше за все, позитивно сприймуть своє робоче середовище. Це призведе до більш міцних стосунків, відкритого спілкування та відчуття співпраці між членами команди. Позитивна

культура роботи сприяє вищому рівню командної роботи та загальному задоволенню її результатами.

Окрім того, залучення співробітників до ухвалення рішень дає їм можливість розвивати основні навички, такі як вирішення проблем, критичне мислення та спілкування. Це не тільки є корисним для окремих працівників, але й сприяє довготривалому успіху організації, оскільки вона підтримує коло талантів [6, с. 21-24].

Партисипативний стиль лідерства формує громадянську активність через усвідомлення власної причетності до життя суспільства та держави, що проявляється у готовності брати на себе відповідальність за вирішення численних соціальних проблем [5]. У цьому процесі особистий (людський) капітал лідера може мати значний вплив на створення соціального капіталу. У сучасному державному управлінні потрібно розуміти і визнавати важливу роль лідерів у створенні середовища, в якому можна знаходити спільну мову, підтримувати послідовність дій і таким чином завойовувати довіру громадськості.

Партисипативне управління може бути реалізоване за таких умов:

- Працівники мають право самостійно ухвалювати рішення стосовно своєї діяльності, включаючи режим роботи та вибір засобів виконання завдань.

- Працівники мають можливість долучатися до процесу ухвалення рішень щодо виконання роботи, консультуючись з керівником стосовно завдань та способів їх виконання.

- Працівникам надають право контролювати якість і кількість виконаної роботи, але вони несуть відповідальність за остаточний результат.

- Партисипативне управління передбачає активну участь працівників у раціоналізаторській діяльності, включаючи внесення пропозицій щодо вдосконалення особистої праці та роботи окремих підрозділів організації.

- Одним із напрямів реалізації партисипативного управління є надання працівникам можливості формування робочих груп із членів організації, з якими вони бажають співпрацювати.

У практиці всі ці аспекти партисипативного управління зазвичай використовують у певній комбінації, оскільки вони взаємопов'язані та доповнюють один одного [4, с. 129; 2].

Практичним застосуванням методу партисипації у вигляді місцевого самоврядування в контексті України є територіальні громади. Стаття 140 Конституції України [8] проголошує територіальні громади первинними суб'єктами місцевого самоврядування. Територіальні громади – це самоорганізовані спільноти громадян, які об'єдналися за місцем постійного проживання для задоволення своїх колективних потреб та потреб у межах закону, а також для

захисту своїх законних прав та інтересів. Ця стаття Конституції передбачає два методи, за допомогою яких територіальні громади здійснюють місцеве самоврядування: пряме та непряме право. Непрямий метод є загальним методом здійснення місцевого самоврядування в Україні і здійснюється через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» [9] визначає декілька можливих форм безпосереднього здійснення місцевого самоврядування територіальними громадами, які є первинними суб'єктами місцевого самоврядування та основними носіями його функцій і повноважень, зокрема референдуми, збори громадян, місцеві ініціативи та органи самоорганізації населення. Дається загальне правове визначення форм безпосереднього здійснення місцевого самоврядування. Особливе місце у забезпеченні участі громадян та громад у здійсненні місцевого самоврядування посідають статuti громад. Закон не встановлює вичерпного переліку форм участі громадян та громад у місцевому самоврядуванні. Творчість місцевих громад у нашій країні та в інших країнах є прикладом різних форм участі громадян у місцевому самоврядуванні.

У сфері публічної служби партисипативне лідерство (або як пропонують у деяких працях – управління) можна розглядати з двох сторін. Традиційно – це спільна робота над кінцевим результатом усіх публічних службовців певної установи. Адже публічна служба в демократичній державі є результатом спільної роботи, звісно, не завжди звичайні працівники висувують конкретні пропозиції, а остаточне рішення підписує очільник установи (можливо із внесенням власних змін).

Більш доречно воно в межах структурних підрозділів ЦОВВ, органів місцевого самоврядування інших установ, коли керівник спільно з підлеглими створює спільні рішення поставлених завдань, які вже презентує загальному керівництву.

Іншим варіантом партисипативного лідерства в публічній службі є створення мережі, в якій би громадяни брали участь у модернізаційних процесах українського суспільства.

Оскільки публічна служба має великий вплив на життя громадян, важливо, щоб управлінські рішення відображали їхні потреби та інтереси. Наприклад, партисипативне лідерство в публічній службі може включати:

- Створення партнерств з громадським сектором. Уряд може співпрацювати з громадськими організаціями та іншими неурядовими структурами для спільного вирішення проблем та реалізації проєктів. Зокрема саме через громадські організації українці мають найбільшу змогу консультувати та впливати на рішення уряду.

– Громадські консультації та обговорення. Урядові відомства можуть проводити громадські обговорення, консультації та анкетування для залучення громадської думки до процесу ухвалення рішень щодо політики та програм.

– Прозорість та доступність інформації. Забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність уряду та процесу ухвалення рішень допомагає підвищити їхню участь та зацікавленість у публічній справі.

Висновки. У результаті проведеного дослідження очевидним є той факт, що участь громадян та партисипативне лідерство є важливими складниками для ефективного функціонування місцевого самоврядування та розвитку громадянського суспільства. Зазначені принципи моральності, професійності та демократії слугують основою для

встановлення довіри між владою та громадянами, сприяючи зміцненню демократичних інститутів та забезпеченню стабільності суспільства.

Партисипативне лідерство відіграє важливу роль у формуванні активізму громадян та вирішенні соціальних проблем. Це дозволить налаштувати сприятливе середовище для розвитку громадянського суспільства та підвищення рівня демократії в нашій країні.

Отже, розвиток місцевого самоврядування та підтримка участі громадян у вирішенні справ публічного значення є важливими завданнями для будь-якої демократичної країни, зокрема України. Виконання цих завдань сприятиме зміцненню громадянського суспільства, підвищенню ефективності управління та забезпеченню сталого розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грищенко І.М. Феномен лідерства в системі міського самоврядування: монографія. Київ: НАДУ, 2016. 320 с.
2. Ольчак М. Партисипативне стратегічне планування в органах місцевого самоврядування. Посібник для об'єднаних територіальних громад. Варшава : Фонд Розвитку Місцевої Демократії, 2017. 107 с.
3. Семяновський В. М. Партисипативне управління як модель управління територіальними громадами. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 47–51.
4. Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. Івано-Франківськ: «Лілея НВ». 2015. 296 с.
5. Сімакова Ю. С. Партисипативне управління як один із найперспективніших напрямів у теорії та практиці управління. URL: <http://www.drohobych.net/2010/pdf>
6. Сторожев Р. Особливості партисипативного стилю управління лідера в публічноуправлінській діяльності. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 4. С. 20–27.
7. Колісниченко Н., Коваль Г. Партисипативне управління в галузі освіти: сутність, особливості, тенденції формування і реалізації. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. ОРІДУ. 2021. Вип. 3 (84). С. 105–109.
8. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР: станом на 15 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
10. Ягодкіна В., Гриньова М. Партисипативний підхід до виховання лідерських якостей підлітків. *Молодь і ринок*. 2021. № 11. С. 44–49.
11. Huang X., Iun J., Liu A., Gong Y. Does participative leadership enhance work performance by inducing empowerment or trust? The differential effects on managerial and non-managerial subordinates. *Journal of Organizational Behavior*. 2010. № 31. P. 122–143.
12. Participative Leadership Style. URL: <https://www.simplypsychology.org/participative-leadership.html>
13. Participative Leadership: Meaning and Best Practices. URL: <https://humans.io/hr-glossary/participative-leadership>
14. Zylfijaj K., Rexhepi L., Grubi A. K. Authoritarian Leadership VS. Participative Leadership in Organizations. *Studiorum University di Bologna. Beyond the horizon of tempus projects: theory and practice of project management*. 2014. P. 447–454.

REFERENCES:

1. Hryshchenko I.M. (2016). Fenomen liderstva v systemi miskoho samovriaduvannia: monohrafiia [The phenomenon of leadership in the system of urban self-government: a monograph]. Kyiv: NADU. 320 s. [In Ukrainian]
2. Olchak M. (2017) Partysypatyvne stratehichne planuvannia v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia. Posibnyk dlia obiednanykh terytorialnykh hromad [Participatory strategic planning in local self-government bodies. Guide for United Territorial Communities]. Varshava: Fond Rozvytku Mistsevoi Demokratii. 107 s. [In Ukrainian]
3. Semianovskiy V. M. (2018) Partysypatyvne upravlinnia yak model upravlinnia terytorialnymy hromadamy [Participatory management as a model of management of territorial communities]. *Statystyka Ukrainy*, No 1, P. 47–51. [In Ukrainian]
4. Serheieva L. M., Kondratieva V. P., Khromei M. Ya. (2015) Liderstvo: navch. posibn [Leadership: teaching manual]. Ivano-Frankivsk : «Lileia NV» 296 s. [In Ukrainian]
5. Simakova Yu. S. (n.d.) Partysypatyvne upravlinnia yak odyin iz naiperspektyvnishykh napriamiv u teorii ta praktytsi upravlinnia [Participatory management as one of the most promising directions in management theory and practice]. Retrieved from <http://www.drohobych.net/2010/pdf> [In Ukrainian]
6. Storozhev R. (2021) Osoblyvosti partysypatyvnoho stylu upravlinnia lidera v publichnoupravlinskii diialnosti [Peculiarities of the participative management style of the leader in public management activities]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, Tom 9. No 4, P. 20–27 [In Ukrainian]
7. Kolisnichenko N., Koval H. Partysypatyvne upravlinnia v haluzi osvity: sutnist, osoblyvosti, tendentsii formuvannia i realizatsii [Participatory management in the field of education: essence, features, trends in formation and implementation]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. ORIDU*, No. 3 (84), S. 105–109 [In Ukrainian]
8. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996 p. № 254к/96-ВР . Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [In Ukrainian]
9. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini [On the local self-government in Ukraine]: zakon Ukrainy vid 21.05.1997 p. № 280/97-ВР. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> [In Ukrainian]
10. Yahodkina V., Hrynova M. (2021) Partysypatyvnyi pidkhid do vykhovannia liderskykh yakosteï pidlitkiv [Participatory approach to education of leadership qualities of teenagers]. *Molod i rynek*, No 11, S. 44–49 [In Ukrainian]
11. Huang X., Iun J., Liu A., & Gong Y. (2010) Does participative leadership enhance work performance by inducing empowerment or trust? The differential effects on managerial and non-managerial subordinates. *Journal of Organizational Behavior*, No 31. P. 122–143 [In English]
12. Participative Leadership Style (n.d.) Retrieved from <https://www.simplypsychology.org/participative-leadership.html> [In English]
13. Participative Leadership: Meaning and Best Practices. (n.d.) Retrieved from <https://humans.io/hr-glossary/participative-leadership> [In English]
14. Zylfijaj K., Rexhepi L. & Grubi A. K. (2014) Authoritarian Leadership VS. Participative Leadership in Organizations. Studiorum University di Bologna. *Beyond the horizon of tempus projects: theory and practice of project management*, P. 447–454 [In English]

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття оформляється у **текстовому** редакторі Word for Windows (шрифт Times New Roman 14, міжрядковий інтервал – 1,5).

Поля: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, лівє – 3 см, правє – 1,5 см. Сторінки не нумеруються.

Абзацний відступ – 1,25 см

Текст оформлюється у такому порядку:

1. Індекс УДК.

2. Назва статті (всі великі літери).

3. Імена, по-батькові та прізвища авторів (повністю).

4. Вчений ступінь і звання, посада, місце роботи.

5. Номер ORCID (зазначається обов'язково), Scopus-Author ID, Researcher ID (зазначається при наявності індексованих публікацій у Scopus/Web of Science).

6. Анотація та ключові слова українською і англійською мовами з перекладом назви і прізвищ автора(ів) обсягом не менше **1800 друкованих знаків**.

7. Основний текст статті.

Наукова стаття повинна відповідати вимогам МОН України та передбачати таку послідовність структурних елементів текстової частини:

Вступ. (Introduction)

Матеріали та метод. (Materials and methods)

Результати. (Discussion)

Висновки. (Results) у закінченні наводяться висновки з даного дослідження і стисло подаються перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

8. Таблиці та ілюстрації нумеруються послідовно арабськими цифрами. Примітки до таблиці даються тільки в тексті. Ілюстрації підписуються знизу. Підписи до таблиць та ілюстрацій центруються.

9. Рисунки та фотографії (чорно-білі, з градаціями сірого кольору) «вмонтовуються» в основний текст статті і даються додатково у вигляді окремих файлів в одному з таких форматів: TIFF, PCX, JPG, BMP, CDR.

10. Перелік цитованої літератури укладається за порядком посилання у тексті. Слово «Література» виділяється жирним шрифтом. При оформленні списку літератури слід дотримуватися вимог Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

11. Наприкінці статті розміщується транслітерована і перекладена англійською версія літератури (**References**), оформлена згідно з угодами APA (American Psychological Association).

До друку приймаються статі, рецензії, повідомлення про наукові події та заходи, які відповідають профілю видання. Кожна стаття обов'язково проходить анонімне рецензування. Приймаються проблемного, узагальнюючого, оглядового характеру, які раніше не були опубліковані. Автор статті відповідає за достовірність викладеного матеріалу, за належність даного матеріалу йому особисто, за правильне цитування джерел та посилання на них.

До друку приймаються статті докторів наук, кандидатів наук, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, а також осіб, які мають вищу освіту та займаються науковою діяльністю.

Рукописи, не оформлені належним чином, не приймаються до публікації. Редакція залишає за собою право проводити редакційну правку рукопису.

ЗМІСТ

Панасенко Євгеній Олександрович ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	3
Банкова Іванка, Лахижа Микола Іванович РОЛЬ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В БОЛГАРІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	8
Лозинська Тамара Миколаївна ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ.....	13
Галич Олександр Анатолійович, Романов Дмитро Володимирович ВИКЛИКИ ВІДНОВЛЕННЯ ВЛАДИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	22
Сердюк Ольга Іванівна ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ КОНТЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ.....	29
Шупта Ірина Миколаївна РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЛАЙФХАКІНГУ В САМОМЕНЕДЖМЕНТІ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ.....	38
Lypii Yevheniia, Strilets Bohdan, Kalian Oleksandr SOME THEORETICAL ISSUES OF THE ESSENCE AND MEANING OF HUMAN RIGHTS.....	46
Купчення Лідія Іванівна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	52
Гладкий Сергій Олександрович, Шведенко Павло Юрійович, Дубович Олеся Валеріївна ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	60
Панасенко Наталія Леонідівна ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	65
Сизоненко Наталія Миколаївна ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ПОСАДОВИМИ І СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ: ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	71
Голубь Валерія Володимирівна, Рубан Дмитро Олександрович ПАРТИСИПАТИВНЕ ЛІДЕРСТВО VERSUS ПАРТИСИПАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ.....	79
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ.....	85

CONTENTS

Panasenko Yevhenii	
THE PROBLEMS OF THE STATE LANGUAGE POLICY FORMATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN INTEGRATION	3
Bankova Ivanka, Lakhizha Mykola	
THE ROLE OF TRADE UNIONS IN PUBLIC ADMINISTRATION IN BULGARIA UNDER THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION.....	8
Lozynska Tamara	
PUBLIC ADMINISTRATION RESEARCH IN UKRAINE: TRANSFORMATION OF THEORY AND METHODOLOGY	13
Halych Oleksandr, Romanov Dmytro	
CHALLENGES OF RESTORATION OF POWER IN THE DE-OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE.....	22
Serdiuk Olha	
ORGANIZATIONAL AND MANAGERIAL CONTENT OF THE ACTIVITIES OF INFORMATION AND COMMUNICATION UNITS OF LOCAL EXECUTIVE AUTHORITIES.....	29
Shupta Iryna	
THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LIFEHACKING IN PUBLIC SERVANT SELF-MANAGEMENT.....	38
Lypii Yevheniia, Strilets Bohdan, Kalian Oleksandr	
SOME THEORETICAL ISSUES OF THE ESSENCE AND MEANING OF HUMAN RIGHTS.....	46
Kupchenya Lidia	
ENSURING FOOD SECURITY IN UKRAINE DURING THE CONDITIONS OF MARITAL STATE: INTERNATIONAL LEGAL ASPECT.....	52
Hladky Sergey, Shvedenko Pavlo, Dubovych Olesya	
FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF PROTECTION OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS IN THE LAW OF THE EUROPEAN UNION.....	60
Panasenko Nataliia	
FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC SERVICES IN THE AGRO-FOOD SPHERE OF UKRAINE.....	65
Syzonenko Nataliia	
MANDATORY USE OF THE STATE LANGUAGE BY PUBLIC OFFICIALS AND CIVIL SERVANTS: CHALLENGES AND WAYS OF IMPLEMENTATION.....	71
Golub Valeriia, Ruban Dmytro	
PARTICIPATIVE LEADERSHIP VERSUS PARTICIPATIVE MANAGEMENT: CONCEPTUALIZATION CONCEPT.....	79
REQUIREMENTS FOR EXECUTION.....	85

ВІСНИК ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія «Публічне управління та адміністрування»

Випуск 1

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп'ютерне верстання *С. Ю. Калабухова*

Підписано до друку 27.03.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 10,23. Зам. № 1124/813.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.